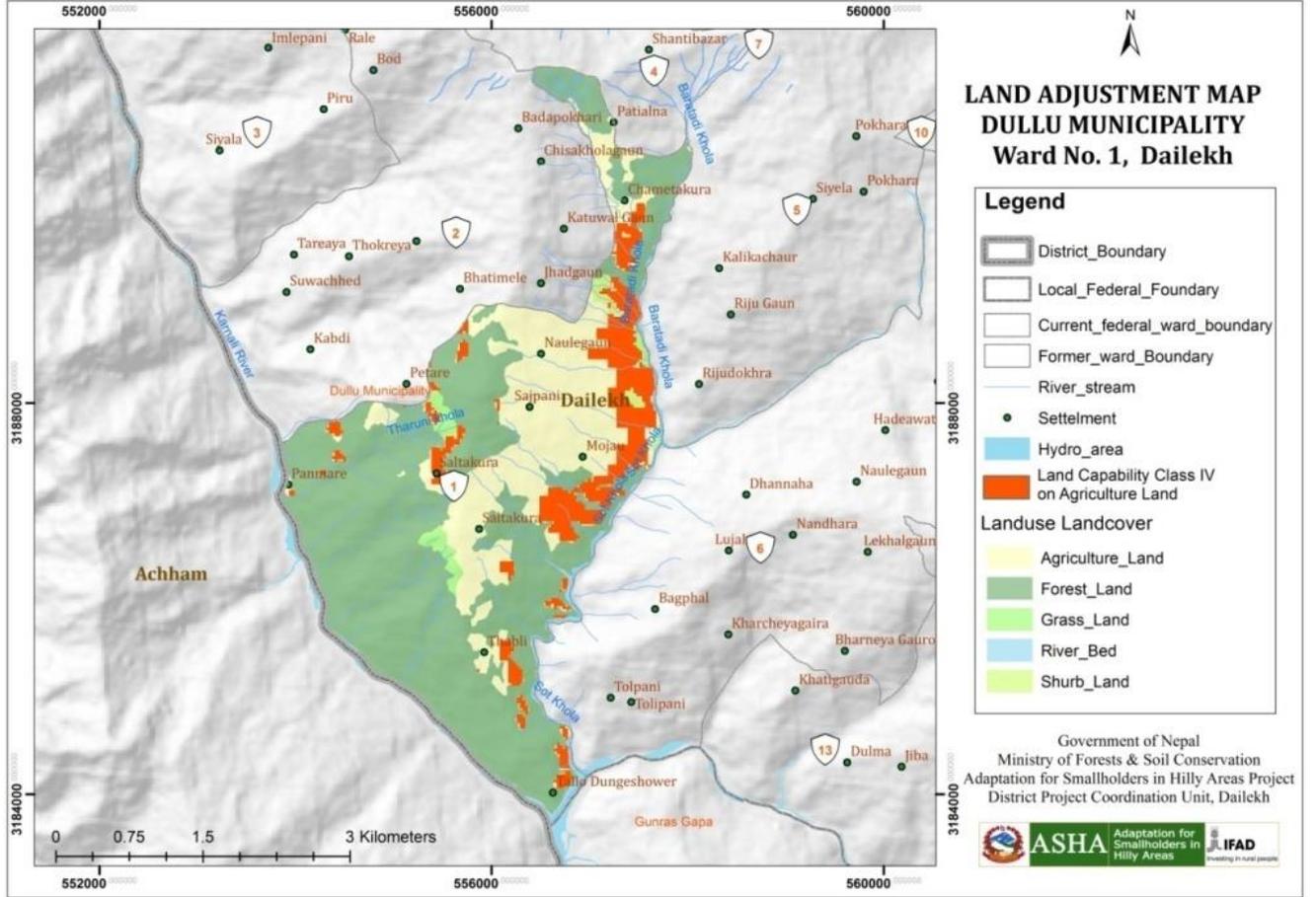

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

आ.व. २०७५/७६ देखि २०७७/७८ सम्म

दुल्लु नगरपालिका, वडा नंम्बर १, दैलेख

(नाउले)

असार २०७५

दुल्लु नगरपालिका नगरपालिकाको कार्यालय, दुल्लु, दैलेख कर्णाली प्रदेश, नेपाल

मिति

शुभकामना

दैलेख जिल्ला जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले अति संकटासन्न जिल्लाहरु मध्येमा पर्ने भएकोले यसबाट यहाँका कृषक लगायत प्रायः सबै मानिसहरुमा प्रतक्ष्य रुपमा नकारात्मक असरहरु परिरहेको देखिन्छ । यहाँका बासिन्दाहरु प्रायः निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीमा निर्भर भएकोले यस नगरपालिकाका प्रायः सबै वडाका किसानहरुमा जलवायूका कारण खेती प्रणालीमा विविध प्रकारका असरहरु देखिएका छन् । यस नगरपालिकाको वडा नं मा खडेरी, भू क्षय, आगलागि, वन विनास, पहिरो, बाढी आदिका कारण उत्पादनमा कमि हुनुका साथै पशु तथा मानिसहरुमा रोगको प्रकोप आदि देखिएका छन् । यिनै पक्षहरुलाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यस नगरपालिकाको वडा नं १ मा देखिएका प्रमुख प्रकोपहरुको पहिचान गरि त्यस्ता प्रकोपहरूसंग जुध्नको लागि आगामी तीन वर्षको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयनमा समेत केहि मात्रामा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग समेत गर्ने गरि कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेको जानकारी पाउँदा अति नै खुसि लागेको छ ।

यस तीन वर्षे अनुकूलन कार्ययोजनाले यस वडामा देखिएका जलवायू परिवर्तनका कारण सिर्जित प्रकोपहरुको धेरै हदसम्म सम्बोधन गर्ने विश्वास लिएको छु । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक, प्राविधिक तथा अन्य आवश्यक श्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्न गाँउपालिकाको तर्फबाट सदैब सहयोग रहने छ । यो कार्ययोजना तयारी तथा कार्यान्वयनको लागि आर्थिक सहयोग गर्ने कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष तथा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसै गरि यो योजना तयारीको प्रकृत्यामा सहजीकरण गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम टिम तथा यो कार्ययोजना तयारीमा अहोरात्र खटिने यस वडा का जन प्रतिनिधीहरु, राजनितिक दलहरु, शिक्षक, समाजसेवी, कृषि वन तथा वातावरण समितीका पदाधिकारीहरु, महिला, दलित लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरुलाई प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो कार्ययोजना तयार भै कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेकोमा वडा नं १ का सम्पुर्ण बासिन्दाहरुमा बधाई ज्ञापन गर्दै सफल कार्यान्वयनको अग्रिम शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

धन्यवाद !

.....
घनश्याम भण्डारी
प्रमुख

दुल्ल नगरपालिका
वडा नं १ को कार्यालय
कर्णाली प्रदेश, दैलेख

मिति

जलवायु परिवर्तनका असरहरूबाट प्रभावित समुदायहरूमा पर्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न यस नगरपालिका तथा वडा नं १ ले यस वडामा बसोबास गर्ने समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदाय र घरधुरीहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न यस वडा अन्तर्गतका बहुसरोकारवाला लगायत जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित घरधुरीहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो तीन वर्षीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यस योजनाको कार्यान्वयन पछि प्रभावित घरधुरी र समुदायको अनुकूलन क्षमता विकास गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

विश्वव्यापी रूपमा बढ्दै गएको जलवायु परिवर्तनको असरबाट संसारका गरिब र अतिकम विकसित मुलुकहरू धेरै प्रभावित भएका छन् । मानवीय कृयाकलापका कारणले हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जनसंगै जलवायु परिवर्तनको दर बढ्न गई यससंग सम्बन्धित जोखिम यस वडामा पनि प्रतक्ष्य रूपमा महशुस गरिएको छ । खडेरी, भू क्षय, आगलागि, वन विनास, पहिरो, बाढी जस्ता असर यस वडाका समुदायले पनि महसुस गरेका छन् । जसले गर्दा यस यहाँको मुख्य निकासीको रूपमा रहेको कृषि उपजमा नकारात्मक असर पर्न थालेको छ ।

यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको प्रक्रियामा आर्थिक सहयोग गर्ने कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष, आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापनका साथै यस योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रियामा समेत अझ सक्रिय सहयोग तथा सहकार्यको अपेक्षा गर्दछौ । यो योजना तयारीको प्रकृत्यामा सहजीकरण गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम संयोजक लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरू प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

धन्यवाद !

.....
नयाराम थापा

अध्यक्ष

केही संक्षिप्त रूप र त्यसको विस्तृतिकरण

अंग्रेजी संक्षिप्त नाम (English)	नेपाली संक्षिप्त नाम	विस्तृत रूप	नेपाली विस्तृत रूप
ASHA	आशा	Adaptation for Smallholders in Hilly Areas	पहाडि साना किसानकालागी अनुकुलन आयोजना
CF	सा.व.	Community Forest	सामुदायिक वन
CFUG	सा.व.उ.स.	Community Forest User Group	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह
DCC	जि.स.स.	District Coordination Committee	जिल्ला समन्वय समिति
DDC	जि.वि.स.	District Development Committee	जिल्ला विकास समिति
GIS	जि.आइ.एस.	Geographical Information System	भू सूचना प्रणाली
ITRID	इट्रिड	Institute of Training, Research and Integrated Development	तालिम, अनुसन्धान तथा एकिकृत विकास संस्था
LAPA	लापा	Local Adaptation Plan of Action	स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना
MSFP	एम.एस.एफ.पी.	Multistakeholder Forestry Program	वहुसरोकारवाला वन कार्यक्रम
NAPA	नापा	National Adaptation Program of Action	राष्ट्रिय अनुकुलन कार्यक्रम
NCCSP	एन्.सि.सि.एस.पी.	Nepal Climate Change Support Program	नेपाल जलवायू परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम
VDC	गाविस	Village Development Committee	गाऊ विकास समिति
M	नपा	Municipality	नगरपालीका
RM	गापा	Rural Municipality	गाँऊ पालीका

केही प्रमुख शब्दार्थ

यस अनुकूलन कार्ययोजनामा प्रयोग भएका प्रमुख शब्द तथा तिनका अर्थ नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालय तथा अन्य अन्तरराष्ट्रिय संस्थाले स्विकृत तथा परिभाषित गरे अनुसार राखिएको छ ।

1. Weather (मौसम) : पृथ्वीको वायुमण्डलमा हरेक दिन परिवर्तन भई रहने तापक्रम, वर्षा, वायुको चाप, आद्रता आदिको अवस्थालाई मौसम भनिन्छ । यो प्रत्येक दिन, हप्ता र महिनामा परिवर्तन भईरहन्छ ।

2. Climate (जलवायु) : लामो अवधिको (करिव ३० वर्ष) मौसमको सरदर अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ । सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतु विशेष अनुसार स्थिर रहन्छ । यसका सूचकहरू (Parameters) मौसमको जस्तै हुन् ।

3. Climate Change (जलवायु परिवर्तन) : लामो समयको अन्तराल एवं दीर्घकालिन अवधिमा जलवायुका विभिन्न तत्वहरूमा भएको औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । पृथ्वीको सन्तुलन खलवलीने गरी हजारौ वर्ष देखि मानवले महशुस गर्दै भोग्दै र बुझ्दै आएको जलवायुमा हुने फरक तथा बदलावलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ ।

4. Green House Gases-GHGs (हरितगृह ग्याँस): वायुमण्डलमा विश्वव्यापी रूपमा तापक्रम उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि जिम्मेवार रहेका ग्याँसहरूलाई हरितगृह ग्याँस भनिन्छ । क्योटो अभिसन्धि १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह ग्याँस अन्तर्गत कार्बनडाईअक्साईड (CO_2), मिथेन (CH_4), नाईट्रस अक्साईड (NO), हाईड्रोफ्लोरो कार्बन (HFC), परफ्लोरो कार्बन (Perfloro Carbons (PFC), सल्फर हेक्जाफ्लोराईड (Sulphur Hexafluoride (SF_6) गरी ६ किसिमका ग्याँसहरू पर्दछन् । कतारको दोहामा सम्पन्न CoP ले नाईट्रोजन ट्राईफ्लोराईड (NF_3) लाई थप गरेकोले हरितगृह ग्याँसको संख्या ७ पुगेको छ ।

5. Adaptation (अनुकूलन) : जलवायु परिवर्तनले सिर्जना गरेको चुनौतीको सामना गर्दै प्राप्त अवसरहरूको सदुपयोग गरि प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रणालीलाई अनुकूल तुल्याउने प्रकृया ।

6. Adaptive Capacity (अनुकूलन क्षमता) : जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरूसँग अनुकूलन हुन सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ । अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरू, प्रविधिहरूमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरूमा पहुँच, सूचनाहरूको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धित हुन्छ । अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धित हुन्छ, जस्तै जति बढी राष्ट्र वा समुदाय विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उतिनै बढी हुन्छ ।

7. LAPA FRAMEWORK (स्थानिय स्तरको अनुकूलन योजना संरचना) : NAPA ले पहिचान गरेको कार्यक्रमहरूलाई समुदाय तहसम्म पुऱ्याउनका लागि तयार भएको संरचना LAPA Framework हो । नेपाल सरकारले वि.सं. २०६८ अनुमोदन गरी कार्यान्वयन भईरहेको छ । यसै संरचना अनुसार तयार गरिएको स्थानिय स्तरको अनुकूलन योजना LAPA हो ।

8. Bottom-Up (उर्ध्वगामि): स्थानीय समुदाय, लक्षित समुह, सबै सरोकारवाला र व्यक्तिहरूको सहभागीतामा तयार गरिएको कार्ययोजना ।

9. Risk (जोखिम) : जलवायू परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी ।

10. Risk Prone (जोखिम उन्मुख) : जलवायू परिवर्तनका कारण हुन सक्ने हानी नोक्सानी उन्मुख रहेको स्थिति ।

11. Resilience (समानुकुलन) : जलवायू परिवर्तन जन्य असहज परिस्थितीको सामना गर्न, जीविकोपार्जनका चुनौतीलाई सम्बोधन गर्न र जीवनस्तरलाई सामान्यीकरण गर्न आँफुलाई सक्षम बनाउने प्रकृया । ।

12. Sensitivity (संवेदनशीलता): जलवायू परिवर्तनको कारणले कुनै पनि प्रणालीलाई सकारात्मक वा नकारात्मक रूपमा पार्ने प्रभावको परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ ।

13. Vulnerable (संकटासन्न) : जलवायू परिवर्तनका प्रतिकुल असरप्रती संवेदनशिल प्राकृतीक तथा मानव सिर्जित प्रणाली ।

14. Vulnerability (संकटासन्नता) : जलवायू परिवर्तनका कारण सिर्जना भएका जोखिम, खतराका प्रतिफल प्रभाव आदिसँग जुध्न सक्ने हैसियत वा क्षमतामा कमी आएको अवस्थालाई सङ्कटासन्नता भनिन्छ ।

सारांश

विश्वव्यापि समस्या बनेको जलवायु परिवर्तन मुख्य गरि औद्योगीकरण, अत्याधिक खनिज तेल को प्रयोग तथा प्राकृतिक स्रोतमा अत्यधिक निर्भरताको कारण उत्सर्जन भएको कार्बनडाइअक्साइड, नाइट्रस अक्साइड, मिथेन जस्ता हरितगृह ग्याँसहरूको कारणले गर्दा हो । यसबाट पृथ्वीको तापक्रम वृद्धि संगसंगै वर्षाको समय र मात्रामा परिवर्तन भएकोले अनिश्चितता बढेको छ ।

नेपाल भौगोलिक विविधता, अधिकांस मानीसहर प्राकृतिक स्रोतमा आश्रित भएकाले जलवायु परिवर्तनबाट बढी प्रभावित रहेको छ । यसरी नै भौतिक, आर्थिक तथा प्राविधिका पुर्वाधारको पनि पहुँच तथा स्रोत साधन नभएकोले यसको प्रभावहरूसंग सामना गर्ने क्षमता न्यून रहेको छ ।

यसै संदर्भमा जलवायु परिवर्तनका प्रभाव तथा असरहरूसंग योजना बद्ध ढंगले सामना गर्न नेपालको राष्ट्रिय अनुकुलन कार्यक्रम (नापा) २०६७ तयार भैसकेको छ । नापाले जलवायु परिवर्तनको समग्र असर नेपालको वन तथा जैविक विविधता, मानव स्वास्थ्य, कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, जलस्रोत तथा उर्जा, जलवायु उत्पन्न प्रकोप र शहरिकरण तथा भौतिक पुर्वाधारमा परेको असरलाई कसरी अनुकुलन हुने भन्ने रणनीति तथा कार्यक्रमहरू तगरेको छ । यसरी नै नेपालको राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन निती २०६७ र संकटासन्न समुदायको प्राथमिकताहरूलाई स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरि कार्यान्वयन गर्न स्थानीय अनुकुलन राष्ट्रिय संरचना २०६८ तयार भई कार्यान्वयन भई रहेकोछ ।

बढ्दो औद्योगीकरण, जीवास्म ईन्धनको अत्यधिक खपत, जैविक तथा पर्यावरण मैत्री प्रविधि एवं सीप ज्ञानको घट्दो प्रयोग, तिब्र वन विनास तथा अव्यवस्थित शहरीकरण जस्ता मानवीय कार्यको कारणले वायुमण्डलमा हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जन बढ्दै जाँदा पृथ्वीको तापक्रममा वृद्धि हुन जाँदा जलवायुको अवस्थामा परिवर्तन भैरहेको कारण प्राकृतिक सन्तुलनमा परिवर्तन आएको छ । यस्तो परिवर्तनका कारणले गर्दा तापक्रम तथा वर्षाको नियमित प्रकृत्यामा अनिश्चितताको कारणले स्थानीय स्तरमा मानवीय क्रियाकलापको लागी गुणस्तरीय र पर्याप्त पानीको आपूर्तिमा समस्या बढिरहेको छ जसले गर्दा स्थानीय समुदायको जिविकोपार्जनका स्रोतहरूमा समेत प्रतिकूल असर परी चुनौतीहरू थपिएका छन् ।

यसरी जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्रकोपको असर प्राकृतिक स्रोत लगायत भौतिक संरचना एवं विकासका पुर्वाधारमा समेत पर्ने हुँदा जलवायु परिवर्तन संग अनुकूलित हुन तथा समुदायको समानुकूलन (Resilience) बढाउन ठाउँ र परिवेश विशेषका अनुकूलनका कार्य योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक भएको महशुस गरी नेपाल सरकार वातावरण मन्त्रालयले स्विकृत गरेको स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०६८ ले निर्दिष्ट गरे अनुसारको प्रकृत्या अवलम्बन गरि स्थानीय अनुकुलन योजना तयार गरी कार्यान्वय गर्ने कार्य विगत वर्ष देखि सञ्चालन भई रहेको छ । यसै सन्दर्भमा २०६९सालमा साविक नाउले गाविसको सकृत्यतामा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन कार्ययोजना स्विकृत गरि कार्यान्वयनमा आएको थियो ।

अनुकुलन योजना तयार गरी कार्यान्वयनको चरणमै रहेको अवस्थामा तथा परिप्रेक्ष पनि पृथक् भई राज्यको पुनः संरचना हुँदा स्थानीय गा.वि.स.हरूको सिमा हेरफेर भै स्थानीयस्तरमा नगरपालीका / नगरपालीका निर्माण भै जन निर्वाचित पदाधिकारीहरूद्वारा विकासका योजनाहरूमा नविनता र फरक

सौँचको विकास भएको र दैलेख जिल्लामा वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत पहाडि साना किसानकालागी अनुकुलन आयोजना सञ्चालन भएको सन्दर्भमा साविकमा तयार भएको अनुकुलन कार्ययोजनालाई समय सापेक्ष परिमार्जन गरि कार्यान्वयन गर्न आवश्यक भएकोले दैलेख जिल्लाको दुल्लु नगरपालीका वडा नं १ को सकृयतामा साविकमा तयार भएको कार्ययोजनालाई परिमार्जन गरि यो स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

यो अनुकुलन कार्ययोजना तयार गर्दा मुख्यरुपमा साविकको साविकको नाउले गाविसको २०६९ सालमा तयार गरिएको कार्ययोजना लाई प्रमुख आधार दस्तावेजको रुपमा ग्रहण गरिएको थियो । तत्कालीन समयमा व्यापक छलफल गरि त्यस योजना तयार गर्दा संलग्न नभएको र सन् २०१८ (२०७४) मा पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन आयोजना (ASHA) आयोजनाबाट तयार गरि वातावरण मन्त्रालयले स्विकृत गरेको सुधारीएको स्थानीय अनुकुलन योजना कार्यान्वयन निर्देशीका (Enhanced Local Adaptation Plan for Action (LAPA) Manual, 2018) ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम साविकको अनुकुलन योजनामा समावेश नभएको उप-जलाधारक्षेत्रको भू-सूचना प्रणाली (GIS) मा आधारित जोखिम नक्सांकन तथा समुदायमा आधारित सहभागीतामुलक परीदृष्य विकास (Participatory Scenario Development) अवधारणा अनुसारको प्रकृया अवलम्बन गरी दुल्लु नगरपालीका वडा नं १ मा रहेका जननिर्वाचित प्रतिनिधि, स्थानीय बुद्धिजीवी, शिक्षक तथा स्थानीय जनतासमेतको सहभागीतामा व्यापक छलफल भै साविकको अनुकुलन योजना परिमार्जन गरिएको छ ।

यस योजनाले स्थानीय तहमा महशुस गरिएका खडेरी, अगोलागी, बाढी पहिरो, खोला कटान, कृषि तथा पशु रोग, आदिको संभावित क्षतिलाई तथा प्रभावमा परेका घरधुरीहरुलाई अनुकुलन हुन आवश्यक कार्यक्रमहरु सिंचाइ कुलो, पानी पोखरी निर्माण तथा पानी मुहान संरक्षण, कृषि दक्ष जनशक्ति उत्पादन, जनचेतनामुलक कार्यक्रम, जलवायु परिवर्तन संबन्धि चेतना तथा तालिम, गोरेटो बाटो निर्माण, सुधारिएको चुलो सौर्य उर्जाको प्रयोग जस्ता अनुकुलनका उपायहरुलाई योजनाबद्ध ढंगले कार्यान्वयनमा लगी स्थानिय बासिको जीविकोपार्जनलाई टेवा पुर्याउने लक्ष्य लिएको छ ।

यो अनुकुलन योजना अनुसार आ.व. २०७५/७६ देखि २०७७/७८ सम्म आगामी ३ वर्षको लागि जम्मा रकम रु. ३,१७७०,०००/- बराबरका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छन् । प्रस्तावीत रकममा करिव करिव १० प्रतिशत जनश्रमदान परिचालन गर्ने लक्ष्य अनुसार खुद रकम रु. ३४,९४७,०००/- खर्चहुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

दुल्लु नगरपालीकासंग आर्थिक, प्राविधिक लगायत आवश्यक सहयोग लिदै यो अनुकुलन योजनाको कार्यान्वयनका लागि यस वडाले स्वामित्व ग्रहण गरि कार्य अधि बढाउने छ, । पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन आयोजनाले यो योजना कार्यान्वयनकोलागि आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने छ भने अपुग रकम स्थानीय श्रमदान, अन्य दाताहरु तथा स्थानीय तहबाट व्यवस्थापन गरिने छ । यसका अतिरिक्त यस वडालाई आवश्यक पर्ने सेवा प्रदान गर्ने संस्थाहरुको पहिचान तथा विश्लेषण गरिएकोले आवश्यकता अनुसार यो योजना कार्यान्वयनको लागि उक्त संस्थाहरुको सहयोग लिईने छ । पहाडी साना किसानका लागि अनुकुलन आयोजनाको क्षेत्रिय कार्यालय तथा जिल्ला कार्यालयमा रहेका विषयगत विज्ञहरु तथा सहजकर्ताहरुले कार्यान्वयनको लागि सहयोग गर्नु हुनेछ । अन्त्यमा कार्यक्रमको दौरान

योजना अनुसारको उपलब्धिहरु भए नभएको थाहा पाउन तथा केहि कमजोरी भए भविष्यमा सुधार गर्नको लागि विभिन्न चरणमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गरिने छ ।

यस अनुकुलन कार्ययोजनालाई तपसील बमोजीम संक्षेपिकरण गरिएको छ ।

शिर्षक	विवरण					
कार्य योजनाले समेटेको क्षेत्र	दुल्लु नगरपालीका वडा नम्बर १ (साविकको सम्मको नाउते ३, ६, ७, ८ र ९ वडाका सम्पूर्ण क्षेत्र)					
चार किल्ला	पूर्व : दुल्लु नगरपालीका वडा नम्बर ५ र ६ पश्चिम : दुल्लुनगरपालीका वडा नम्बर २ उत्तर : दुल्लुनगरपालीका वडा नम्बर ४ दक्षिण : गुराँस गाँऊपालीका					
क्षेत्रफल						
जनसंख्या विवरण (राष्ट्रिय जनगणना, २०११ अनुसार)	महिला	पुरुष	जम्मा जनसंख्या	घरधुरी		
	१२८४	१२३२	२५१६	४६६		
जातजातीको विवरण (राष्ट्रिय जनगणना, २०११ अनुसार)	क्षेत्री	ठकुरी	दलीत	जनजाती	ब्राहमण	जम्मा
घरधुरी	२३८		२२४		४	४६६
प्रतिशत	५१		४८		१	१००
प्रमुख पेशा	यहाँका मानिसहरुको प्रमुख पेशा पराम्परागत निर्वाहमुखी कृषि हो भने केहि मानिसहरु सरकारी जागीर, व्यापार तथा बैदेशिक रोजगारीमा छन् ।					
जलवायूको अवस्था	उपोष्ण र समशितोष्ण					
जलवायू परिवर्तनको प्रभाव	<ul style="list-style-type: none"> • विगतका वर्षहरु भन्दा हाल गर्मी का दिनहरु २.५ महिना बढि तथा १महिना अगाडि देखि गर्मी (तापक्रम) बढेको अनुभुति गरिएको छ । • वर्षा २ हप्ता ढिलो वा छोटिएको छ भने हिउदे वर्षा पनि २.५ महिना घटेको देखिन्छ । यसको समग्र असर आलु खेति गर्ने समयमा परिवर्तन समेत परिवर्तन भएको छ । • धानवाली, वर्षा अनियमित तथा अतिबृष्टि र अनावृष्टिले प्रभावित बनेको छ । यसको समग्र असर जैविक विविधता तथा खाध सुरक्षामा परेको देखिन्छ। 					

	<ul style="list-style-type: none"> ● जाडोको अवधि २ महिना घटेर मंसिरको तेस्रो हप्ता देखि मात्र अर्थात कुल ४ महिना जाडो को अवधि रहने गरेको ● मनसुन वर्षा पनि २ हप्ता ढिलो हुने गरेको र हिउदे वर्षाको मात्रा घटेको ● गर्मीको अवधि ३ महिना लम्बिएर भाद्र को अन्तिम साता सम्म पनी गर्मी नै महशुस हुनथालेको ● वर्षातको अवधि कम भएको तर वर्षा हुँदा एकै पटक ठूलो वर्षा हुन गई कम समयमा वर्षाको मात्रा बढि भएको पाइएको छ जसले बाढि पहिरो तथा नदि कटानको समस्या पटक पटक दोहोरिएर आउन थालेको ● यसै प्रकार हिउदे वर्षाको अवधि १ महिना घटेको पाइन्छ जसले खडेरीलाई प्रसय दिएको । ● बढ्दो खडेरीका कारण मानीस र पशुपक्षीमा महामारी रोगको मात्रा बढेको ● हिउदमा पानीका मुहानहरु सुक्न थालेको । 				
मुख्य जोखिम	भु क्षय, खडेरी, पानीको मुहान सुक्नु, महामारी रोग फैलनु तथा बाढि पैहोको जोखिम				
संकटासन्न वडा	अतिउच्च (V4)	उच्च (V3)	मध्यम (V2)	न्यून (V1)	
	पतिकाल्ला, लाछागाण, बाङ्गावाटा, देउमान लगायतका वस्तीहरु	बाङ्गावाटा, लाछागाण, पातिकाल्ला, देउमान, सालटाकुरा लगायतका वस्तीहरु	लाछागाण, खालावर, पातिकाल्ला, लगायतका वस्तीहरु	ओदाल, गम लगायतका वस्तीहरु	
संकटासन्न घरधुरी	अतिउच्च (V4)	उच्च (V3)	मध्यम (V2)	न्यून (V1)	
घरधुरी	३३४	९८	२५	९	
प्रतिशत	७२	२१	५	२	
योजनाको परिकल्पना	<ul style="list-style-type: none"> ● जलवायु परिवर्तनका वारेमा सबै सचेत हुने छन् । ● आधुनिक खेती गरी किसानको आमदानी मा वृद्धि भएको हुने छ । ● स्थानीय स्तरमा लघु उद्यम स्थापना भै बेरोजगारी घटेको हुने छ । ● सडक किनारामा वृक्षारोपण अमृसो, वावीयो रोपण गरी हरियाली बढ्ने छ । ● पानीका मुहान संरक्षण भएका हुनेछन् । ● माटोको उर्वरा शक्ती बढेको हुनेछ । ● यातायातको सहज सुविधा भएको हुनेछ। ● रोगको प्रकोप घट्ने छन् मानिसहरु स्वस्थ रहने छन् । ● व्यवस्थित वजारीकरण भएको हुने छ । 				

कार्ययोजनाको प्राथमिकतामा परेका अनुकूलनका कार्यहरु	<ul style="list-style-type: none"> ● फलफुल खेति ● कम्पोष्ट मल तथा जैविक मल तयारि तालिम ● कृषि प्राविधिक तालिम ● पोखरि संरक्षण ● सुधारिएको चुलो निर्माण ● मुहान तारवार ● जलवायु परिवर्तन अभिमुखिकरण तालिम ● वृक्षारोपण, आगलागि नियन्त्रण औजार खरिद, अग्नी रेखा निर्माण ● तारजालि निर्माण, घैटो निर्माण, नहर मर्मत, खानेपाननि टाँकि निर्माण ● स्वास्थ्य जनचेतनामुलक कार्यक्रम ,स्वास्थ्य चौकि स्तरोन्नति 																																																																						
योजनाको अवधी	३ वर्ष (आ.व. ०७५/७६ देखि आ.व. २०७७/७८ सम्म																																																																						
विषयगत क्षेत्र अनुसार अनुमानित वार्षिक बजेट	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">क्र.सं</th> <th rowspan="2">विषयगत क्षेत्र</th> <th colspan="4">अनुमानित वजेट रु. हजारमा</th> </tr> <tr> <th>पहिलो वर्ष</th> <th>दोश्रो वर्ष</th> <th>तेश्रो वर्ष</th> <th>जम्मा</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>१</td> <td>कृषि तथा खाद्य सुरक्षा</td> <td>१४०</td> <td>२५</td> <td>२५</td> <td>१९०</td> </tr> <tr> <td>२</td> <td>जलस्रोत तथा उर्जा</td> <td>४८५</td> <td>७७६५</td> <td>१००</td> <td>८३५०</td> </tr> <tr> <td>३</td> <td>जलवायु परिवर्तन उत्पन्न प्रकोप</td> <td>४५</td> <td>०</td> <td>१५</td> <td>९०</td> </tr> <tr> <td>४</td> <td>वन तथा जैविक विविधता</td> <td>४६५</td> <td>३७०</td> <td>२१०</td> <td>१०६०</td> </tr> <tr> <td>५</td> <td>शहरि बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार</td> <td>८८००</td> <td>६०००</td> <td>३०००</td> <td>१७८००</td> </tr> <tr> <td>६</td> <td>मानव स्वास्थ्य</td> <td>९०</td> <td>०</td> <td>०</td> <td>६८०</td> </tr> <tr> <td>७</td> <td>आय आर्जन तथा शिपमुलाक कार्यक्रम</td> <td>०</td> <td>९९०</td> <td>०</td> <td>११७०</td> </tr> <tr> <td>८</td> <td>क्षमता बिकास</td> <td>७८०</td> <td>७५०</td> <td>४८०</td> <td>२०१०</td> </tr> <tr> <td>९</td> <td>योजना, अनुगमन, मूल्यांकन र समिक्षा</td> <td>१४०</td> <td>१४०</td> <td>१४०</td> <td>४२०</td> </tr> <tr> <td></td> <td>कूल बजेट</td> <td>१०९४५</td> <td>१६०४०</td> <td>३९७०</td> <td>३१७७०</td> </tr> </tbody> </table>	क्र.सं	विषयगत क्षेत्र	अनुमानित वजेट रु. हजारमा				पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा	१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१४०	२५	२५	१९०	२	जलस्रोत तथा उर्जा	४८५	७७६५	१००	८३५०	३	जलवायु परिवर्तन उत्पन्न प्रकोप	४५	०	१५	९०	४	वन तथा जैविक विविधता	४६५	३७०	२१०	१०६०	५	शहरि बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	८८००	६०००	३०००	१७८००	६	मानव स्वास्थ्य	९०	०	०	६८०	७	आय आर्जन तथा शिपमुलाक कार्यक्रम	०	९९०	०	११७०	८	क्षमता बिकास	७८०	७५०	४८०	२०१०	९	योजना, अनुगमन, मूल्यांकन र समिक्षा	१४०	१४०	१४०	४२०		कूल बजेट	१०९४५	१६०४०	३९७०	३१७७०
क्र.सं	विषयगत क्षेत्र			अनुमानित वजेट रु. हजारमा																																																																			
		पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा																																																																		
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१४०	२५	२५	१९०																																																																		
२	जलस्रोत तथा उर्जा	४८५	७७६५	१००	८३५०																																																																		
३	जलवायु परिवर्तन उत्पन्न प्रकोप	४५	०	१५	९०																																																																		
४	वन तथा जैविक विविधता	४६५	३७०	२१०	१०६०																																																																		
५	शहरि बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	८८००	६०००	३०००	१७८००																																																																		
६	मानव स्वास्थ्य	९०	०	०	६८०																																																																		
७	आय आर्जन तथा शिपमुलाक कार्यक्रम	०	९९०	०	११७०																																																																		
८	क्षमता बिकास	७८०	७५०	४८०	२०१०																																																																		
९	योजना, अनुगमन, मूल्यांकन र समिक्षा	१४०	१४०	१४०	४२०																																																																		
	कूल बजेट	१०९४५	१६०४०	३९७०	३१७७०																																																																		
योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न सक्ने निकाय	दुल्लु नगरपालिका, वडा कार्यालय, जिल्ला समन्वय समिति, डिभिजन वन कार्यालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु, जिल्लामा क्रियाशिल अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरु, इत्यादि ।																																																																						

लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण	साविकका वडा स्तरको तथ्याङ्क संकलन गरी विभिन्न क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरूमा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यानमा राखी कार्य योजना निर्माण गरिएको ।
योजना समायोजन	विस्तृत छलफलबाट तयार गरिएको यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई स्थानीय योजना तर्जुमा प्रक्रिया अन्तरगत वडास्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, नगर कार्यपालिकाको बैठक हुँदै नगरसभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिने छ ।
योजना कार्यान्वयन	स्थानीय अनुकूलन योजनाका प्राथमिकताहरूलाई वडास्तरीय योजना प्राथमिकरण बैठक स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गर्दै एकिकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट नगरसभाको बैठकमा निर्णय गरि कार्यान्वयन हुनेछ ।
अनुगमन तथा मूल्यांकन	समुदाय तहमा क्रियाकलापहरूको, वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरू र नगरपालिका तथा जिल्ला तहमा नतिजा तथा उपलब्धीहरूको विभिन्न वार्षिक समिक्षा, अर्धवार्षिक समिक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गरिनेछ ।
क्षमता विकास	विभिन्न तहमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा अभिमुखीकरण तालिमहरू, कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी तालिम, स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम, सीपमूलक तालिम, इत्यादि दिइनेछ ।

केही संक्षिप्त रूप र त्यसको विस्तृतिकरण	4
केही प्रमुख शब्दार्थ	5
सारांश	7
विषय सुची	13
परिच्छेद १: परिचय	15
१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य	15
१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा र मान्यता	16
१.३ स्थानीय अनुकूलन योजनाको उद्देश्य	16
परिच्छेद २: पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रको विवरण	18
२.१ परिचय	18
२.१.१ पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्र	19
२.१.२ भू उपयोग परिवर्तन	20
२.१.३ भू क्षय तथा पैहोको अवस्था	21
परिच्छेद ३ : दुल्लु नगरपालीका र नाउले सम्बन्धी विवरण	22
३.१ परिचय	22
३.३ सामाजिक अवस्था	23
३.४ स्रोतको अवस्था	23
परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढिकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु	25
४.१ जलवायु परिवर्तन सचेतीकरण	26
४.२ भौगोलिक सूचना प्रणालीवाट प्राप्त तथ्याङ्क विप्लेषण	27
४.२.१ वडाको वनविनाश नक्सा	27
४.२.२ वडाको भू उपयोग नक्सा (२०१६)	27
४.२.३ वडामा रहेका नदि, खोला तथा तिनका जलाधारको विवरण	28
४.२.४ भू क्षय नक्सा	28
४.२.५ भू क्षय नक्सा वडाको पहिरो र भू क्षय जोखिम नक्सा	29
४.३ जलवायु संकटासन्नता र अनुकूलन मुल्यांकन	30
४.३.१ जलवायु सम्बन्धि ऐतिहासिक घटनाक्रम	30
४.३.२ जलवायु परिवर्तनको अवस्था -मौसमी पात्रो	33
३.२.४ सङ्कटासन्न घरधुरी तथा वर्ग पहिचान	35
४.३.४ प्रकोपको जोडागत स्तरिकरण	36

४.३.५ प्रकोप,उत्पन्न समस्याहरु र समस्याहरुको प्राथमिकिकरण तथा मुल्यांकन	36
४.३.५.१ खडेरी	37
४.३.५.२ पानीको मुहान सुक्नु.....	38
४.३.५.३ बाढी पैदो	38
४.३.५.४ भु-क्षय.....	38
४.३.५.५ कृषिवालीमा रोग	39
४.३.५.६ जैविक विविधताको ह्रास	39
४.३.५.७ पशु रोग	39
४.३.५.८ महामारी रोगव्याधी.....	39
४.३.५.९ हावाहुती	40
४.३.५.१० असिना	40
४.३.५.११ वन डहेलो.....	40
४.३.५.१२ चट्याङ.....	40
४.३.६ प्रकोप तथा जोखिमका आधारमा वस्तीहरुको स्तरिकरण	41
४.३.७ संकटासन्न घरधूरी तथा वर्ग समूदाय पहिचान	41
४.३.८ जिविकोपार्जनका स्रोतहरु	44
४.३.९ जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा परेको असर	45
४.३.१० जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण	47
४.४ अनुकूलन योजनाको परिकल्पना.....	49
३.३.२ अनूकूलन कार्य हरुको प्राथमिकीकरण.....	50
४.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विप्लेषण.....	52
४.६ अनुकूलन योजनाको प्राथमिकीकरण	53
४.७ अनुकूलन क्षमताको आकलन	55
४.८ नियमित विकास योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन	55
४.९ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन	56
४.१० स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको प्रगति अनुगमन तथा मुल्याङ्कन.....	56
४.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक र सामाजिक मुद्दा सम्बोधन	57
४.१२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा.....	57
सन्दर्भ सामग्री.....	69
अनुसूचीहरु	70
१. स्थानिय अनुकूलन योजना निर्माण गोष्ठि सहभागीता	70
२ संकटासन्नता स्तरीकरण	73

परिच्छेद १: परिचय

१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य

जलवायु परिवर्तनले पृथ्वीमा सम्पूर्ण स्थानको जलवायु, मौसम र वातावरण एकनासको नभइ निरन्तर रूपमा परिवर्तन भैरहेको छ । यसरी जलवायु, मौसम र वातावरण परिवर्तन हुनुमा पृथ्वीका आफ्नै आन्तरीक कारण र मानव कृयाकलाप बाट उत्पन्न कारणहरु प्रमुख छन् । मानव कृयाकलाप बाट उत्पन्न कारणहरु वन विनास, औद्योगिक प्रदुषण, डढेलो र कृषिमा उत्पादनमा प्रयोग भएको विषादी आदी कारणहरुले जलवायु परिवर्तन हुन गई स्थानीय स्तरमा विभिन्न किसिमका प्रकोपहरु उत्पन्न हुने गर्दछन् । जलवायु परिवर्तनले उत्पन्न समस्याहरुले विपन्न र प्राकृतिक साधन श्रोतमा आधारित रहने मानव समुदायलाई बढी प्रभावित पार्दछ, किनकि सम्पन्न समुदायले प्रतिकूल मौसमलाई पनि आफु अनुकूल बनाउन सक्छ र अनुकूल बनाउन हर हमेसा प्रयत्नरत रहन्छ । जलवायु परिवर्तनको प्रमुख कारण वायुमण्डलमा CO₂ कार्बनडाईअक्साईड तह निर्माण गर्ने तथा पृथ्वीलाई हरित गृहका रूपमा विकास गर्न विश्वका विकसित राष्ट्रहरु जसले आफ्ना कलकारखानाहरु मार्फत वायुमण्डलमा हरितगृह ग्यास उत्सर्जन गर्दछन् र पृथ्वीलाई हरितगृहका रूपमा स्थापित गर्दछन् यसको परिणाम स्वरुप पृथ्वी तात्ने प्रकृया दिनप्रतिदिन बढ्दो छ । पृथ्वीको जलवायु तथा मौसममा दिन प्रतिदिन परिवर्तन हुदै गैरहेको छ । हाम्रो जस्तो गरीब मुलक मानव समुदाय जुन प्राकृतिक स्रोत र साधनमा मात्र निर्भर छ । यस्तो समुदायलाई परिवर्तको अनुकूलन रहि स्थानीय स्तरमा जिविकोपार्जन देखि विकासका आधारहरु तयार गर्ने योजना तयार गर्न सहयोग र सक्षमता प्रदान गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यसको लागि विगत केहि वर्षहरुदेखी विषेश गरी सन् २०१० मा राष्ट्रिय अनुकूलन कार्ययोजना (NAPA) र सन् २०११ मा जलवायु परिवर्तन निती पारीत गरी लागु गरिसकेपछि, नेपालमा समेत स्थानीय अनुकूलनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भैरहेका छन् । यस दैलेख जिल्लामा २०७० साल देखि बहुसरोकारवाला वन कार्यक्रम (Multistakeholder Forestry Program-MSFP) तथा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सहयोग कार्यक्रम (National Climate Change Support Program-NCCSP) जस्ता द्विपक्षीय र बहुपक्षीय विकास कार्यक्रम लागु भै अनुकूलनका प्रयासहरु भैरहेका छन् । यसै सन्दर्भमा कृषि विकासका लागी अन्तरराष्ट्रिय कोष (IFAD) को आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत पहाडि साना किसानका लागी अनुकूलन कार्यक्रम (ASHA) सन् २०१५ देखि आगामी सन् २०२१ सम्म सञ्चालन भैरहेको र उक्त कार्यक्रमले दैलेख जिल्लामा समेत स्थानिय अनुकूलन योजना तयार गरि कार्यान्वयनमा स्थानीय सरकारलाई सहयोग गर्न नेपाल सरकारबाट स्विकृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका (लापा संरचना) अनुसारका विधि तथा प्रक्रियाहरु साथै पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाद्वारा निर्माण गरिएको सुदृढ लापा मार्गदर्शनका प्रावधानहरुलाई अवलम्बन गरी वडा कार्यालयको अगुवाईमा वडाका प्रतिनिधि, साविकको वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, शिक्षक, समाजसेवी, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानिय विषयगत कार्यालयहरुका कर्मचारीहरु, गरिब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी परेका वर्ग लगायत अन्य बुद्धिजीविहरुको सहभागितामा यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यो अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा मुख्य गरी भू-सूचना प्रणालीमा आधारित जोखिम विश्लेषण (GIS Based Vulnerability Analysis) र सहभागीतामुलक अवस्था विश्लेषण (Participatory Scenario Development) गरी समुदायमा छलफल गरि यस कार्ययोजनालाई अन्तिम रूप दिईएको हुनाले यो

स्थानीय जनताको भावना र प्राविधिक रूपमा समेत प्रभावकारी भएकोले यसको कार्यान्वयनबाट यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन जन्य जोखिम न्यूनीकरण हुने विश्वास लिईएको छ ।

१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा र मान्यता

जलवायु परिवर्तनका कारण नेपालका खासगरी पहाडी तथा उच्च पहाडी जिल्लाहरूका साना किसानहरूलाई पर्ने असर तथा प्रभावहरू क्रमशः बढिरहेको अवस्था छ । जीविकोपार्जनका साधनहरूमा असर, मानव तथा पशु स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव, वनजंगलको विनाश, खडेरी, पानीका मुहानहरू सुक्ने क्रम बढ्नु आदिको कारण स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका प्रष्ट असरहरू महशुस गरिएका छन् । भौगोलिक सूचनाहरूको विश्लेषण तथा जनताहरूसँग प्रत्यक्ष छलफल गर्दा समेत यस्ता जलवायुका असरहरू प्रष्ट रूपमा देखिएका छन् । यस परिवेशमा पहाडि साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाको जिल्लामा भएको जलवायु परिवर्तनका संकटासन्नता पहिचान गर्ने, संवेदनशीलता विश्लेषण गर्ने र प्रकोपहरूको क्षेत्र तथा प्रभावित समुदाय पहिचान गरी ती पक्षहरूलाई संबोधन गर्ने गरी साविकमा तयार भएको अनुकूलन योजना परिमार्जन गरी यो कार्ययोजना तयार गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनका यस्ता असर तथा प्रभावहरू कुनै प्रशासनिक सीमामा सीमित नहुने र माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय क्षेत्रसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहने हुँदा माथिल्लोतटीय तथा तल्लोतटीय जलवायुजन्य असर न्यूनीकरण गर्दै अनुकूलनका प्रभावकारी उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी पर्यावरणीय प्रणालीको दीगो विकास गर्न माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रका जलवायुजन्य असरहरूको अवस्था विश्लेषण गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याएको छ । त्यसैले वर्तमान तथा भविष्यमा आउन सक्ने जलवायुजन्य प्रकोप र यसबाट सामाजिक तथा आर्थिक पक्ष र विकासका कार्य क्रममा पर्न सक्ने चुनौतीलाई सहभागितात्मक परिदृश्य विकासको माध्यमबाट प्रभावकारी अनुकूलन उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकासमा सुनिश्चता ल्याउन जरुरी हुन्छ । यी पक्षहरूलाई सम्बोधन गर्न पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्रीय अवस्था विश्लेषण र सहभागितात्मक परिदृश्य विकास विधिलाई स्थानीयस्तरमा अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा एकीकृत गरी अनुकूलन कार्य योजनालाई सुदृढीकरण (Enhanced) गर्ने उद्देश्य लिएकोले यो अनुकूलन योजना तयारी गर्दा यी पक्षहरूलाई विश्लेषण गरी स्थानीयस्तरका महिला, बालबालिका तथा उपेक्षित वर्गहरूको जीवनस्तरमा जलवायुजन्य प्रकोपसँग सामना गर्न अनुकूलित तथा समानुकूलित हुन सघाउ पुर्याउने प्रकारका योजनाहरू तयार गरिएको छ ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन योजनाको उद्देश्य

जलवायु परिवर्तनका कारण प्रभावित मानव समुदायहरूको लागि निम्नानुसार कार्यक्रम संचालन गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

- १) जलवायु परिवर्तनका कारणले जोखिमयुक्त समुदायको पहिचान र प्राथमिकीकरण गर्ने ।
- २) जलवायु परिवर्तनका कारणले जोखिमयुक्त घरधुरी पहिचान गरि प्राथमिकीकरण गर्ने ।
- २) जलवायु परिवर्तनका जोखिमहरूलाई न्युनिकरण गर्ने कार्यक्रम पहिचान गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- ३) जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदायको जिविकोपार्जन तथा आयआर्जनका कार्यक्रमहरूलाई सहयोग गर्ने ।

४) जलवायु परिवर्तनसंग अनुकूलन हुने गरी स्थानिय स्तरका योजनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको समन्वयमा नगरपालीकालाई सहयोग गर्ने ।

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरु प्राप्तीको लागि पहाडि साना किसानका लागि अनुकूलन कार्यक्रम र गाँउ पालीकाको समन्वयमा स्थानिय समुदायको दैनिक जिवन संग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने निम्न क्षेत्रहरुसंग सम्बन्धित रहि कार्यक्रमको योजनाहरु बनाएको छ ।

१) जलवायु परिवर्तनका जोखिमहरुलाई न्युनिकरण गर्ने प्रयासहरु सबै संघसंस्था संग साभेदारी कार्यक्रम
२) जलवायु परिवर्तनका संग स्थानिय समुदायलाई अनुकूलतामा रुपान्तरण गर्न जिविकोपार्जन, आयआर्जन लगायत स्थानिय स्तरमा निर्माण गरिएका अनुकूलन योजना सम्पन्न गर्न आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

४) जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न प्रकोपबाट प्रभावित समुदायहरुको पानीका मुहान संरक्षण, तटबन्धन, बृक्षारोपण, बाढी पैन्ने रोकथाम तथा नियन्त्रणका कार्यक्रम र जिविकोपार्जन तथा आयआर्जनका कार्यमा आर्थिक र प्राविधिक सहयोग गर्ने ।

यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना मुख्य रुपमा भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) को विधि तथा सहभागितात्मक ग्रामिण लेखाजोखाबाट गरिएको साविकको गा.वि.स.को संकटासन्नता विश्लेषण र विद्यमान परिवेशमा आधारित रहेको छ । जलवायु परिवर्तनसंग संवेदनशिल रहेको र ग्रामीण जीविकोपार्जन कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता, जलश्रोत तथा उर्जा, जलवायुजन्य प्रकोप र ग्रामीण पूर्वाधार जस्ता क्षेत्रहरुमा आधारित रहेको कारण यस कार्य योजना तयार गर्दा समग्र साविकको गा.वि.स.तथा साविकको वडाहरु तथा घरधुरी तहका संकटासन्नताको विश्लेषण र ती संकटासन्न क्षेत्र एवं वर्गहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष रुपमा ध्यान दिईएको छ । कार्ययोजनामा जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित प्रकोप तथा जोखिमहरुबाट प्रमुख रुपमा प्रभावित हुने सामाजिक समूह विशेष गरी महिला, बालबालिका तथा वृद्ध-वृद्धामा पार्ने असर तथा प्रभावहरु विश्लेषण गर्दै उनीहरु मैत्री कार्यक्रमहरु राखिएका छन् । यसरी नै संकटासन्न क्षेत्र र घरधुरीहरुलाई अति आवश्यक र तत्कालै कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अनुकूलनका कार्यहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राखि उनीहरुलाई लक्षित हुने र थप रोजगारीको सृजना गर्ने कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् । यसका साथै लैगिंक तथा समावेशीकरणका मुद्दाहरुलाई विशेष ध्यान दिई कार्यान्वयन गर्न र महिलाहरुको कार्यबोभलाई न्यून गर्न र स्वास्थ्य सुधारमा सहयोग पुग्ने विभिन्न प्रविधिहरु उच्च प्राथमिकतामा राखिएका छन् । यसका अतिरिक्त स्थानीय विपद् तथा जोखिम व्यवस्थापनको योजनालाई पनि परिपुरक हुने अनुकूलनका कार्यहरु पनि योजनामा रहेका छन् । यस योजना साविकको गा.वि.स तहमा रहेका वडा नागरिक मञ्चका प्रतिनिधिहरु, महिला तथा संकटासन्न घरधुरीहरु, राजनैतिक दलहरुको सहभागितामा तयार गरिएको हुँदा यसमा स्थानीय प्राथमिकताहरुले स्थान पाएका छन् । साथै स्थानीय अनुकूलनको राष्ट्रिय संरचनाका चरणहरु र त्यसले सिफारिश गरेका सहभागितात्मक विधिहरुमा केन्द्रित रही योजना तयार गरिएको हुदाँ संकटासन्न क्षेत्र र घरधुरीहरुले लाभ पाउने सुनिश्चत छ । यसैकारण यस अनुकूलन कार्ययोजनाले ती संकटासन्न वर्ग र क्षेत्रहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने मान्यता राख्दछ ।

परिच्छेद २: पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रको विवरण

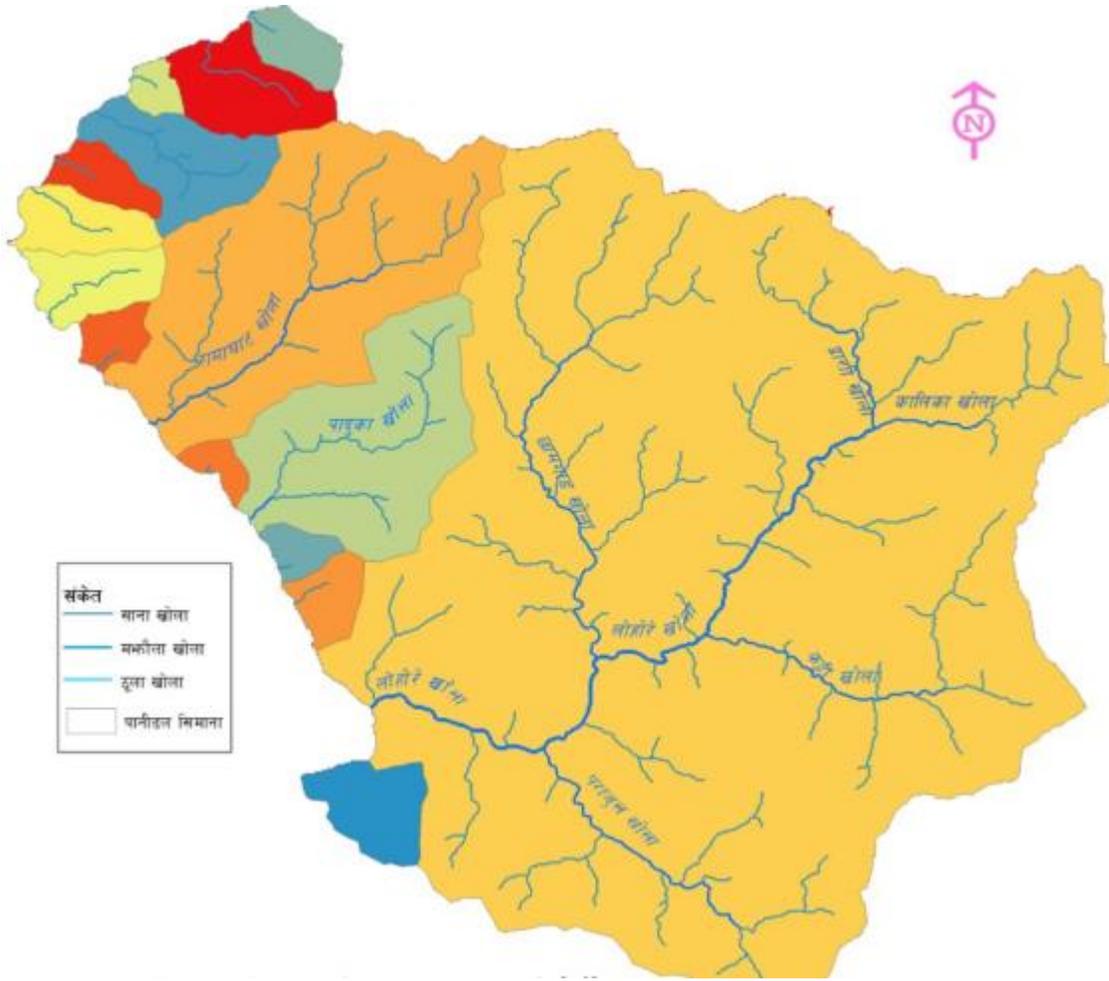
२.१ परिचय

दैलेख जिल्ला मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अर्न्तगत भेरी अञ्चलमा पर्ने पहाडी जिल्ला हो । यस जिल्लाको नाम “दैलेख” कसरी रहन गयो भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न किंवदन्ती प्रचलित छन् । पौराणिक कालमा दधिची नाम गरेका एक जना ऋषिले यस क्षेत्रमा तपस्या गरी बसेकाले उनै महर्षी को नामबाट दधिची लेक भन्न थालियो र कालान्तरमा त्यहि नाम अपभ्रंश हुदै दैलेख रहनगएको भन्ने एक कथन छ । अर्को जनश्रुती अनुसार पौराणिक कालमा यो क्षेत्र देवताहरुको बासस्थान भएकोले देवलोकबाट दैलेख हुन पुगेको भन्ने भनाई छ । यसै गरी अर्को एक पौराणिक कथन अनुसार जिल्लामा प्राचिन समयमा प्रशस्त वनक्षेत्र थियो र लेकहरुमा धेरै गाई भैंसी पाल्ने गरिन्थ्यो । दूध, दही प्रशस्त पाइने हुनाले यसको नाम “दहिलेक” भएको र समय अन्तरालमा यस नामको अपभ्रंश हुदै दैलेख रहन गएको हो भन्ने पनि गरिन्छ (जिविस-२०७२) ।

प्राचीन र मध्यकालिन समयमा हालको दैलेख जिल्ला दुल्लु र बेलासपुर गरी दुई राज्यमा विभाजित थियो । ई.सं. १७८९ मा नेपाल एकिकरण अभियानको शिलसिलामा बहादुर शाहबाट यी दुई राज्यहरुको एकिकरण गरेको तथ्य ऐतिहासिक बर्णनहरुमा पाइन्छ । दैलेख जिल्ला सदरमुकामस्थित पुरानो बजारमा रहेका ठुला ठुला कुँदिएका पत्थरले बनेको प्रसिद्ध कोतगढी युद्ध किल्लाको रूपमा निर्माण गरिएको विश्वास गरिन्छ । विभिन्न स्थानमा रहेका मन्दिर, देवल, किर्ती खम्बा, शिलालेख आदिमा यहाँको ऐतिहासिक जानकारी पाउन सकिन्छ ।

यसरी विकास हुदै आएको दैलेख जिल्ला राजनितीक परिवर्तन संगै विभिन्न अवस्थामा रहि विकास हुदै गएको छ । जिल्लाको समग्र विकास गर्न वि.सं २०३० सालमा सरकार बाट उपलब्ध गराईने सेवा तथा सुविधामा सबैको पहुच पुर्याउन र सबै क्षेत्रमा समानरूपमा विकास गर्न गाउँहरुलाई विभिन्न गाउँ पंचायत नामाकरण गर्ने र सिमा विभाजन गर्ने कामको सुरुवात भएको पाईन्छ । यसरी सिमा विभाजन हुँदा विभिन्न ३९ गा.वि.स. र २ नगरपालीकामा विभाजन भै सेवा प्रवाह गरिएको पाईन्छ । त्यस पछि नेपालमा संघियता कार्यान्वयनमा आईसकेपछि राज्यको पुन संरचना हुँदा यो जिल्लालाई सात वटा नगरपालीका र ४ वटा नगरपालीकामा विभाजन गरि २०७४ सालमा राज्य पुनः संरचना गरिएको पाईन्छ । तथापी यस्ता राजनैतीक विभाजनले जलवायू परिवर्तन जन्य जोखिमलाई सिमित गर्न नसक्ने अवस्था आकलन गरी जलाधारको आधारमा जिल्लालाई वर्गिकरण गर्दा यो जिल्लामा विभिन्न ३७ वटा साना ठुला खोला पाईने भए पनि यो जिल्लालाई प्रमुख रूपमा तिन वटा जलाधार क्षेत्रमा विभाजन गर्न सकिन्छ । रामघाट खोला, पादुका खोला र लोहोरे खोला मुख्य जलाधार क्षेत्र हुन ।

नक्सा १: दैलेख जिल्लामा रहेका उपजलाधार क्षेत्रहरु

स्रोत : जिविस २०७२ SRTM DEM, USGS 2012

२.१.१ पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्र

पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रमा साविकका सात वटा गाउँ विकास समितिहरू क्रमशः बदलामाजि, छिउडी, पुसाकोट, दुल्लु, मालिका, नाउले, कटुवाल, नेपा र पादुकास्थान गाविस रहेका छन् । यी गाविसहरूको सिमाना डाँडाहरू तथा खोलाले छुट्याएको छ र यी सबै साविकका गाविसहरूको पानीको निकास पादुका खोला तथा अन्य हुदै गर्दै रहेको देखिन्छ । पादुका नेपा को उपजलाधार क्षेत्रमा साना खोलाहरू जस्तै सोतखोला, गाडियुला खोला, गुडी खोला, बडीपाटी खोला, तरेयाखोला र घट्टेखोला मिसिएर ठूलो उपजलाधार क्षेत्र बन्दछ ।

नक्सा २: पादुका नेपा उप-जलाधार क्षेत्र

स्रोत : ASHA, 2017

२.१.२ भू उपयोग परिवर्तन

पादुका नेपा उप जलाधार क्षेत्रको विगत २० वर्षको भूउपयोगको स्थिति विश्लेषण गर्दा यस उपजलाधार क्षेत्रमा वन क्षेत्र तथा बाँझो जमिनको क्षेत्र क्रमशः बढ्दै गैरहेको देखिन्छ भने कृषि क्षेत्र तथा अन्य क्षेत्रहरु क्रमशः घटिरहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा पछिल्ला दिनहरुमा वन संरक्षण प्रति जनताको बढ्दो चासो र सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह मार्फत भएको निरन्तर प्रयास स्वरूप भाडि तथा चरणक्षेत्रहरु क्रमशः वन क्षेत्रमा परिणत भैरहेको देखिन्छ । यसबाट जलाधार क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभाव परी जलाधार व्यवस्थापनमा सहयोग पुग्न सक्छ तथापि बढ्दो वसाई सराई तथा अन्य कारणले गर्दा कृषि क्षेत्रमा निरन्तरको ह्रास र बाँझो जमिनको निरन्तर वृद्धि स्थानिय जनताको जीविकोपार्जनमा प्रतिकूल प्रभाव आकलन गर्न सकिन्छ ।

तालिका १ मा उल्लेख भए अनुसार यस उपजलाधार क्षेत्रमा सन् १९९६ देखि २००६ सम्मको १० वर्षको अवधिमा ४०९.६३ हेक्टर वन क्षेत्र वढेको छ भने सन् २००६ देखि सन् २०१६ को १० वर्ष अवधिमा थप ५०५.९२ हेक्टर क्षेत्र वढेर जम्मा जम्मा वन क्षेत्र ५१८०.३१ हेक्टर वन क्षेत्र कायम भएको देखिन्छ । त्यसै गरि कृषि क्षेत्र भने सन् १९९६ देखि २००६ को १० वर्षको अवधिमा जम्मा ११५.०१ हेक्टरले घटेकोमा अर्को १० वर्ष २००६ देखि २०१६ को अवधिमा थोरै (७.०२ हेक्टर) वढेको भएता पनि समग्रमा १०७.९९ हेक्टरले घटेको छ । यसबाट भविष्यमा वन क्षेत्रमा भएको सुधारले जलाधार क्षेत्रमा हुनसक्ने जोखिमहरु व्यवस्थापन गर्न केहि सहजहुने भएपनी कृषि क्षेत्रमा भएको न्यूनताले जिविकोपार्जनमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने सम्भावना छ ।

तालिका १ पादुका नेपा उप-जलाधार क्षेत्रको भू उपयोग परिवर्तनको अवस्था (क्षेत्र हेक्टरमा)

भू उपयोगको किसिम	१९९६	२००६	२०१६	परिवर्तन १९९६-२००६	परिवर्तन २००६- २०१६	परिवर्तन २००६-२०१६
कृषि क्षेत्र	५०३०.९६	४९१५.९५	४९२२.९७	- ११५.०१	+७.०२	- १०७.९९
वन क्षेत्र	४६७४.३८	५०८४.०२	५१८०.३१	+ ४०९.६३	+ ९६.२९	+ ५०५.९२
भाडि क्षेत्र	४३६.९४	६०५.३७	४८८.८५	१६८.४२	- ११६.५१	५१.९१
चरण क्षेत्र	५४६.१९	११२.७१	१२२.९०	- ४३३.४८	१०.२०	- ४२३.२९
बाँझो क्षेत्र	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
नदि क्षेत्र	२०२.५५	१७२.९८	१७५.९९	- २९.५७	+३.०१	- २६.५६

स्रोत: ASHA, 2018

यसरी विगत २० वर्षमा भएको भूउपयोगमा भएको परिवर्तनको अवस्थालाई सुक्ष्म विश्लेषण गर्दा के देखिन्छ भने सामुदायिक वन मार्फत स्थानीय सहभागीतामा भएको व्यवस्थापनले वन क्षेत्रमा उल्लेखनिय सकारात्मक परिवर्तन देखापरेको छ भने कृषि क्षेत्र तथा भाडि र चरण क्षेत्रमा भएको कमी जलवायु जन्य प्रकोप जस्तै भूक्षय, कमजोर गह्वा व्यवस्थापन र वढ्दो भौतिक पूर्वाधारको निर्माणको कारणले भएको हुन सक्छ । अझ त्यसमा पनी बाँझो जमिनको बढ्दो वृद्धि भविष्यको लागी सामाजिक समस्या हुन सक्ने भएकोले कृषि उत्पादनमा आधुनीकीकरण गर्न र वाली विविधीकरण गरी बाँझो जमिनलाई

फलफुल तथा डाले घाँस उत्पादनको लागि उपयोग गर्ने निती यस अनुकुलन योजनामा समावेश गर्न जरुरी छ ।

नक्सा ३ : पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रमा सन् १९९६ देखि २०१६ सम्मको दुई दसकको अवधिमा भएको भूउपयोगको परिवर्तनको अवस्था ।

स्रोत : ASHA 2017

२.१.३ भू क्षय तथा पैहोको अवस्था

पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रको भू-क्षय तथा पैहोको अवस्थालाई हेर्दा यस उप-जलाधार क्षेत्रमा जम्मा पाँच प्रकारका भू-क्षयको अवस्था रहेको छ । पैहो, गेग्रान वग्ने, गल्छी, सानो खोल्सा तथा सतही माटो वग्ने अवस्था मुख्य रूपमारहेका छन् जुन मुख्यगरी आकाशको पानी खाली र बाँफो जमिनमा पर्दा माटोको सतह वग्ने क्रममा हुने गर्दछ । यसरी माटो वग्ने प्रकृया, माटोको वनावट, जमिनको भिरालोपन, विरुवाले ढाकेको क्षेत्र तथा वर्षाको मात्रामा निर्भर गर्दछ ।

नक्सा ४ : पादुका नेपा उपजलाधार क्षेत्रमा रहेको भूक्षयको विवरण

स्रोत: ASHA, 2017

परिच्छेद ३ : दुल्लु नगरपालीका र नाउले सम्बन्धी विवरण

३.१ परिचय

साविक नाउलेकटुवाल गाविस, सदरमुकाम नारायण नगरपालिकाबाट पश्चिम दक्षिणमा पर्दछ । यस साविक गाविसको क्षेत्रफल २२३०.२ हे रहेको छ । यस गाविसमा पुग्न मुख्य बाटोको रुपमा नारायण नगरपालिका देखि दुल्लु बजार, शान्ति बजार हुँदै गाविस भवन सम्मको कुल ८ कोष वा २४ कि मी दुरी (४ घण्टा बस यात्रा वा ४ घण्टा पैदल बैकल्पिक मुल बाटोबाट) को कच्ची सडक छ । जसमा हिउँद महिनामा मात्र नीजीसवारी साधनहरुबाट मात्र यात्रा गर्न सकिन्छ । हाल सम्म सार्वजनिक यातायातको सुविधा उपलब्ध छैन । यसरी नै कर्णाली राजमार्ग सँग जोडिएको तल्लो डुङ्गेश्वर बजार बाट पनि गाविस भवन सम्मको कुल १० कि मि को कच्ची बाटो रहेको छ जसमा हिउँदका महिनामा नियमित रुपमा बस सेवा उपलब्ध हुने गर्दछ । यस गा.वि.स.को पुर्व छिउडीपुसाकोट गा.वि.स.,पश्चिम नेपा गा.वि.स. र कर्णाली नदि,उत्तर दुल्लु गा.वि.स. र नेपा गा.वि.स. र दक्षिण खड्कावाडा गा.वि.स. र कर्णालि नदि रहेको छ । सदरमुकाम देखिको दुरी साथै भु-धराताल पहाडि क्षेत्र हावापानि (समशीतोष्ण) रहेको छ ।

यस गाविसको ८५ प्रतिशत भूभाग भिरालो परेको छ भने उष्ण देखि शमसितोष्ण किसिमको हावापानी रहेको छ।

यस संदर्भमा गाविस पहुँच को हिसावले सहज देखिन्छ भने भौगोलिक विकटता तथा जलवायु परिवर्तनको असर का हिसावले बढि प्रभावित देखिएको छ ।

नक्सा ५ दुल्लु नगर पालीका र वडा नम्बर १

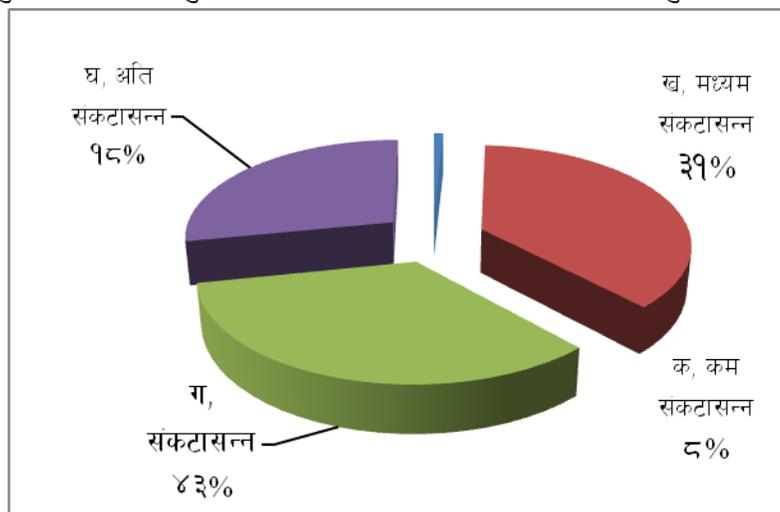
स्रोत : ASHA, 2017

३.२ भौगोलिक अवस्था

यस साविक नाउलेकटुवाल गाविसको ८५ प्रतिशत भूभाग भिरालो परेको छ भने उष्ण देखि शमसितोष्ण किसिमको हावापानी रहेको छ । यस संदर्भमा गाविस पहुँच को हिसावले सहज देखिन्छ भने भौगोलिक विकटता तथा जलवायु परिवर्तनको असर का हिसावले बढि प्रभावित देखिएको छ

३.३.सामाजिक अवस्था

साविकको नाउले गा.वि.स.को ८२७ घरधुरि मा कुल जनसंख्या ४९५० मध्ये महिला २४७४ र पुरुष २४७६ रहेको छ । यस गाविसमा पुरुष घरमुलि भएको घरधुरि संख्या ८०५ रहेको छ भने २२ घरधुरिमा महिला घरमुलि रहेका छन् । गा.वि.स.मा कुल घरधुरी (स्रोत: जलवायु परिवर्तन संवेदनशिल सहभागितामूलक सम्पन्नता स्तरिकरण,२०६९) रहेका छन् । यस गा.वि.स.मा बाहुन, क्षेत्रि जस्ता अन्य जातीहरुको संख्या वढी अर्थात ६६९ (८९%) घरधुरि देखिएको छ भने दलित २०६ (९९%) रहेका छन्। यस गाविसमा सबैको भाषा, धर्म, संस्कार र चालचलन फरक-फरक रहेता पनि सामाजिक सद्भाव र सहयोगी भावना सबै जातजातीमा रहेको पाइन्छ ।

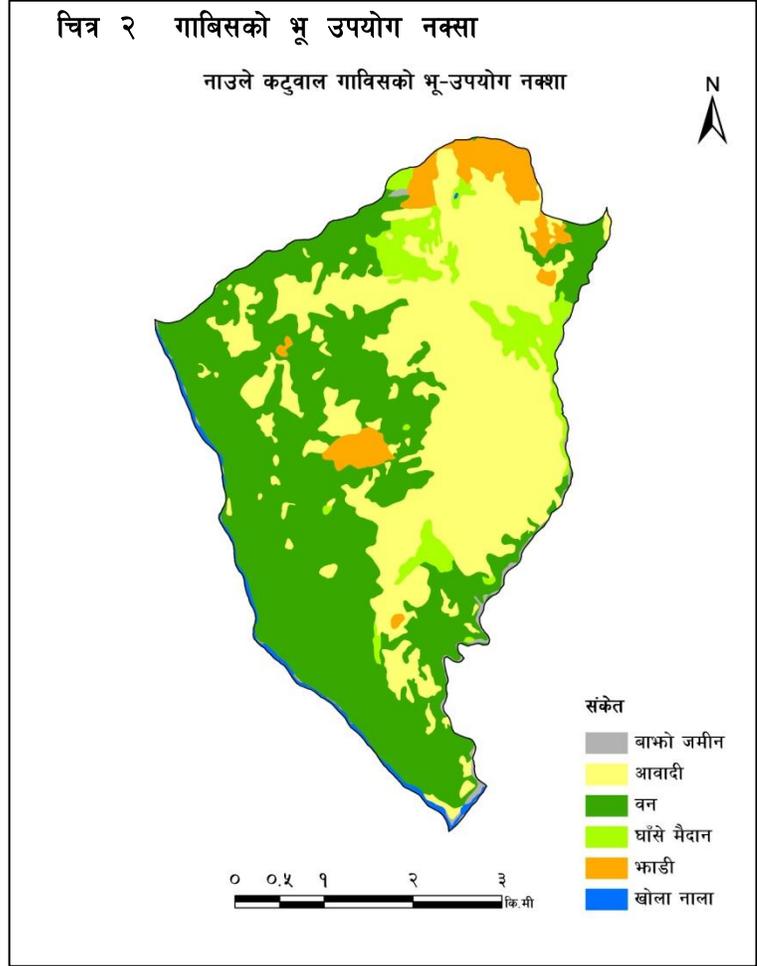
चित्र १ घरधुरि हरुको जलवायु परिवर्तन संवेदनशिल सहभागितामूलक संकटासन्नता स्तरिकरण

यसैगरि जलवायु जन्य प्रकोपको स्थिती, यसका प्रभाव र प्रभावसंग जुध्न सक्ने क्षमताहरुको आधार मा संकटासन्न घरधुरीहरुको सहभागितामूलक संवेदनशिलता स्तरिकरण गर्दा यहाँको कुल ७३३ घरधुरी मध्ये १८ प्रतिशत घरधुरी जलवायु परिवर्तन अति संकटासन्न बर्गमा रहेको पाइएको छ भने ८ प्रतिशत घरधुरी कम संकटासन्न बर्गमा देखिएका छन् । घरधुरी स्तरका सक्कटासन्नटा विस्तृत विवरण अनुसुची २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.४ स्रोतको अवस्था

यस साविक गा.वि.स.मा कृषि क्षेत्र ८९५.२३ हे., खेतिपाति ४७५हे., वनक्षेत्र १०२१.२३ हे. (सा.व.४४०.५६ क.व.११.५८) वाँफो क्षेत्र १३.५६ हे.रहेको छ । यहाँ वनजंगलमा साल, सल्ला, खनियो, कोइरालो, उत्तिस, टुनि, मौवा, बाँस, कटुस, र धाइरो आदि जस्ता वनस्पतिहरु पाइन्छन् भने स्याल, खरायो, बाघ, रतुवा, बदेल, दुमिस जस्ता वन्य जन्तु र कालिज, च्यखुरा, गिद्ध, कोइलि जस्ता चुरुङ्गीहरु

पाइन्छन् । स्थानीयवासीहरूका लागि घाँस दाउरा, स्याउला आदिका लागि स्रोतका रूपमा यहि जंगल रहेको छ भने घर निर्माण र अन्य प्रयोजनका लागि काठ पनि यहिबाट उपलब्ध हुदै आएकोछ । यसैगरि नदि ताल तथा सिसार क्षेत्र हरु मध्ये कर्णाली नदिले वाड नं ४,६ र ९ लाइ छोएर बग्दछ भने बड पोखरा ताल वडा नं १ मा पर्दछ । यस गाविसमा पानीका मुहानहरु र बडपोखरा ताल पनि सुकेर भैसि खेल्ने आहाल को रूपमा परिणत भएको छ । यिनै मुलको पानि पिउनको लागि तथा अन्य घरायसी कामकाजमा प्रयोग गरिन्छ । हाल आएर जलवायु परिवर्तनको प्रत्यक्ष प्रभाव यि क्षेत्रमा परेकोले गर्दा जीविकोपार्जनमा असर पुर्याइ रहेको छ। यसैगरि यस गा.वि.स.का मानिसहरुले आफ्नो दैनिक जीवनयापनको लागि धेरैले इन्धनको

रूपमा दाउराको प्रयोग गर्दछन् । खाना पकाउन दाउरा ७५७ घरधुरीले प्रयोग गरिरहेका रहेका छन साथै ९७ घरधुरीले उज्यालोको लागि सोलार प्यानल प्रयोग गर्दछन्। बिधुतको सुविधा अबै सम्म पनि सवै वडामा पुगेको देखिदै (स्रोत: नाउले कटुवाल गाविस को वस्तुस्थिति विवरण, २०६७) ।

धुवा रहित चुलो कुल २० घरधुरीले प्रयोग गर्छन भने बाकिले परम्परागत चुलो प्रयोग गर्दछन्। यि दाउरा ६९७ सा व बाट, ३५ जनाले निजि बारि का रुखहरुबाट आपूर्ति गर्दछन् ।(स्रोत: नाउले कटुवाल गाविस को वस्तुस्थिति विवरण, २०६७)।

परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढीकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु

हालसम्म नेपालमा स्थानीय निकायले तयार गरेका तथा कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय अनुकूलन योजनाहरु स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना र जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन पुस्तिकाले निर्दिष्ट गरेका प्रक्रिया, विधी र औजारका आधारमा तयार गरिएका छन् । पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले पनि यहि विधी र औजारहरु प्रयोग गर्दै र अन्य वैज्ञानिक तथ्यलाई पनि आधार बनाएर स्थानीय निकायलाई अनुकूलन योजना तयार गर्न प्राविधिक सहजिकरण गरेको छ । वैज्ञानिक तथ्यहरुलाई अध्ययन गर्ने क्रममा उपजलाधार क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनबाट परेका असरहरुको अध्ययन गरी भौगो लिक सूचना प्रणालीको माध्यमबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरेर आएका नतिजाहरुलाई सहभागितात्मक परिदृश्य विकासको अवधारणामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका चरण एक देखि चरण चार मा एकिकृत रुपमा प्रयोग गर्दै यो स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना तयार गरिएको हो । भौगोलीक सूचना प्रणालीबाट लिईएको विगत ३० वर्ष भन्दा बढिको भू उपयोग परिवर्तन, बाढिपहिरो , वन डढेलो, भुक्षय लगायतका आंकडाहरुको विश्लेषणले यस वडाको कुनकुन क्षेत्रमा के -कस्तो प्रभाव तथा जोखिम बढाएको छ भन्ने कुरामा समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि सचेतना अभिवृद्धि गर्न थप मद्दत गरेको छ ।

समुदायले सहभागितात्मक तरिकाबाट विभिन्न विधि र औजारहरु प्रयोग गरि आएका प्रकोपहरुको अवस्थाहरुलाई उपजलाधार क्षेत्रमा गरिएको वैज्ञानिक अध्ययनका परिणामहरुले थप पुष्टी गरेको छ । यसरी मिश्रित प्रक्रिया अपनाउँदा जलवायु संकटासन्नता विश्लेषणमा ऊर्ध्वगामी (सहभागितात्मक) र अधोगामी (वैज्ञानिक तथ्यका) दुवै सिद्धान्तले जलवायु जोखिमको वास्तविक अवस्थाको चित्रण गर्दै जोखिम विशेषलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूलन योजना तयारी गर्न सहयोग गरेको छ । यसरी स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना सुदृढीकरणका लागि दुईवटा नयाँ अवधारणाहरु अघि सारिएको छ: पहिलो भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्र स्तरीय जलवायु प्रभाव तथा जोखिमको अवस्था र दोश्रो जलवायु अनुकूलन योजनाका लागि सहभागितात्मक परिदृश्य विकास सम्बन्धी अवधारणा ।

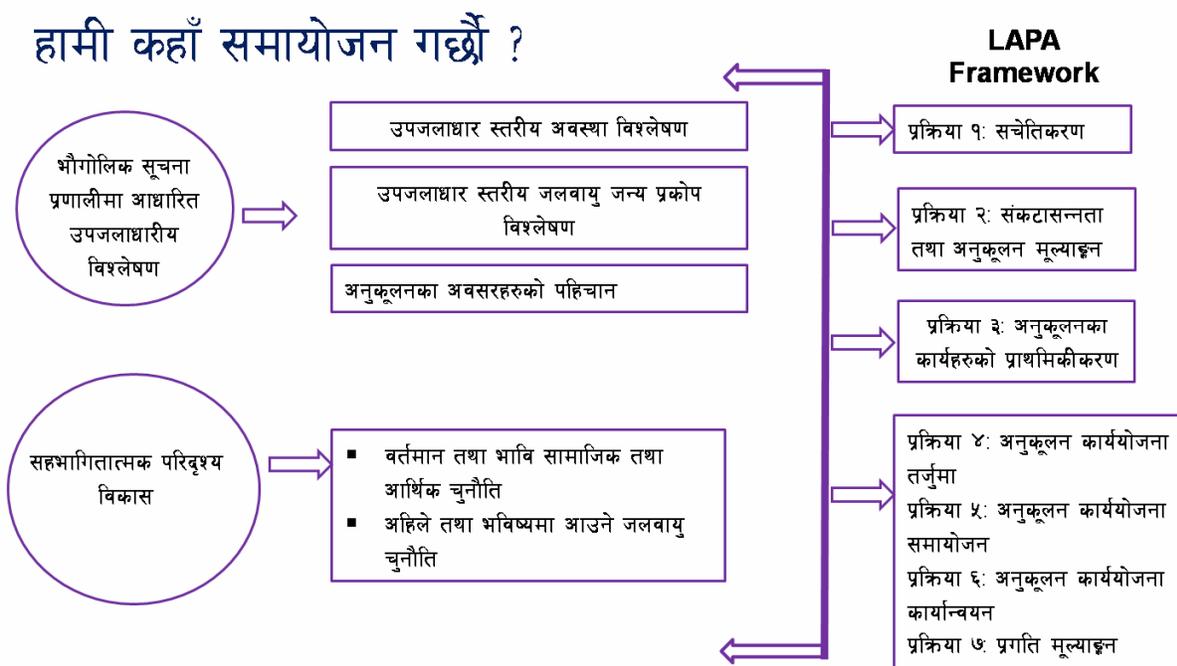
दुवै अवधारणाहरुले एकीकृत रुपमा वर्तमान अवस्था र भविष्यमा पनि आउन सक्ने जलवायु विषमता लगायत जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरुको सहभागितात्मक तरिकाले विभिन्न परिदृश्यहरुको बारेमा परिकल्पना गर्दै उपजलाधारक्षेत्रको माथिल्लो तटीय र तल्लो तटीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान, नक्शाकन तथा अन्तरसम्बन्ध र लेखाजोखा गर्न सहज गर्छन् । यसैगरी यस अवधारणाको महत्वपूर्ण पक्ष भनेको जल, जमिन, जङ्गल, जनता र जीवजन्तुबीचको अन्तरसम्बन्ध सन्तुलित राख्न र प्राकृतिक स्रोतहरुको बुद्धिमत्तापूर्ण उपयोग गर्दै सरोकारवालाहरुको सहभागितामा विद्यमान जोखिमका संवेदेनशीलता र भविष्यमा हुन सक्ने जोखिम/खतरालाई विचार गरेर अनुकूलनकानीतिगत उपायहरुको पहिचान तथा छनौट गरी एकीकृत विकासबाट जनताको जीवनस्तरमा

सुधार ल्याउनु, उपजलाधार स्रोतहरुको योजनाबद्ध संरक्षण र दिगो विकासमा टेवा पुरयाउनु हो (ASHA, २०१६) ।

यसरी नेपाल सरकारबाट स्विकृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०६८ र हालै मात्र (जनवरी २०१८) सोहि निकायबाट स्विकृत सुदृढ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी सम्बन्धी निर्देशिका समेतलाई पालन गरि विगतमा साविकको नाउते गाउ विकास समितिले तयार योजनालाई समेत ध्यान दिई पुनः दुल्लु नगर पालीका वडा नं. १ का पदाधिकारी, कर्मचारी र अन्य सरोकारवाला समेतको संलग्नतामा नविन विधिहरु अवलम्बन गरी साविकको कार्ययोजनालाई परिमार्जन गरिएको छ ।

चित्र २: भौगोलिक सूचना प्रणाली प्रविधिमा आधारित उपजलाधार र सहभागीतामुलक परिदृष्य विकास विधीहरु समायोजित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको संरचना

हामी कहाँ समायोजन गर्छौं ?

स्रोत: ASHA २०१८ परिमार्जित

४.१ जलवायु परिवर्तन सचेतीकरण

जलवायु अनुकूलन कार्ययोजनालाई विकासको योजनामा समावेश गराउन सकियोस भन्ने उद्देश्य राखी जलवायु परिवर्तनका भाव र तिनलाई सम्बोधन गर्ने उपायहरु बारे घरधुरी, समुदाय, साविकको वडा तथा गा.वि.स. स्तरमा सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम विगतमा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सहयोग कार्यक्रमको आर्थिक सहयोग तथा साविकको नाउते गा.वि.स. मा भएको थियो । साथै यस अनुकूलन योजना निर्माण प्रकृत्यामा समेत गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो ।

४.२ भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क विप्लेषण

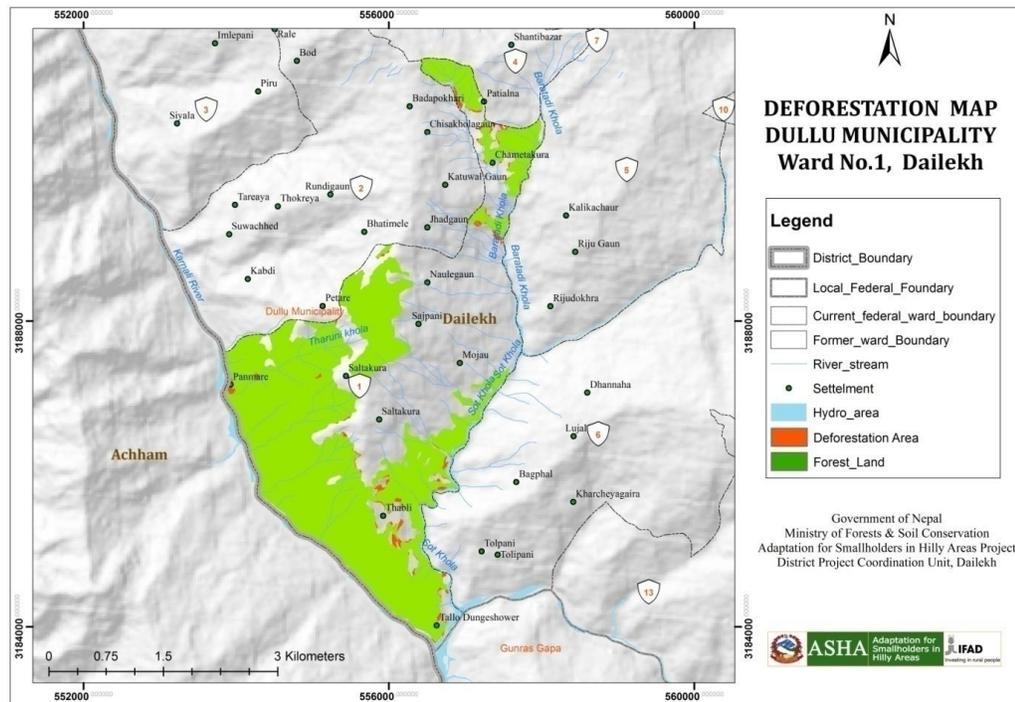
यस कार्ययोजना तयारीको क्रममा भौगोलिक सूचना प्रणालीको प्रयोगबाट यस वडाको पहिरो जोखिम नक्सा (Landslide map), भू-क्षय जोखिम नक्सा (Soil Erosion map) र भू-उपयोग र भू-उपयोग परिवर्तन नक्सा (Land Use Land Cover map and Land Use Land Cover Change map) र भू-उपयोग समायोजन नक्सा (Land Use Adjustment) तयार गरिएको थियो । ति नक्साहरु र तिनबाट प्राप्त सूचनाहरु माथि वडा कार्यालयमा वडामा रहेका सवैजसो वस्तीहरुबाट प्रतिनिधीत्वहुने गरि सहभागितामूलक छलफल पनि गरिएको थियो । ती नक्साहरु र तिनबाट प्राप्त सूचनाहरुले जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान, नक्शाकन तथा अन्तरसम्बन्ध र लेखाजोखा गर्न र अनुकुलनका उपायहरुको खोजी तथा प्राथमिकरण गर्न सहज बनाएको थियो ।

४.२.१ वडाको वनविनाश नक्सा

यस नक्साले वडाको न्यून वन विनाशको स्थिति देखाउछ । वडा नं १ मा बारातडी खोला, पन्नामारे, थाब्ली नजिकै फाटफुट वन विनाश देखिएपनि समग्रमा वनको स्थिति राम्रो देखिन्छ । वडाको उत्तर तर्फको भाग र सोतखोला छेउको भागमा वन विनाश देखिन्छ ।

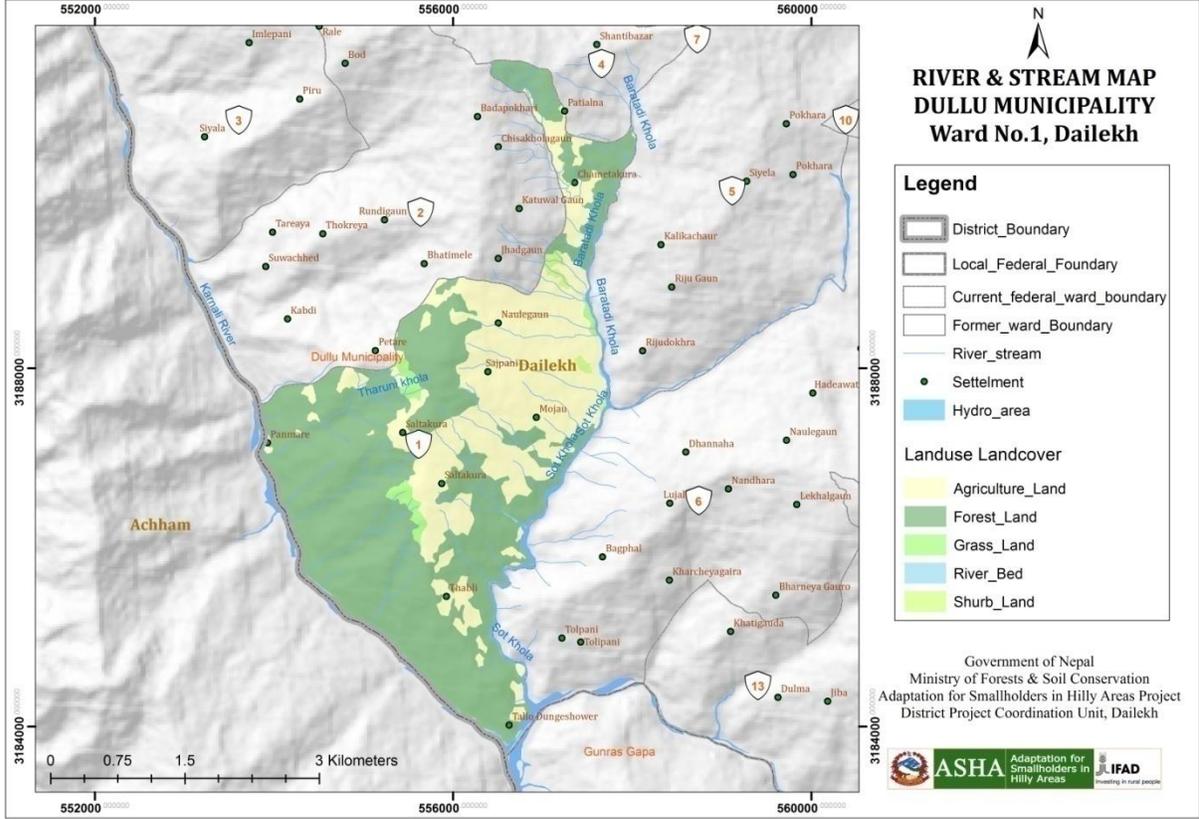
४.२.२ वडाको भू उपयोग नक्सा (२०१६)

कृषियोग्य भूमि उत्तर तर्फको भाग बारातडी खोला र सोतखोला छेउको भागमा राम्रो देखिन्छ । यस नक्साले वडाको न्यून खेति योग्य जग्गाको स्थिति देखाउछ ।

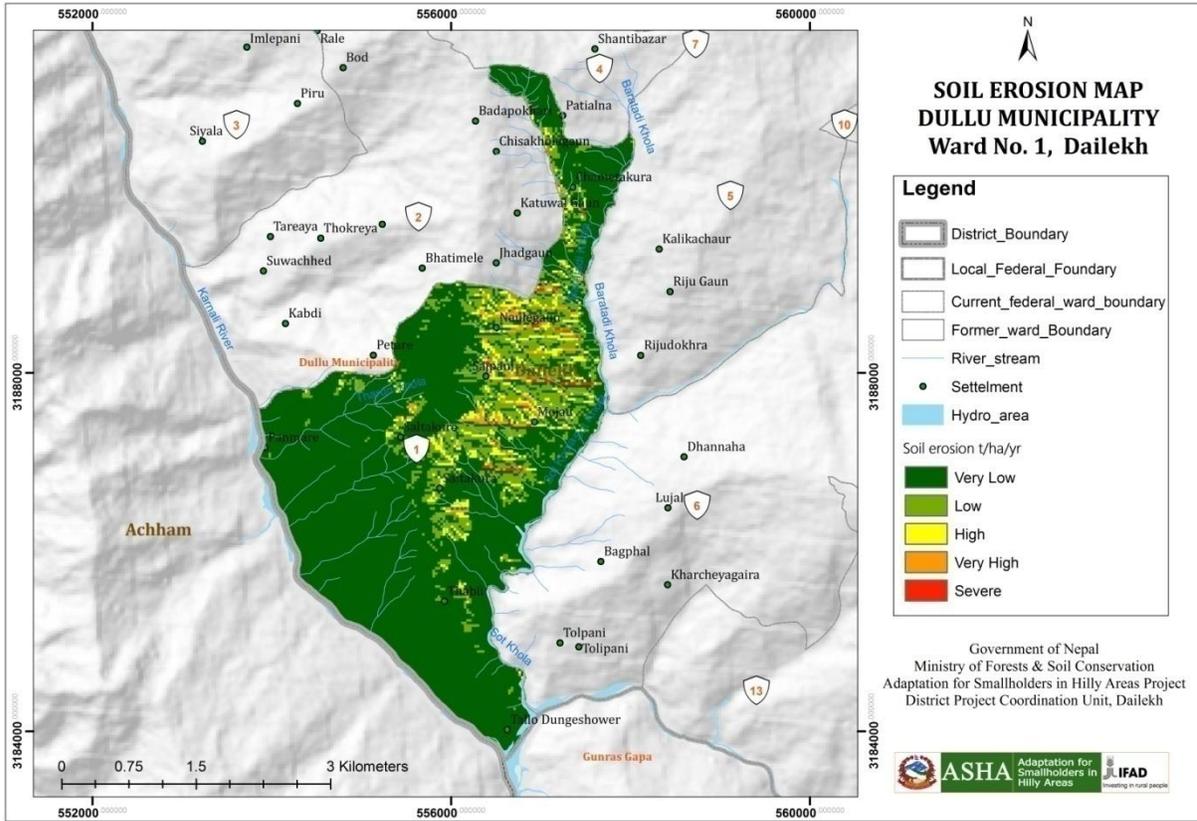
४.२.३ वडामा रहेका नदि, खोला तथा तिनका जलाधारको विवरण

यस वडामा रहेका प्रमुख स्रोतखोला तथा थरुनी खोला दक्षिण तर्फ कर्णालीमा गएर मिलेको देखिन्छ । खोलाको प्रवाह ठाडो प्रकृतिको छ ।

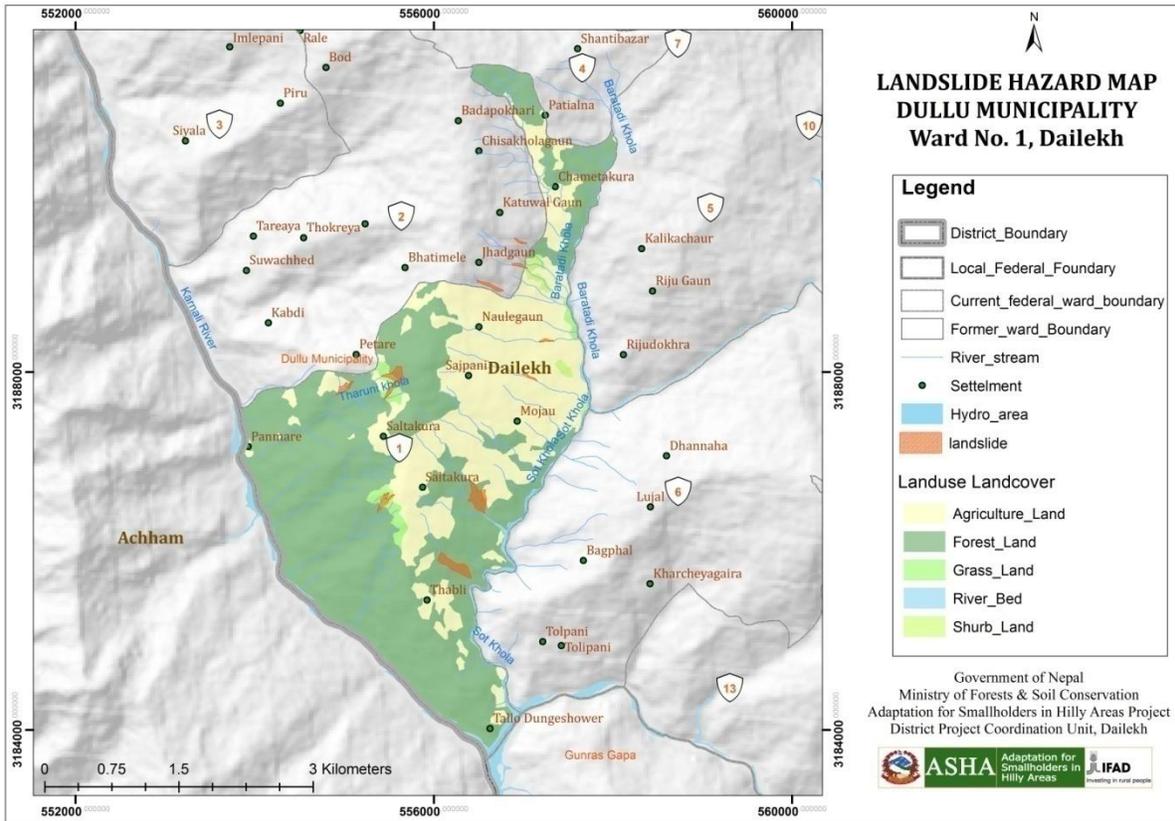
४.२.४ भू क्षय नक्सा

वडा नं. १ को क्षेत्रको दक्षिण-पश्चिम भाग र केही उत्तर पूर्वी भागबाहेक अन्य सबैक्षेत्र भूक्षयको जोखिममा पर्दछ । प्रस्तुत भूक्षय नक्साले यसै कुरालाई पुष्टी गर्दछ । न्याउलागाउ, सालटाकुरा, साजपानी लगायतका स्थान उच्च जोखिममा छन् ।

४.२.५ भू क्षय नक्सा वडाको पहिरो र भू क्षय जोखिम नक्सा

वडा नं. २ को क्षेत्रको दक्षिण-पश्चिम भाग र केही उत्तर पूर्वि भागवाहेक अन्य सबैक्षेत्र भूक्षयको जोखिममा पर्दछ । प्रस्तुत भूक्षय नक्साले यसै कुरालाई पुष्टी गर्दछ । न्याउलागाउको दक्षिणीभाग, सालटाकुराको पूर्वि भाग, थल्लीको उत्तर भाग उच्च जोखिममा छन् ।

४.३ जलवायू संकटासन्नता र अनुकूलन मुल्यांकन

सहभागितामूलक विधि साथै भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) प्रविधीवाट प्राप्त सूचनाहरुका आधारमा वडास्तरका जोखिम पहिचान गर्नुका साथै अनुकूलनका उपायहरु पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरिएको थियो । वडा स्तरको गोष्ठिमा स्थानीय जनप्रतिनिधीहरु, वडा कार्यालयका कर्मचारीहरु, स्थानीय वुद्धिजीवी, राजनैतिक दलका प्रतिनिधीहरु, सामुदायीक वन उपभोक्ता समुहका प्रतिनिधी तथा सवै वस्तीवाट प्रतिनिधीत्व गर्ने घरधुरीको उपस्थीतीमा जलवायू परिवर्तन र यसको अनुकूलनका प्रयासहरुका वारेमा भौगोलीक तथ्याङ्कहरुवाट प्राप्त सूचनाहरु समेतको आधारमा थप छलफल तथा विश्लेषण गरी अनुकूलन कार्य योजना निर्माण गरिएको हो ।

४.३.१ जलवायु सम्बन्धि ऐतिहासिक घटनाक्रम

जलवायु परिवर्तन बाट देखिएको प्रकोप तथा परिवर्तनलाइ अझ स्पष्ट पार्नको लागि समयरेखा विधि को प्रयोग गरिएको थियो । विगत ३० वर्षमा के कस्ता जलावायुजन्य प्रकोपका घटनाहरु घटे साथै सो वाट के कस्ता असर एवं प्रभाव यस वडामा देखा परेका थिए र उक्त प्रकोपको समयमा स्थानीय समुदायद्वारा के कस्ता अनुकूलनका प्रयासहरु गरिएका थिए र ती प्रयासहरुको प्रभावकारिता सम्बन्धमा समेत व्यापक छलफल गरिएको थियो । ऐतिहासिक घटनाक्रम विश्लेषणका नतिजालाई तलको तालिका मा प्रस्तुत

गरिएको छ । विगत देखि हाल सम्म जलवायु जन्य के कस्ता प्रकोपहरुको सामना यहाँका वासिन्दा गर्नु परेका थियो भन्ने जानकारी हासिल गर्न यो विधि अवलम्बन गरिएको थियो । यस विश्लेषणका नतिजालाई तलको तालिका नं ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यहि मौसमी पात्रो बाट देखिएको परिवर्तनलाई अभि स्पष्ट पार्नको लागि समय रेखा विधि को प्रयोग गरिएको थियो । विगत ३० वर्षमा के कस्ता जलावायुजन्य प्रकोपका घुटनाहरु घटे साथै सो बाट के कस्ता असर एवं प्रभाव साविक गा.वि.समा पर्यो र समुदायद्वारा के कस्ता अनुकुलनका प्रयासहरु गरियो भन्ने विषयमा छलफल अगाडि बढाइएको थियो । यस विश्लेषणका नतिजालाई तलको तालिका नं ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं १ ऐतिहासिक घटनाक्रम

साल	प्रकोप	प्रभाव / असर	प्रभावित समुदाय वर्ग टोल वा घरधुरी संख्या	असर संग जुहन गरिएका प्रभावहरु	कसले प्रयास गरे
२०३७	खोला कटान	१० रोपनी जग्गा वगाएको	वडा नं. ४ जुम्लीगाउँ ५ घरधुरी		
२०३८	वाढी पहिरो	२० रोपनी जग्गा वगाएको	नाउलेकटुवाल ७ कुनाखेत ८ घरधुरी	वृक्षारोपण, बारी बनाएर खेति गरेको	
२०३८	पशु रोग	५० वटा पशुहरु मरे, १५० घरधुरी प्रभावित	वडा नं ७ र ८ का १५० घरधुरी, वडा नं. ६ र ८ मा ५० पशुहरु मरेका	जडिवुटी, घरेलु औषधि खुवाउने काम गरेको	
२०३८	असिना	गहु जौ फलफुल नष्ट, भोकमरी	पुरै गा.वि.स. भर असर पुऱ्यायो ७७२ घरधुरी	खाद्यान्न आयात गरी गुजारा गरेको	स्थानिय जनताले
२०४५	असिना	हिउँदे वाली नष्ट भयो	पुरै गा.वि.स. प्रभावित		
२०४०	वाढि पहिरो	वाढिपहिरो खेति योग्य ३०० रोपनि जग्गा कटान	वार्ड नं.३ को गडिगाउँ, ४ को भाटिमेल, सिमखाडा उनिकोट, २ को चिउरेखाडि ९ को खाडरामा २५ घर प्रभावित	वृक्षारोपण	
२०४०	वाढी पहिरो	८ घरधुरीले ठाउँ छाडेर अर्को ठाउँमा गएको	वडा नं. १ को सिमकाँडा १२ घरधुरी		
२०४०	वाढि पहिरो	वडा पोखरा पुरियो	स्थानिय ३५ घरधुरी प्रभावित		
२०५१	हिमपात	४०० वोटविरुवाहरु ढले, गहुँ वालिमा असर	नाउले गा.वि.. पुरै ६०० घरधुरी	गोरु बाखा वेचेर जीविकोपार्जन गरेको	

साल	प्रकोप	प्रभाव / असर	प्रभावित समुदाय वर्ग टोल वा घरधुरी संख्या	असर संग जुहन गरिएका प्रभावहरु	कसले प्रयास गरे
२०५५	खडेरी	पानिका मुहान सुक्दै गएको	वार्ड नं. १ को गाउँ चिसाखोला धारा सिम्नेखाल बजाडा, ४ को वेताधारा, ६ को रानिमुल जंगलिघाडा टिमिले पानि, ८ को वेताधारा सुक्न थाले		टाढा वाट पानि बोक्नु पर्ने
२०५७	नदि कटान	तल्लो डुङ्गेश्वर महादेव मन्दिर क्षेत्र	मन्दिर, ३ प्रतिक्षालय, नाउले टोलका ६ घर वाढि र अन्य ८ घरधुरी प्रभावित		
२०६२	वाढी पहिरो	२ रोपनी खेतवारी वगाएको १ वटा घर भत्केको	नाउले कटुवाल ३ खालाघर ६ घरधुरी		
२०६३	वन डढेलो	तल्लो डुङ्गेश्वर (देखि भौउरानी ढुङ्गा, रिङ्नेसोनि रानिबुड, मौलो गिठि खोला साब, दुधमा लाकासा वागहुला, बडालेख प्रभावित	५०० हेक्टर वनक्षेत्र का बोटविरुवा क्षति बन्यजन्तु को नोक्सान		
२०६३	वाढी पहिरो	५ रोपनी जग्गा वगाएको, २ घरमा असर	नाउले २ चिल्डावुवा र काब्रावुवा १७ घरधुरी		
२०६४	खडेरी	वडा नं. ४ को भावरका विरुवाहरु पुरै सुके	वडा नं. ४ भावर, गा.वि.स. पुरैका ८० घरधुरी		
२०६५	वाढी पहिरो	२ घर भत्केको ८ घर विस्थापित	वडा नं. १ को चिसाखोला १० घरधुरी	आफैले घर बनाएको	
२०६६	वन डढेलो	१५ हे. वनमा आगो लागेको विभिन्न किसिमका बोटविरुवा जलेर नष्ट भएको	वडा नं. १ को दुधेमालिक वनको आगोबाट ८० घरधुरी प्रभावित	स्थानीय समुदायले आगो निभाएको	
२०६६	भाडा पखाला	१ जनाको मृत्यु सयौ विरामी	वार्ड नं. ५ को मृत्यु २, ३, ५, ६, ७, ८, ९ प्रभावित भए	औषधि उपचार	जनस्वास्थ्य वाट उपचार
२०६६	वाढि पहिरो	घरहरुमा, मन्दिरमा क्षति	वडा नं. ७मा सात घर बगाएको, माभाधारा गैरा, पिपलगैरा जग्गा ५ को काप्रि गाउँमा पहिरो गईरहेको छ । ७ को तल्लो बागदला ६ को	गा.वि.स. परिषद वाट निणय गरि जि.वि.स.मा पठाएको	

साल	प्रकोप	प्रभाव / असर	प्रभावित समुदाय वर्ग टोल वा घरधुरी संख्या	असर संग जुहन गरिएका प्रभावहरु	कसले प्रयास गरे
			जैसि गाउ, खउला ४ को तरियो र बेतनि मा क्षति ३ घर बगाएको वडा नं. ६ को तल्लो डुङ्गेश्वर वाढिले ३ घर बगाएको		
२०६७	वन डढेलो	वनका विरुवाहरु नष्ट, वन्य जिव जन्तुहरु लोप, ४ वटा मृगको मृत्यु, ४० हे. जंगलमा आगलागि	वडा नं. ४ माछालोड लोडे वगरका १०० घरधुरी प्रभावित	समुदाय गएर आगो निभाएर रिनेस्वती, रानीकुन्टाका वन समितिले निभाउने प्रयास गरे	
२०६७	वाढी पहिरो	वडा नं. ४ को ६० मि तरिया सिंचाई कुलो भत्केको, वडा नं. ४ को तरिया खानेपानी, तुसार पनी खानेपानी २ वटा मुहान छापेको १५० मि. पाईप सहित बगाएको	वडा नं. ४ को सिंचाई कुलो, खानेपानी, किउरे खोला तुसारपानीका १२० घरधुरी	वृक्षारोपण गरे उपभोक्ताले पुनः मर्मत गरेको	
२०६७	खडेरी	मकै, कोदो वालीमा धेरै असर पारी भोकमरी पारेको	गा.वि.स. पुरै ७७० घरधुरी		

स्रोत : सहभागीतामूलक छलफल (२०७० र २०७५)

समय रेखालाई विश्लेषण गर्दा बाढि पहिरो सबैभन्दा बढि ९ पटक दोहोरिएको, १, २, ३, ४, ६ र ७ नं वडा प्रभावित भएको ३०० रोपनि खेति योग्य जमिन बगाएको तथा ४ हे. वनमा क्षति पुर्याएको, खडेरी ३ पटका दोहोरिएको तथा पुरै गाविसमा गरि १०००० केज बराबरको अन्न बालि नष्ट भएको, यसै गरि आगलागि (पुरै वडामा गरि ५०० हे वन प्रभावित), नदिकटान (२ पटकमा ४, ५, ६ र ७ नं वडामा गरि जम्मा, २ जना मृत्यु, ४ जना बेपत्ता, १० घरमा क्षति, २ हे वन र १ हे खेतियोग्य जमिन काटेको) तथा हिमपात को घटनाले पनि गाविसमा असर गरेको देखिन्छ ।

४.३.२ जलवायु परिवर्तनको अवस्था -मौसमी पात्रो

यस वार्डमा जलवायु परिवर्तनको सम्मुखता के कस्ता महसुस गरिएको छ र खेती प्रणालीमा के कस्ता परिवर्तन आएका छन भन्ने विषयमा विप्लेषण मौसमी पात्रोवाट गरिएको थियो। उक्त मौसमि पात्रोको विस्तृत विवरण तलको तालिका नं २ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

विगत ३० वर्षको अन्तरालमा स्थानीय स्तरमा जलवायुमा आएका परिवर्तनहरुको जानकारी प्राप्त गर्न यो विधिको प्रयोग गरिएको थियो । यस विधिको छलफलमा समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवी तथा

जानिफकारहरुको सहभागिता रहेको थियो । यसै विधिको प्रयोग गरी समुदायस्तरमा जलवायु परिवर्तनले वालीचक्र, विरुवाको ब्यवहार, प्रकोपको स्वरुप लगायत अन्य विभिन्न क्षेत्रहरुमा आएको/देखिएको परिवर्तनहरुको जानकारी समेत प्राप्त गरिएको थियो । जलवायु परिवर्तनको सम्मुखता के कस्ता महसुस गरिएको छ र खेती प्रणालीमा के कस्ता परिवर्तन आएका छन् भन्ने विषयमा विप्लेषण मोसमी पात्रोवाट गरिएको थियो । उक्त मौसमि पात्रोको विस्तृत विवरण तलको तालिका नं ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं २ परिवर्तित मौसमि पात्रो

विवरण		वैशाख	जेठ	असार	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फागुन	चैत्र
वर्षा	पहिले												
	अहिले												
गर्मी	पहिले												
	अहिले												
जाडो	पहिले												
	अहिले												
हिउँदे वर्षा	पहिले												
	अहिले												
धन	पहिले												
	अहिले												
लाली गुराँस फल्ने	पहिले												
	अहिले												
कुहिरो	पहिले												
	अहिले												
आलु खेती	पहिले												
	अहिले												

नोट: पहिलेको अवस्था भन्नाले करिव ३० वर्ष पहिले (२०४५ साल भन्दा पहिले) र अहिले भन्नाले (२०७५ साल) यताको समयलाई बुझाउछ ।

माथी उल्लेखित मौसमी पात्रोको विश्लेषण गर्दा विगतका वर्षहरुमा वैशाख को पहिलो साता देखि भाद्रसम्म मात्र गर्मी (तापक्रम वढि) महशुस हुने गरीएकोमा पछिल्ला वर्षहरुमा यस्तो गर्मीको अवधि ३ महिना अवधि लम्बिएर आश्विनको अन्तिम साता सम्म पनी गर्मी नै महशुस हुनथालेको छ । त्यस्तै जाडोका दिन पहिले कार्तिक को तेस्रो हप्ता देखि चैतको तेस्रो हप्ता सम्म कुल ६ महिना रहन्थ्यो भने हाल मंसिरको तेस्रो हप्ता देखि मात्र अर्थात कुल तीन महिना जाडो को अवधि रहने गरेको छ । मनसुन वर्षा पनि २ हप्ता ढिलो हुने गरेको छ भने हिउँ पर्ने समय पनि पहिले मंसिर को तेस्रो साता देखि चैत्रको दोस्रो साता सम्म कुल ४ महिना रहन्थ्यो भने हाल पुष र माघमा मात्र रहने गरेको छ । सोहि प्रकार पहिलेको तुलनामा वर्षातको अवधि कम भएको पाइएको छ तर वर्षा हुँदा एकै पटक ठूलो वर्षा हुन गई कम समयमा वर्षाको मात्रा वढि भएको पाइएको छ जसले बाढि पहिरो तथा नदि कटानको

समस्या पटक पटक दोहोरिएर आउन थालेको छ । यसै प्रकार हिउदे वर्षाको अवधि १ महिना घटेको पाइन्छ, जसले खडेरीलाई प्रसय दिएको छ । त्यस्तै हिउँदे कुहिरो हाल आएर देखिन थालेको छ । समग्रमा उपरोक्त मौसमी पात्रोको विश्लेषण गर्दा विगतका वर्षहरु भन्दा हाल गर्मी का दिनहरु २.५ महिना बढि तथा १ महिना अगाडि देखि गर्मी (तापक्रम) बढेको अनुभूति गरिएको छ । वर्षा २ हप्ता ढिलो वा छोटिएको छ भने हिउदे वर्षा पनि २.५ महिना घटेको देखिन्छ । यसको समग्र असर आलु खेति गर्ने समय मा परिवर्तन, अर्थात २.५ महिना घटेको छ, भने धानवालि, वर्षा अनियमित तथा अतिवृष्टि र अनावृष्टिले प्रभावित बनेको छ। यसको समग्र असर जैविक विविधता तथा खाध सुरक्षामा परेको देखिन्छ । यस्तैगरी लालिगुराँस फुले समयमा पनी फेर बदल भएको छ ।

३.२.४ सङ्कटासन्न घरधुरी तथा वर्ग पहिचान

समय रेखा तथा श्रोत नकसांकनबाट देखिएका जलवायु परिवर्तन सम्बन्धित प्रकोपहरुको आधारमा विश्लेषण गर्दा १ देखि वाड नं ९ सम्मका संकटासन्न घरधुरी तथा वर्ग पहिचान गरी तलको तालिका नं ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ । विपन्न , दलित प्रभावित देखिएका छन । विस्तृत विवरण तल तालीका नं ४ देखिए बमोजिमको छ।

तालिका नं ३ प्रभावित वस्ती वा समुदाय

प्रकोपको किसिम	प्रभावित वस्ती वा समुदाय वा वार्ड नं.	वर्ग तथा घरधुरी संख्या			
		विपन्न		सम्पन्न	
		दलित	अन्य	दलित	अन्य
बाढि पहिरो	१-९ सम्म सबै वार्ड सरदर २५०० रोपनी जग्गा प्रभावित	७६	१२५	०	१००
खडेरी	सबै जसो वडामा पानिका मुहान सुक्ने	८०	१५०	०	१४६
असिना	पुरै गा.वि.स.	७६	१२५		१४६
नदि कटान	४,५,६,७ नं वडामा	२०	८९		५५
वन डढेलो	वडा नं. ४ को ६ वाखा डढेको	१	०	०	
पशु रोग	६,७ र ८ नं वडामा	३५	४५		७०
मनव रोगको प्रकोप	वार्ड नं. १ र ९ मा	१	१		
हिमपात	पुरै वडामा	७६	१२५		१४६
सम्भावित प्रकोप तथा प्रभावित घरधुरी					
बाढि पहिरो	१-९ सम्म सबै वार्ड सरदर २५०० रोपनि जग्गा जोखिममा छन्।	७६	१२५	०	१००
खडेरी	सबै वडामा ,पानिका मुहान सुक्ने	८०	१५०	०	१४६

यस तालिकालाई विश्लेषण गर्दा प्रकोपको सबै भन्दा प्रभाव विपन्न वर्गमा र त्यसमा पनि दलित समुदायमा परेको देखिन्छ ।

४.३.४ प्रकोपको जोडागत स्तरिकरण

स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी गोष्ठिका सहभागीहरूको छलफलले जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न प्रकोपहरू निम्ननुसारको रहेको छ । ऐतिहासिक घटनाक्रम र अन्य छलफलको आधारमा यस साविकको गाविस तथा वार्ड १ मा देखिएको विभिन्न प्रकारका जलवायुजन्य प्रकोपहरू मध्येसबैभन्दा बढी असर पार्ने प्रकोपको विश्लेषण यो विधिको प्रयोग गरी गरीएको छ ।

ऐतिहासिक घटनाक्रम र अन्य छलफलको आधारमा यस गाविसमा देखिएको विभिन्न प्रकारका जलवायुजन्य प्रकोपहरू मध्ये गाविसमा सबैभन्दा बढी असर पार्ने प्रकोपको विश्लेषण यो विधिको प्रयोग गरी गरीएको छ ।

तालिका नं ४ प्रकोपको जोडा स्तरिकरण

प्रकोपको संदर्भ	वाढी पहिरो	नदि कटान	खडेरी	असिना	हिमपात	पशुरोग	वन डढेलो	मानव रोग	स्तरिकरण
वाढी पहिरो	×	वाढी पहिरो	पहिलो						
नदि कटान	×	×	खडेरि	नदि कटान	नदिकटान	नदिकटान	वन डढेलो	मानव रोग	चौथो
खडेरि	×	×	×	खडेरि	खडेरि	खडेरि	वन डढेलो	मानव रोग	तेस्रो
असिना	×	×	×	×	हिमपात	असिना	वन डढेलो	मानव रोग	छैठौं
हिमपात	×	×	×	×	×	पशुरोग	वन डढेलो	मानव रोग	छैठौं
पशुरोग	×	×	×	×	×	×	पशुरोग	मानव रोग	पाचौं
वन डढेलो	×	×	×	×	×	×	×	मानव रोग	तेस्रो
मानव रोग	×	×	×	×	×	×	×	×	दोस्रो
जम्मा	७	३	४	१	१	२	४	६	

यस स्तरिकरण अनुसार सबै भन्दा ठुलो समस्याको रूपमा बाढि पहिरो देखिएको छ भने दोस्रो ठुलो समस्याको रूपमा मानव रोगको प्रकोप देखिएको छ । खडेरी र वन डढेलो तेस्रो मा छन भने नदि कटान चौथो र पशुरोग पाचौं साथै असिना, हिमपात छैठौं समस्याको रूपमा देखा परेका छन् ।

४.३.५ प्रकोप,उत्पन्न समस्याहरू र समस्याहरूको प्राथमिकिकरण तथा मुल्यांकन

(थोरै प्रभाव -३, मध्यम प्रभाव-२, धेरै प्रभाव -१)

जलवायु परिवर्तन बाट उत्पन्न प्रकोप र प्रकोपबाट मानव जीवन तथा वातावरणमा परेको असर एवं उत्पन्न समस्याहरूको प्राथमिकिकरण तथा मुल्यांकनलाई निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

तालिका ८ प्रकोप र यसको जोखीमताको अवस्था

क्र.सं.	प्रकोपहरु	प्रकोप जोखिमता संख्या
१	वाढी /पहिरो	९
२	भुक्षय	८
३	रोगव्याधी	५
४	खडेरी	१२
५	चट्याङ्ग	०
६	असिना	३
७	हावाहुरी	४
८	डढेलो	१
९	पशुरोग	६
१०	कृषि रोग	७
११	पानीको मुहान सूक्नु	१०
१२	जैबिक बिबिधताको लोप	७

स्रोत : सहभागीतामुलक गोष्ठी, २०७० र २०७५

माथिका उल्लेखित गरिएको प्रकोपहरुबाट सबै भन्दा जोखीम खडेरी र पानीको मुहान सुक्नु रहेको देखिन्छ। दोस्रोमा रोग महामारी फैलनु र तेस्रोमा भु-क्षय जस्ता जोखिम भएको देखिन्छ।

४.३.५.१ खडेरी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण खडेरी पर्दा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
खडेरी	१)पानीको मुहान सुक्नु	३
	२)कृषि उत्पादनमा कमि	२
	३)वालीनालीमा रोग	१
	४) रोग व्याधि फैलनु	१

४.३.५.२ पानीको मुहान सुक्नु

समुहमा छलफल गर्दा पानीको मुहान सुक्दा स्थानिय स्तरमा निम्नानुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरू	समस्याहरूको प्राथमिकिकरण
पानीको मुहान सुक्नु	१) पिउने पानीको समस्या हुनु	३
	२) स्वास्थ्य स्थिति बिग्रनु	२
	३) कृषि उत्पादन घट्नु	२
	४) आम्दानीको श्रोत कमि हुनु	१
	५) जलिय पारिस्थितिक प्रणाली बिग्रनु	१

४.३.५.३ बाढी पैहो

समुह छलफलका क्रममा बाढि पैहोको प्रकोपले स्थानीय स्तरमा निम्नानुसारको समस्या र कठिनाई श्रृजना गरेको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरू	समस्याहरूको प्राथमिकिकरण
बाढी पैरो	१) कृषि उत्पादनमा कमि	३
	२) कृषि योग्य जमिनको क्षेत्रफल घट्नु	३
	३) पानीको मुहान बिग्रनु	१
	४) बिकासका संरचनाहरूमा क्षति	२
	५) जलचर प्राणीहरूको नास	१
	६) धनजनको क्षति	२

४.३.५.४ भु-क्षय

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण भु-क्षय हुदा स्थानिय स्तरमा निम्नानुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरू	समस्याहरूको प्राथमिकिकरण
भु-क्षय	१) कृषिउत्पादनमा कमि	३
	२) भोकमरी फैलनु	२
	३) पानीको श्रोतहरू हराउनु	१
	४) माटाको उर्बरा शक्ति ह्रास भई	२
	मरुभूमिकरण तर्फ उन्मुख हुनु	

४.३.५.५ कृषिवालीमा रोग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तन बाट कृषि रोग हुदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
कृषि वालीमा रोग	१) खाद्यान्न अभाव	३
	२) रोगहरु फैलनु, स्वास्थ्य स्थिति कमजोर	२
	३) आर्थिक स्थिति कमजोर	२

४.३.५.६ जैबिक विविधताको ह्रास

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तन बाट जैबिक विविधतामा ह्रास हुदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
जैबिक विविधतामा ह्रास	१. वातावरणमा असर	३
	२. जिविकोपार्जनमा असर	२

४.३.५.७ पशु रोग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण पशुमा रोग लाग्दा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याको प्राथमिकीकरण
पशुमा रोग	१.जिविकोपार्जनमा क्षती	३
	२.कृषी उत्पादनमा कमी	३
	३.वातावरण प्रदुषण	२

४.३.५.८ महामारी रोगव्याधी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण रोग व्याधि फैलिदा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
रोग व्याधि	१) मानविय क्षति	३
	२) आमदानीमा कमि	२
	३) कृषि उत्पादनमा कमि	१

४.३.५.९ हावाहुरी

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण हावाहुरी आउदाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
हावाहुरी	१) वाली नालीको विनास २) वनजंगलको विनास	३ २

४.३.५.१० असिना

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण असिना पर्दाँ स्थानीय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
असिना	१) खेति नष्ट २) तरकारी नष्ट ३) मानविय क्षति	३ २ १

४.३.५.११ वन डढेलो

समुहमा छलफल गर्दा जलवायु परिवर्तन बाट वन डढेलो लाग्दा स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
डढेलो	१) वन जंगलको क्षति २) वातावरणमा असर ३) जैविक विविधतामा ह्रास	३ ३ २

४.३.५.१२ चट्याङ्ग

समुहमा छलफलगर्दा जलवायु परिवर्तनका कारण चट्याङ्ग पर्दाँ स्थानिय स्तरमा निम्नाननुसारका समस्या तथा कठिनाई भएको देखिन्छ ।

प्रकोप	प्रकोप बाट उत्पन्न समस्याहरु	समस्याहरुको प्राथमिकिकरण
चट्याङ्ग	१) धनजनको क्षति २) वन जंगलमा आगलागी ३)संचारका माध्यम,विद्युतिय उपकरणमा असर	३ २ २

४.३.६ प्रकोप तथा जोखीमका आधारमा वस्तीहरूको स्तरिकरण

तुलनात्मक प्रणालीका अनुसार जलवायु परिवर्तनका असरसँगको संवेदनशिलता, अनुकूलन क्षमता र सम्मुखताका आधारमा विभिन्न जोखिम र अनुकूलित हुने क्षमताको विश्लेषण गर्दै सहभागिहरू विच छलफलको माध्यमबाट साविकका वडामा रहेका वस्तीहरूलाई स्तरिकरण गरिएको छ ।

४.३.७ संकटासन्न घरधूरी तथा वर्ग समुदाय पहिचान

जलवायु परिवर्तनले निम्त्याउने प्रकोपले पार्ने असर ब्यक्ति, परिवार वा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदाँ फरक फरक प्रकोपहरू उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति, आर्थिक र सामाजिक अवस्था अनुसार फरक फरक प्रभाव पारेको हुन्छ । यस विधिको प्रयोग गरी दुल्लु नगरपालिका वडा नं. १ मा भएका जलवायु जन्य प्रकोपहरूबाट कुन उमेर समूह, लिङ्ग, जातजाति, आर्थिक र सामाजिक अवस्थाका समुदायमा कस्तो प्र भाव पच्यो भन्ने कुराको विश्लेषण गरिएको थियो । यस विधिको प्रयोगले लैङ्गिक तथा जातीय समावेशीकरणको स्थितिको समेत उजागर गर्न मद्दत गरेको छ ।

तालिका ९ प्रकोप र त्यसबाट प्रभावीत समुह, लिंग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोप	प्रकोपका असर तथा प्रभाव	प्रकोप संकटासन्नता वर्ग														
		उमेर समुह				लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग				सामाजिक स्तर		जातजाती		
		बाल बालीका	युवा	वयस्क	बृद्धबृद्धा	महिला	पुरुष	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	फरक क्षमताभएका	एकल महिला	दलित	जनजाती	ब्राहमण, क्षेत्री अन्य
खडेरी	पानीका मुहान सुकेको, पानीको मात्रा घटेको	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	**	***	**	**
पानी को मुहान सुक्नु	पिउने पानीको समस्या हुनु, स्वास्थ्य स्थिति बिग्रनु, कृषि उत्पादन घट्नु, जल पारिस्थीतिक प्रणाली बिग्रनु	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	**	***	**	**

प्रकोप	प्रकोपका असर तथा प्रभाव	प्रकोप संकटासन्नता वर्ग														
		उमेर समुह				लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग					सामाजिक स्तर		जातजाती	
		वाल	वालीका	युवा	वयस्क	वृद्धवृद्धा	महिला	पुरुष	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	फरक क्षमताभाएका	एकल महिला	दलित	जनजाती
वाढि पैहो	कृषि उत्पादनमा कमि, जमिनको क्षेत्रफल घट्नु, पानीको मुहान विग्रनु, बिकासका संरचना हरुमा क्षति, जलचर प्राणीहरुको नास, धनजनको क्षति	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	**	***	**	**
भु-क्षय	कृषि उत्पादनमा कमि, भोकमरी फैलनु, पानीको श्रोतहरु हराउनु, माटोको उर्वरा शक्ति ह्रास भई मरुभूमिकरण हुनु	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	**	***	**	**
कृषि वाली मा रोग	खाद्यान्न अभाव, स्वास्थ्य स्थिति कमजोर, आर्थिक स्थिति कमजोर	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	***	***	**	**

प्रकोप	प्रकोपका असर तथा प्रभाव	प्रकोप संकटासन्नता वर्ग														
		उमेर समुह				लिंग		आर्थिक स्तर वर्ग				सामाजिक स्तर		जातजाती		
		बाल	बालीका	युवा	वयस्क	वृद्धवृद्धा	महिला	पुरुष	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	फरक क्षमताभएका	एकल महिला	दलित	जनजाती
पशु रोग	जनधनको क्षती, कृषी उत्पादनमा कमी, वातावरण प्रदुषण	***	**	**	***	***	**	***	**	**	*	***	***	***	**	**
महामारी रोग	मानविय क्षति, आम्वानीमा कमी, कृषि उत्पादनमा कमी	***	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**	***
हावाहुरी	वाली नालीको विनास, वनजंगलको विनास	***	**	**	***	***	**	***	***	**	*	***	***	***	**	**
असिना	खेति नष्ट, तरकारी नष्ट, मानविय क्षति	***	**	**	***	***	**	***	***	**	*	***	***	***	**	**
वन डढेलो	वन जंगलको क्षति, वातावरणमा असर, वन्य जन्तुको लोप	*	***	***	**	***	***	***	***	**	**	***	***	***	**	**
चट्याङ्ग	धनजनको क्षति, वन डढेलो, विद्युतिय उपकरणमा असर	*	***	***	**	***	***	***	***	**	**	***	***	***	**	**

नोट : प्रकोपको स्तर, *** उच्च, ** मध्यम, * न्यून

यसरी जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित वस्ती तथा समुदायको विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तन र जलवायु जन्य प्रकोपहरु विशेष गरी खडेरी, पानीका मुहान सुक्ने, बाढी, पहिरो, कृषि तथा पशुवालीमा रोग, हावाहुरी, चट्याङ र जैविक विविधतामा ह्रास जस्ता प्रकोपबाट सबैभन्दा बढी बाल बालिका, महिला, अति विपन्न वर्ग तथा जातजातिको आधारमा दलितहरु र सामाजिक स्तरको हिसाबले एकल महिला र फरक क्षमता भएका ब्यक्तिहरु उच्च संकटासन्न देखिएका छन् । यी प्रकोप तथा जोखिमहरुबाट अन्य वर्ग समुदाय प्रभावित भएतापनि उनीहरूसँग ती प्रकोपहरुसँग सामना गर्न सक्ने क्षमता तुलनात्मक रुपमा उच्च रहेकोले उनीहरुले त्यस्ता प्रकोपको असरबाट जोगिन सक्ने अवस्था देखिन्छ ।

४.३.८ जिविकोपार्जनका स्रोतहरु

जिवन चलाउनको लागी गरीने आयआर्जका क्रियाकलाप नै जिविकोपार्जनका क्रियाकलाप हुन । जुन आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक पक्षहरुसंग प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा जोडिएको हुन्छ । कुन स्थानमा कस्तो स्रोतहरु छन् त्यसैमा आधारित जिविकोपार्जनका क्रियाकलाप संचालनमा भएको हुन्छ । स्रोतहरु बढी भएको स्थानमा अन्य स्थानको तुलनामा आयआर्जका क्रियाकलाप बढी संचालनमा भएको हुन्छ । त्यसैको आधारमा समुहमा छलफल चलाउदा निम्नानुसारको क्रियाकलाप नै जिविकोपार्जनका स्रोतहरु हुन् ।

तालिका १० उपलब्ध जिविकोपार्जनका स्रोत

क्र.सं.	जिविकोपार्जनका आधारहरु	स्रोतहरु
१	आर्थिक स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● बहुसंख्यक स्थानीय वासिन्दाको प्रमुख पेशा कृषि क्षेत्रमा आधारित ● कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व न्यून रहेको । ● कृषि क्षेत्रमा प्रमुख स्थान ओगटेको गहुँखेती क्रमशः घट्टदै गैरहेको र सुख्खा तथा वर्षातको अनियमितताले धान खेती समेत घट्टदो क्रममा रहेको । ● सुख्खा/खडेरी संग अनुकुलीत हुनको लागी मकैखेतीको क्षेत्रफल विगतकेहि वर्ष देखि निरन्तर बढिरहेको । ● यातायातको असुविधा र कृषि उत्पादनको दृष्टिकोणले यो क्षेत्र त्यति महत्वपूर्ण हुन नसकेकोले कुनै पनी कृषि उत्पादनको लागी पकेट क्षेत्रमा समावेश हुन नसकेको
		<ul style="list-style-type: none"> ● दिगो रोजगारको सम्भावना न्यून ● वैदेशीक रोजगारी प्रमुख आयआर्जनको माध्यम ● अधिकांश यूवा भारतमा गै मौसमी रोजगारीमा संलग्न हुने

		<p>गरेको ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परम्परागत कृषि व्यवसाय ● पशुपालनमा केहि संलग्न
२.	प्राकृतिक स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● वन क्षेत्रमा धनी ● यस वडाको भूभाग समतल देखि उच्च क्षेत्र समेत समेटेकाले जैविक विविधताले धनी रहेको ।
३.	भौतिक स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● भौतिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा कमजोर ● सडक सञ्जालले भर्खरै वडालाई छोएपनी अधिकांश वस्तीहरु सडक सञ्जालबाट बञ्चित ● निजी तथा सार्वजनिक भवनहरु कच्ची र जस्ताले छाएका । ● विद्यालय भवनहरुमा न्यून पुर्वाधार र भवनहरुसमेत कच्ची रहेका । ● वडा कार्यालय समेत कच्ची भवनमा रहेको ।
४.	सामाजिक स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● एउटा सामुदायीक वन उपभोक्ता समुह रहेको । ● सामुदायीक विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिती कार्यरत ● सहकारी र आमा समुहमा नागरिकहरु आवद्ध ।
५.	मानवीय स्रोत	<ul style="list-style-type: none"> ● शैक्षीक रुपमा कमजोर जनशक्ति ● स्थानीय जनतामा सिपमुलक तालिमको अभाव ।

स्रोत : अनुकूलन योजना छलफल/गोष्ठी, २०७०/२०७५

४.३.९ जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा परेको असर

जलवायु परिवर्तनको कारणले यस वडामा उपलब्ध जिविकोपार्जनका स्रोतहरुमा परेका सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावको आकलन गरिएको छ । कतिपय मानविय क्रियाकलाप पनि उत्तिकै जिम्मेवार छन् भने कतिपय प्राकृतिक कारणहरु छन् । जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा असर गर्दा सहभागीहरुको छलफलले निम्नानुसारको समस्याहरु उत्पन्न भएको विषयलाई यहाँ देखाईएको छ ।

तालिका ११: जलवायु परिवर्तनले जिविकोपार्जनमा पारेको असर

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अगाडिको अबस्था	हाल महसुस गरिएका प्रभाव तथा असरहरू	भविष्यको अनुमान
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि र पशुपालनमा बढी आश्रित । ● ८०% जनसंख्यालाई खेति गरेर खान पुग्थो । ● स्थानीय जातको गुहुँ, धान फल्थ्यो । स्थानिय जातको विउ प्रयोग गरिन्थ्यो । 	<ul style="list-style-type: none"> ● भैसि हटाएर वाखा पाल्ने प्रचलन बढेको छ । ● उन्नत जातको विउको प्रचलन बढेको छ । ● आरुबखडा, आँप नास्थानी जस्ता फल फुल खेति गरिन्छ । ● उन्नत जातको विउको प्रयोग बढन थालेको छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● सबैले उन्नत जातको मात्र खेती गर्ने छन ● स्थानिय जातको लोप हुनेछ । ● खाद्य संकट बढनेछ । ● सुन्तला लोप हुने अवस्थामा पुग्ने छ ।
वन तथा जैविक विविधताहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● जंगल घना थियो , गिद्ध बस्ने ठुल-ठुला रुख थिए । ● घोरल रतुवा, बाघ प्रशस्त पाईन्थे । ● वाज कालो कौवा काईली प्रसस्त थिए । ● साल सल्ला फरक-फरक स्थानमा हुन्थे । 	<ul style="list-style-type: none"> ● बदेल् बसेको छ । ● गिद्ध हरायो ● कालो-कौवा वाज घोरल रतुवा हराय सुगा बढेको छ । ● वनमारा बढेको छ । ● कोईलि कम भए स्याल बढेका छन साल र सल्ला एकै स्थानमा पाईन्छन । 	<ul style="list-style-type: none"> ● सुन्तला अझ माथि जाला, सल्ला अझ माथि जाला , आँप खेति बढला, वनमाराले वन क्षेत्र पुरै ढाक्ला, ● सिसौ बढने छ, चरा चुरडगी घट्छन ● कोईली लोप हुनेछ ।
भौतिक पुर्वाधार तथा शहरीकरण	<ul style="list-style-type: none"> ● गोरेटो बाटो थियो जनश्रमदान मा बाटो निर्माण गरिन्थ्यो, पैदल हिडनु पर्दथो । ● रवर र भिगटि ले घर छाईन्थ्यो । होचा घर थिए । ● घरमा मौरीका घर हुन्थे मुहानको पानि तामाको भाडोमा खान्थे, ● शौचालय थिएनन् 	<ul style="list-style-type: none"> ● मोटर बाटो छ, मोटर गाडिहरू छन, ● अग्लाघर पाताले छाउन थाले, ● घरमा गोठ बनाउन कमि आएको छ, ● पाईपको पानी खाने गरिन्छ, ● शौचालयको प्रयोग बढेको छ, ● सडक छेउछाउमै पसल छन । ● पुल पुलेसा बढेका छन 	<ul style="list-style-type: none"> ● कालो पत्रे बाटो हुनेछ, घरघरमा मोटर गाडि हुनेछन, ● सबैका घरमा शौचालय हुनेछ, ● गोठ र घर फरक-फरक स्थानमा हुनेछन, बजारीकरण बढनेछ ।
मानवस्वास्थ्य	<ul style="list-style-type: none"> ● औलोले बढि मानिसहरू मर्थे, दादुरा निमोनियाको प्रकोप बढि थियो, ● धामिमा बढि विश्वास थियो । बैद्य बाट उपचार हुन्थ्यो, ● कुष्ट रोगिलाई समाजबाट बाहिर राग्दथ्यो, लुला लडगडा र गलगढ भएका मान्छे बढि थिए, ● मातृ तथा बाल मृत्युदर बढि थियो । 	<ul style="list-style-type: none"> ● अस्पताल बाट उपचार गर्छन, ● अस्पतालमा पहुँच बढेको छ । ● मातृ तथा बाल मृत्युदर घटेको छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● रोगी मान्छेहरू अझ धेरै हुनेछन, ● अस्पताल धेरै हुनेछन, ● थाहा नभएको रोगहरू लाग्नेछन, ● बाल र मातृ मृत्युदर कम हुनेछ ।

विषयगत क्षेत्र	३० वर्ष अगाडिको अबस्था	हाल महसुस गरिएका प्रभाव तथा असरहरु	भविष्यको अनुमान
जल स्रोत र उर्जा	<ul style="list-style-type: none"> पानिको स्रोत प्रसस्त थिए, टुकि दियालो बालेर उज्यालो बनाईन्थ्यो, दाउराको बढि प्रयोग हुन्थ्यो, कुलो बाट सिचाई हुन्थ्यो 	<ul style="list-style-type: none"> पानिका स्रोत घटेका छन, पाईपको पानी व्यवस्था सौर्य उर्जा तथा टुकीमारा को प्रयोग बढेको छ, सिंचाई गर्नका लागि पक्की कुला र पाईपको प्रयोग बढेको छ, । 	<ul style="list-style-type: none"> पानिको अभाव हुनेछ, आकासे पानि संकलन गर्न टुल टुला घैटा, प्लास्टिक पोखरी बनाईन्छ, विजुलि बत्ति को प्रयोग बढि हुनेछ ।
जलवायु उत्पन्न प्रकोप	<ul style="list-style-type: none"> असिना, हावाहुरी, बाढि, पहिरो कम थियो । 	<ul style="list-style-type: none"> हावाहुरी, असिना,बाढिपहिरो पहिला भन्दा बढेको छ, लामखुट्टे बढेका छन । 	<ul style="list-style-type: none"> बाढि पहिरोले अझ बढि क्षति गर्नेछ, खडेरी लामो समयसम्म पर्नेछ, लामखुट्टे जन्य रोगहरु बढनेछन

यस विश्लेषण बमोजिम सम्पूर्ण जिविकोपार्जनका श्रोतहरुमा पहिलेको तुलनामा हाल ह्रास आएको देखिन्छ । ३० वर्ष पहिले कृषि तथा पशुपालनमा निर्भरता बढी थियो । यसरी निर्भरता हँदा पनि मानिसहरुलाई स्थानिय प्रजाती नै उब्जाउ गरेर खान पुगेको थियो । हाल आएर कृषिमाथिको निर्भरता पनि घटेको छ र कृषि र पशुपालनले मात्र खान पुग्ने अवस्था छैन । भविष्यमा सबैले उन्नत जातको मात्र खेती गर्ने छन स्थानिय जातको लोप हुनेछ , खाद्य संकट बढनेछ ।

पहिले घना जंगल थियो गिद्ध बस्ने ठुल-ठुला रुख थिए , घोरल, रतुवा, बाघ प्रशस्त पाईन्थे तरहाल बदेल् पाइन थालेको, गिद्ध हराएको,बनमारा बढेको देखिन्छ । यसैगरि पहिलेका मानिसहरु औलोले बढि मर्थे, दादुरा निमोनियाको प्रकोप बढि थियो, धामिमा बढि विश्वास गर्थे भने हाल अस्पताल बाट उपचार गर्छन, र नयाँ रोगहरुको प्रकोप बढ्दो छ, जुन कुरा भविष्यमा अझ बढी हुने देखिन्छ । पहिले पानिको स्रोत प्रसस्त थिए, मुहानका पानि खान्थे, टुकि दियालो बालेर उज्यालो बनाईन्थ्यो भने हाल पानिका स्रोत घटेका छन, पाईपको पानि प्लास्टिकको भाडामा बोकेर खाईन्छ, सौर्य उर्जा तथा टुकीमारा को प्रयोग बढेको छ ।

४.३.१० जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण

जलवायु परिवर्तनले प्राकृतिक प्रकोपलाई उजागर गरिरहेको छ । त्यस्ता प्रकोपको सामाना विश्वले नै गर्नु परिरहेको छ । जलवायु परिवर्तनबाट कसरी अनुकूलित बन्ने भन्ने विषयबस्तुको चर्चा तथा परिचर्चा शहर देखि गाँऊ र गाँऊ देखि शहर सम्म बिस्तारै फैलदै गईरहेको छ । परिवर्तीत अबस्थामा कस्ले आफुलाई कति मात्रामा अनुकूलित बनाउन सक्छ भन्ने विषयबस्तु वर्ग, लिङ्ग ,समूह ,जातजातीमा स्थान

विषेश फरक -फरक पाउन सकिन्छ । तथापी जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्ग,लिङ्ग,समूह,जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

४.३.१०.१ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा वर्गमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	वर्ग	प्रभावको संख्या निर्धारण	
१	धनि	१	क) धेरै असर-३
२	मध्यम	२	ख)मध्यम असर -२
३	गरिब	३	ग) कम असर -१

४.३.१०.२ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा लिङ्गमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	लिङ्ग	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	महिला	३
२	पुरुष	२

४.३.१०.३ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा समूहमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	समूह	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	बालबालिका	३
२	युवा	१
३	वृद्ध वृद्धा	२

४.३.१०.४ जलवायु परिवर्तन प्रकोपका आधारमा जातजातीमा परेको प्रभावको प्राथमिकिकरण निम्नानुसार देखाउन सकिन्छ ।

क्र.सं.	जातजाती	प्रभावको संख्या निर्धारण
१	ब्रामण/क्षेत्रि	१
२	जनजाति	२
३	दलित	३

४.४ अनुकूलन योजनाको परिकल्पना

स्थानीय स्तरमा विद्यमान अवस्था र प्रणालीको चित्रण गरिसकेपछि, वडा स्तरीय सरोकारवालाहरूको दृष्टिमा उच्च अनुकूलन क्षमताका परिदृष्यहरूको परिकल्पना गरिएको थियो । तिनै परिकल्पनाहरूका आधारमा यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको हो । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना गोष्ठीका सहभागीहरूले यस दुल्लु गाऊ पालीका वडा नम्बर १ को लागी तपसिल बमोजीमको अनुकूलन परिकल्पना गरेका छन् ।

- स्थानियवासीहरूको जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसको असरसँग अनुकूलित हुने क्षमता विकास भएको हुनेछ । जसले गर्दा जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति न्यून गर्नको लागी स्थानीय घरधुरी क्षमता बृद्धि भएको हुनेछ ।
- खानेपानीको मुहानको संरक्षणबाट पानीको प्रचुरता भएको हुने छ ।
- सिचाई कुलोको मर्मत तथा स्तर उन्नती, सरल सिंचाई प्रविधिको प्रयोगले सिचाईको उपलब्धतमा बृद्धि भई कृषि उत्पादनमा बृद्धि हुनुका साथै स्थानीय जनताको आयआर्जनमा टेवा पुगेको हुनेछ ।
- स्वस्थ पिउने पानी तथा सरसफाईको कारण स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ
- विभिन्न भौतिक पूर्वाधारको निर्माणबाट वडामा बाढी, पहिरो जस्ता जलवायुजन्य प्रकोपको असर कम भई विकास निर्माणमा अग्रसर भएको हुनेछ ।
- दिगो वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट वनको हैसियत सुदृढ हुनुका साथै वन डढेलोको प्रकोप पनि कमीआएको हुनेछ र संगसंगै वन विनाश र वन अतिक्रमणमा पनि कमी आएको हुनेछ ।
- उपयुक्त उन्नत जातको कृषिवाली तथा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगका कारण कृषि उत्पादनमा बृद्धि भई जीविकोपार्जन सहज भएको हुनेछ ।
- पशु तथा कृषिमा देखा पर्ने रोगको असर कमी भई कृषि उत्पादनमा बृद्धि हुनाले खाद्य सुरक्षा बढ्नेछ ।
- भू -क्षमता अनुसारको उचित कृषि प्रविधीहरूको प्रयोग र भू -संरक्षणका उपायहरूको अवलम्बनसंगै भू -क्षयमा कमी आएको हुनेछ ।
- स्थानीयवासीहरूमा जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसका प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुन तथा समग्र वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न प्रशासकिय सिमा भित्र मात्रै सिमित नभई समग्र उप जलाधार क्षेत्रकामाथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रहरूबीच सहकार्यको शुरुवात भएको हुनेछ
- समग्रमा अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट भविश्यमा जलवायू जन्य प्रकोपहरूको सामना गर्न स्थानीय वासिहरूमा क्षमता अभिवृद्धि हुनुका साथै योजना कार्यान्वयन हुँदा निर्माण गरिने भौतिक पूर्वाधारका कारणले यो वडा जलवायू जन्य जोखिमको व्यवस्थापन गर्न सक्षम हुनेछन् ।

स्थानीय स्तरको विद्यमानमा भएको अवस्था र प्रणालीको चित्रण गरिसकेपछि गाविसस्तरीय सरोकारवालाको दृष्टिमा उच्च अनुकूलन क्षमताका परिदृष्यहरू परिकल्पनाको गरिएको छ । यिनै परिकल्पनाका आधारमा अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरीएको छ । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी गोष्ठीका सहभागिहरूले नौलेकटुवाल गाविसको लागि गरिएको परिकल्पना निम्न अनुसार छन् ।

- जलवायु परिवर्तन का वारेमा सवै सचेत हुने छन् ।
- आधुनिक खेती गरी किसानको आमदानी मा वृद्धि भएको हुने छ ।
- स्थानीय स्तरमा लघु उद्यम स्थापना भै वेरोजगारी घटेको हुने छ ।
- वरीपरि रुख विरुवा भै हरियाली बढ्ने छ । सडक किनारामा वृक्षारोपण अमृसो, वावीयो रोपण गरी हरियाली बढ्ने छ ।
- जमिन बाँझो रहने छैनन् ।
- पानीका मुहान संरक्षण भएका हुनेछन् ।
- माटोको उर्वरा शक्ती बढेको हुनेछ ।
- यातायातको सहज सुविधा भएको हुनेछ ।
- रोगको प्रकोप घट्ने छन् मानिसहरू स्वस्थ रहने छन् ।
- व्यवस्थित वजारीकरण भएको हुने छ ।
- वडा विधुतिकरणले उज्यालो भएको हुनेछ ।

३.३.२ अनुकूलन कार्य हरुको प्राथमिकीकरण

वडामा रहेका अति सङ्घटासन्न घरपरिवार एवं व्यक्तिहरूका लागि अति जरुरी अनुकूलन कार्यहरूको प्राथमिकीकरण गन र सामाजिक, वातावरणीय, प्राविधिक र आर्थिक लागत एवम् लाभका आधारमा कार्यहरूको अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिकता गर्न Multi Criteria index विधिका प्रयोग गरिएको थियो । मुख्य गरि अनुकूलन कार्यको प्रभावकारिता, खर्चको मितव्यहिता, लक्षित वर्गमुखी, महिला प्रति सम्वेदनशिलता जस्ता सुचकहरूलाई आधार मानिएको थियो । यस विधिवाट वृक्षारोपण, भकारो सुधार, सुधारिएको चुलो निर्माण,सूचना पाटी निर्माण तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रम पहिलो प्राथमिकतामा परेका छन् । प्राथमिकीकरण गरिएका अनुकूलनका उपयाहरूलाई बिस्तृत रुपमा तल राखिएको छ । यसरी नै जिल्लाका सेवा प्रदायक कार्यालयका प्राविधिकहरूको समेत योगदान (Inputs)लाई समेत योजनामा समेटिएको थियो ।

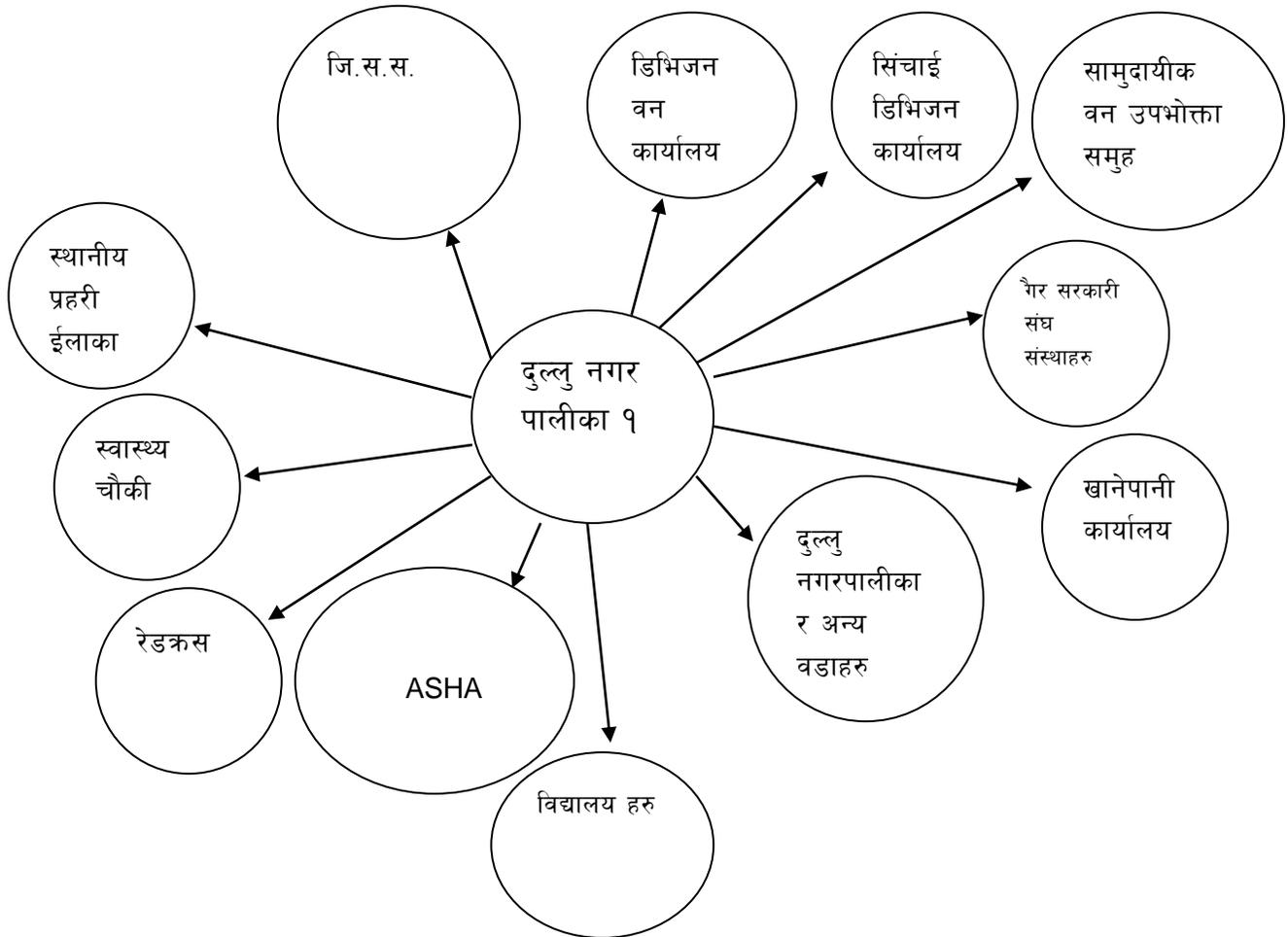
तालिका नं ५ अनुकुलन उपायहरूको प्राथमिककरण

प्रकोप	अनुकुलनका उपायहरू	प्रभाव कारित T (१-३) (क)	खर्चको मितव्ययिता १-३(ख)	संभाव्यता (१-३) ग	लक्षित वर्गमुखी १-३ (घ)	महिला प्रति सम्बेदन सिल (१-३) ड	कूल	प्राथमिकि करण)
बाढी पहिरो	वृक्षारोपण (भुक्षय र खालि भएको स्थानमा)	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	तटवन्धन निर्माण	३	१	३	३	२	१२	दोस्रो
	सुरक्षित वासस्थानको खोजि	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
	छाडा चरिचरण बन्द	३	३	२	२	२	१२	दोस्रो
खडेरी	पोखरी निर्माण	३	१	२	३	२	११	तेस्रो
	पानी मुहान संरक्षण	३	२	२	३	२	१२	दोस्रो
	खाने पानी मर्मत तथा विस्तार	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
	आकासे पानि संकलन	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
	सिंचाईको निर्माण मर्मत	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
आगल गि	सूचना पाटी निर्माण तथा चेतनामूलक कार्यक्रम	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	अग्नी रेखा निर्माण	३	२	२	३	३	१३	दोस्रो
	सामग्री खरिद	३	१	२	३	२	११	तेस्रो
कृषि रोग	भकारो सुधार	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	माटो परिक्षण गरि सिफारिस अनुसार खेति	३	१	२	३	३	१२	दोस्रो
	सुख्खा सहने कृषि रोग	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
पशु रोग	गोठको सरसफाई	३	२	२	३	३	१३	पहिलो
	पशु प्राविधिकले दिएको सल्लाहा अनुसार उपचार	३	२	२	३	३	१३	पहिलो
	कृषकलाई तालिम दिने	३	१	२	३	३	१२	दोस्रो
	पशु सेवा केन्द्र स्थापना	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
मानव स्वास्थ्य	सरसफाई जनचेतना कार्यक्रम	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	प्राथमिक उपचार केन्द्र स्थापना	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	क्षमता विकास तालिम	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	पोषणयुक्त खाना व्यवस्था सम्वन्धी ज्ञान	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	घुम्टि शिविर संचालन	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	सुधारिएको चुलो निर्माण	३	३	२	३	३	१४	पहिलो
	जलवायु परिवर्तन सम्वन्धी तालिम	३	२	२	३	३	१३	दोस्रो

४.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विश्लेषण

यो अनुकूलन कार्ययोजना मुख्य रूपमा दुल्लु गाऊ पालीका वडा नम्बर १ वडा कार्यालयमार्फत कार्यान्वयन हुनेछ तथापी यसको मुख्य स्वामित्व वडा कार्यालयको समन्वयमा दुल्लु गाऊ पालीका पालीकाले लिनेछ । यसरी हेर्दा नगरपालीकाले समग्रतामा जलवायु परिवर्तनका सवालमा आर्थिक, प्राविधिक तथा सहजिकरणमा सहयोग गर्नेछ । यसका अलावा नगरपालीका र यस अन्तरगतको वडा कार्यालयले यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी सहयोग पाउन सक्ने संघ, संस्था तथा निकायहरु पहिचान संस्थागत नक्साकन विधिवाट गरिएको थियो । यसवाट निकट भविष्यमा अनुकूलन योजना कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सहकार्य गर्न सकिने र ती निकायहरुवाट उपलब्ध हुने सेवाहरु विश्लेषण गरिएको थियो । संस्थागत नक्साकन र सेवा प्रदायकहरुको विवरण तल राखिएको छ । यसवाट सघंसंस्था, सरोकारवाला र सेवाप्रदायक निकायहरुले गर्ने प्राविधिक, सामाग्री,आर्थिक,कानूनी र समन्वय सम्पर्कका बारेमा समुदायलाई जानकारी अभिवृद्धि भएको छ ।

नगरपालीका र वडा कार्यालयले जलवायु परिवर्तनका सवालमा आर्थिक, प्राविधिक तथा सहजिकरण सहयोग पाउन सक्ने संघ, संस्था तथा निकायहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

४.६ अनुकुलन योजनाको प्राथमिकीकरण

अनुकुलन योजनाको प्राथमिकीकरणको लागी केहि आधारहरु लिईएको थियो । मुख्य गरि कार्यक्रमको प्रभावकारीता, खर्चको मितव्ययीता, सम्भाव्यता, संकटासनन्ता र लैंगिक तथा सामाजिक समावेशी मैत्री (लक्षित वर्ग मुखी) कार्यक्रम लाई आधार वनाईएको थियो । यसरी सबै आधारहरुमा बढि प्रभावकारी लाई अंक ३, त्यस पछी २ र कम प्रभावकारीलाई १ अंक दिई अन्तमा अंक भार अनुसार प्राथमिकीकरण गरिएको थियो । जुन कृयाकलापले समग्रमा बढि अंक प्राप्त गर्दछ त्यसलाई बढि पहिलो प्राथमिकता र त्यस पछि क्रमशः प्राथमिकताक्रममा राखेर योजनाको प्राथमिकीकरण गरिएको थियो ।

वडामा रहेका अति सङ्घटासन्न घरपरिवार एवं व्यक्तिहरुका लागि अति जरुरी अनुकूलन कार्यहरुको प्राथमिकीकरण गर्न र सामाजिक, वातावरणीय, प्राविधिक र आर्थिक लागत एवम् लाभका आधारमा कार्यहरुको अनुकुलनका उपायहरुको प्राथमिकता गर्न :गतिष् ऋचप्तभचष्व प्लमभह विधिका प्रयोग गरिएको थियो । मुख्य गरि अनुकुलन कार्यको प्रभावकारीता, खर्चको मितव्यहिता, लक्षित वर्गमुखी, महिला प्रति सम्वेदनशिलता जस्ता सुचकहरुलाई आधार मानिएको थियो । यस विधिवाट बृक्षारोपण, भकारो सुधार, सुधारिएको चुलो निर्माण, सूचना पाटी निर्माण तथा जनचेतनामूलक कर्यक्रम पहिलो प्राथमिकतामा परेका छन । प्राथमिकिकरण गरिएका अनुकुलनका उपयाहरुलाई बिस्तृत रुपमा तल राखिएको छ । यसरी नै जिल्लाका सेवा प्रदायक कार्यालयका प्राविधिकहरुको समेत योगदान (क्षलउगतक)लाई समेत योजनामा समेटिएको थियो ।

तालिका नं ६ अनुकुलन उपायहरुको प्राथमिकिकरण

प्रकोप	अनुकुलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३) (क)	खर्चको मितव्ययिता १-३(ख)	संभाव्यता (१-३) ग	लक्षित वर्गमुखी १-३ (घ)	महिला प्रति सम्वेदन सिल (१-३) ड	कूल	प्राथमिकि करण)
बाढी पहिरो	वृक्षारोपण (भुक्षय र खालि भएको स्थानमा)	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	तटवन्धन निर्माण	३	१	३	३	२	१२	दोश्रो
	सुरक्षित वासस्थानको खोजि	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
	छाडा चरिचरण वन्द	३	३	२	२	२	१२	दोस्रो
खडेरी	पोखरी निर्माण	३	१	२	३	२	११	तेस्रो
	पानी मुहान संरक्षण	३	२	२	३	२	१२	दोश्रो
	खाने पानी मर्मत तथा विस्तार	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
	आकासे पानि संकलन	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
	सिंचाईको निर्माण मर्मत	३	१	३	३	३	१३	पहिलो
आगलागी	सूचना पाटी निर्माण तथा चेतनामूलमक	३	२	३	३	३	१४	पहिलो

प्रकोप	अनुकुलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३) (क)	खर्चको मितव्ययिता १-३(ख)	संभाव्यता (१-३) ग	लक्षित वर्गमुखी १-३ (घ)	महिला प्रति सम्बेदन सिल (१-३) ड	कूल	प्राथमिकि करण)
	कार्यक्रम							
	अग्नी रेखा निर्माण	३	२	२	३	३	१३	दोस्रो
	सामग्री खरिद	३	१	२	३	२	११	तेस्रो
कृषि रोग	भकारो सुधार	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	माटो परिक्षण गरि सिफारिस अनुसार खेति गर्ने	३	१	२	३	३	१२	दोस्रो
	सुख्खा सहने कृषि रोग	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
पशु रोग	गोठको सरसफाई	३	२	२	३	३	१३	पहिलो
	पशु प्राविधिकले दिएको सल्लाहा अनुसार खाना दिने	३	२	२	३	३	१३	पहिलो
	कृषकलाई तालिम दिने	३	१	२	३	३	१२	दोस्रो
	पशु सेवा केन्द्र स्थापना	३	१	१	३	३	११	तेस्रो
मानव स्वास्थ्य	सरसफाई जनचेतना कार्यक्रम	३	२	३	३	३	१४	पहिलो
	स्टेचर खरिद	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	प्राथमिक उपचार केन्द्र स्थापना	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	क्षमता विकास तालिम	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	पोषणयुक्त खाना व्यवस्था सम्बन्धी ज्ञान	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	घुम्टि शिविर संचालन	३	१	२	३	३	१२	तेस्रो
	सुधारिएको चुलो निर्माण	३	३	२	३	३	१४	पहिलो
	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तालिम	३	२	२	३	३	१३	दोस्रो

स्रोत : सहभागीतामुलक गोष्ठी, २०७०/२०७५

४.७ अनुकुलन क्षमताको आकलन

यस साविक गाविसमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि प्राविधिक ज्ञान, सूचना तथा जानकारीहरु कमी रहेको छ । यद्यपी जलवायु , तापक्रम, पानी पर्ने समयमा आएका परिवर्तनको महसुस गरेको देखिन्छ । तर किन परिवर्तन भई रहेको भन्ने कारणहरुको सम्बन्धमा स्थानीय सुमदायहरु अनभिज्ञ रहेका छन् । वडा स्तरिय जलवायु परिवर्तन संबन्धि सचेतना तथा कार्यशाला गोष्ठीहरु संचालन आवस्यक देखिन्छ । वडा मा कार्यरत सम्पूर्ण गै स स तथा नगरपालीका स्तरिय सरकारी कार्यालयहरुलाई पनि जलवायु परिवर्तन अनुकुलन मैत्रि योजना तथा कार्यक्रम साथै सहकार्यको लागी उत्प्रेरित विभिन्न तालिम, गोष्ठी, अन्तरक्रिया र भ्रमण कार्यक्रम आवस्यक छ ।

विद्यमान जनशक्तिहरु अनुकुलन कार्ययोजनाहरुलाई कार्यन्वयन गर्न प्रयाप्त देखिदैन भने भौतिक पुर्वाधार पनि अपर्याप्त देखिन्छ। यस गाविसको सम्पूर्ण सुचनाको अध्यावधि राख्न कम्प्युटर, जनशक्तिलाई तालिम साथै गाविसमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि पुस्तकहरु राख्ने अध्ययन गर्न श्रोत केन्द्रको स्थापना गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसरी नै लापाका योजनालाई कार्यन्वयन गर्न पक्कि भवन, जलावायु परिवर्तन संबन्धि तालिम जस्ता क्रियाकलाप सञ्चालन तथा सम्पन्न गर्नको लागी नेपाल जलवायु परिवर्तन सहयोग कार्यक्रम,जिसस,जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय र अन्य सहयोगि निकाएको आवस्यक्ता रहेको छ । योजनाका कार्यन्वयन गर्नका लाई एक सामाजिक परिचालक र एक प्राविधिक जनशक्ति परिचालन गर्न आवस्यक छ ।

यसरी नै लापा कार्यन्वयनकालागि वार्डहरु र उपभोक्ता समितिका प्रतिनिधिहरुलाई स्वअनुगमन, सार्वजनिक लेखा परिक्षण, योजना प्रक्रिया सम्बन्धि अभिमुखिकरण र योजना व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम गोष्ठी संचालन गरिनेछ । यसरी नै अनुकुलन योजनाहरु निर्माण तथा राष्ट्रिय अनुकुलन संरचना सम्बन्धि अभिमुखिकरण गरिनेछ ।

४.८ नियमित विकाश योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजनाको समायोजन

जलवायू परिवर्तनका असर तथा प्रभावहरुबाट अनुकूलित हुनको लागि यो योजना स्थानीय जनताहरुकै प्रत्यक्ष संलग्नतामा गरिएको छ । जलवायू परिवर्तन अनुकुलन योजना कुनै छुट्टै योजना नभै समग्र नगरपालीकाको विकाश योजनालाई नै सहयोग पुग्ने पुरक योजना हो त्यसैले यो अनुकुलन योजना दुललै विकाश योजनाको अभिन्न रुप हो । विशेष गरि नगरपालीकाले वनाउने अन्य विकास निर्माणका कार्यलाई समेत दिगो र जलवायू अनुकुल वनाउनको लागी यो योजना समग्र नगरपालीकाको विकासको अभिन्न अंगको रुपमा रहनेछ । त्यसैले दुल्लु नगरपालीकाको वडा नम्बर १ मा गरिने अन्य सबै विकास र विषयगत योजना तयारगर्दा यो अनुकुलन योजना निर्देशक योजनाको रुपमा रहनेछ किनभने जलवायू परिवर्तनका असर बहु क्षेत्रमा देखिएको कुरा योजना तर्जुमाकै क्रममा पहिचान भैसकेको छ । यसरी तयार गरिएको स्थानीय अनुकुलन कार्य योजनाका प्राथमिकताहरुलाई नगरपालीकाको बैठकबाट अनुमोदन गरि स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरि वडा परिषदबाट निर्णय गरि कार्यान्वयन हुनेछन् । वडाको वार्षिक योजनामा समावेश गरि यस वडाभित्र काम गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुमा यस वडाका समुह विषयगत कार्यालयहरुको योजनामा पहिचान भएका अनुकुलन कार्यलाई समावेशगरि एकिकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । वडाले आफ्नो

वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्दा यस अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका कार्यक्रमहरूलाई आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन गरि कार्यान्वयन गर्न प्राथमिकता प्रदान गर्नेछ ।

४.९ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

यो अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनको नेतृत्व र जिम्मेवारी दुल्लु नगरपालीकाको कार्यालय तथा दुल्लु नगरपालीकाको वडा नम्बर १ को कार्यालयमा रहनेछ । यो योजना यस वडाको लागि बने पनि समग्रमा यो योजना दुल्लु नगरपालीकाकोसम्पतिको रूपमा रहने छ, तापनि यसले एउटा वडामात्र समेटेको हुदा कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्यांकनको प्रमुख जिम्मेवारी १ नं वडा कार्यालयको रहने छ । यो योजना आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि आगामी एक वर्षको लागि कार्यान्वयन गरिने छ । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि वडा, गाउँपालिका, जिल्ला समन्वय समिति तथा अन्य गैरसरकारी संस्थाहरूले समेत आर्थिक तथा प्राविधिक योगदान गर्नेछन् । पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यो कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सहजीकरण गर्न सहजकर्ताहरूको परिचालन गर्ने छ । यी सहजकर्ताहरूले सामाजिक परिचालनका कार्यहरू र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहजीकरणका कार्यहरू गर्नेछन् । साथै आवश्यक पर्ने दक्ष र प्राविधिक जनशक्ति दुल्लु नगरपालीकाको कार्यालयले प्रदान गर्नेछ, भने स्थानीय उपभोक्ताहरूले जन परिचालनमार्फत कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहकार्य गर्नेछन् । यस्तो सहकार्यबाट स्थानीय श्रोत समेत परिचालन भै प्रभावकारी मितव्ययी कार्यक्रम कार्यान्वयन हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

४.१० स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको प्रगति अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस वडामा भएका सचेतना तथा योजना तर्जुमा छलफलको क्रममास्थानीय जनताहरू स्थानीयस्तरमा जलवायूका असर तथा प्रभावहरू भैलन बाध्य भएपनि यसको कारण तथा अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका उपायहरूको बारेमा कमैमात्र जानकार रहेको पाइएको छ । अझ जलवायूका असर तथा प्रभावहरूबाट सबै भन्दा बढि पिडित वनमा आश्रित महिला, बालवालीका तथा वृद्धहरूमा हुने देखिएको छ भने त्यहि वर्गमा यस सम्बन्धि कम जानकारी रहको अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा तय भएका अनुकूलन योजनाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन महत्वपूर्ण हुँने हुँदा अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्यांकन महत्वपूर्ण पक्ष हुनेछ । यसको लागि वडा तथा नगरपालिकातहमा अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनका प्रगति र परिणाम सम्बन्धी प्राप्त सूचना तथा तथ्यहरूको संकलन र मूल्यांकन गर्न गाउँपालिकामा रहेका बहुसरोकारवालाहरूको संलग्नता रहने छ । यसका लागि वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी र समीक्षा गोष्ठी सबै सरो कारवालाहरूको सहभागितामा संचालन गरिनेछ । आवश्यकताअनुसार कार्यक्रमको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न समय समयमा स्थलगत अनुगमन समेत गरिनेछ । समीक्षा गोष्ठी एवं स्थलगत अनुगमनबाट यो योजना कार्यान्वयनमा प्राप्त भएका प्रतिफल मूल्यांकन गरी सिकाईहरूको आदानप्रदान हुने छ । यसरी नै समय समयमा जिल्ला स्तरमा रहेका संयन्त्रहरूबाट पनि संयुक्त अनुगमन

भई प्राविधिक स्तरको पृष्ठपोषणप्राप्त हुनेछ । यसका अतिरिक्त यो योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना मार्फत समेत स्थानीय र केन्द्रिय स्तरबाट कार्य प्रगतिबारे मूल्यांकन गर्ने छ भने वार्षिक रुपमा एक पटक सार्वजनिक सुनुवाइ गरिने छ । हरेक वर्ष भएका अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त भएका सिकाइहरु तथा चुनौतीहरुलाई अर्को वर्ष क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिने छ । यो योजनाको कार्यान्वयन भएको दोश्रो वर्षमा यस योजना मध्यावधी मूल्याङ्कन गरिने र आवश्यक परेमा कार्ययोजनामा समायोजन गरि प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

४.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक र सामाजिक मुद्दा सम्बोधन

जलवायु परिवर्तनजन्य प्रकोपहरुले पार्ने असर व्यक्ति, परिवार वा समुदायको अनुकूलन क्षमतामा निर्भर हुने हुदाँ कुनै पनि समुदायमा अनुकूलनका उपायहरुको पहिचान गर्दा सदियौं देखि त्यस समाजमा ब्याप्त लैंगिक तथा सामाजिक सवालहरुलाई विश्लेषण गरी यस्ता मुद्दाको सम्बोधन गर्नु अपरिहार्य हुन्छ । यस अनुकूलन योजना निर्माणका क्रममा समेत जलवायु परिवर्तनका कारण भएका प्रकोपको असर तुलनात्मक रुपमा महिला, दलित, गरिव र फरक क्षमता भएका व्यक्ति र समुदायमा बढि रहेको अवस्थामा यसको कार्यान्वयनका क्रममा लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका विधी र प्रकृयालाई प्राथमिकता दिईनेछ । यस कार्य योजनामा महिला तथा लक्षित वर्गहरुको सीप तथा क्षमता विकास गर्दै उत्पादनशिल क्षेत्रहरु तथा श्रोत साधनहरुमा उक्त लक्षित समुदायको पहुँच बढाउने खालका योजनाहरुलाई समावेश गरिएका छन् । अनुकूलन योजना कार्यान्वयनको क्रममा महिला, दलित तथा विपन्न वर्ग जस्ता लक्षित वर्गको सहभागीता सुनिश्चित गरिनेछ । अनुकूलन योजना कार्यान्वयन गर्न वनाईने सबै खाले उपभोक्ता समुह समिती र तालिम गोष्ठीहरुमा महिलाको प्रतिनिधित्व पचास प्रतिशत सुनिश्चित गरिनेछ साथै अन्य लक्षित वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व रहने अवस्थाको सुनिश्चितता प्रदान गरिने छ ।

४.१२ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा

अनुकूलन योजना तयारी गोष्ठीबाट पहिचान भई प्राथमिकतामा परेका जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले प्राविधिक रुपमा सवल देखिएका अनुकूलनका उपायहरुलाई समेट्दै र स्थानीय व्यक्ति तथा समुदायद्वारा गरेका अनुकूलन प्रयासहरुलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै यस अनुकूलन योजना तयार गरिएको छ । यस योजनामा दुल्लु नगरपालीकाको वडा नम्बर १ को उच्च प्राथमिकतामा परेको र तुरुन्त गर्न आवश्यक देखिएको क्रियाकलापहरु समावेश गरिएका छन् । यस योजनाको बजेट तर्जुमा जिल्लाका विद्यमान दररेट, सम्बन्धित सरकारी निकायहरुसंगको समन्वय र योजना तयारीमा संलग्न स्थानीय व्यक्तिहरुको अनुभवको साथै प्राविधिक इस्टिमेटको आधारमा गरिएको छ ।

केहि साभा कार्यक्रमहरु अन्य वडामा तयार गरिएका अनुकुलन योजनाहरु संग एकिकृत गरि श्रोतको अधिकतम उपयोग गरि मितव्ययी ढंगले श्रोतको परिचालन गरिनेछ । यस कार्य योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति हेरी स्थानीय निकायहरु र समूहहरुले पनि योगदान गर्ने प्रतिबद्धता जनाएका छन् ।

तालिका १३ अनुकुलन कार्ययोजना

रु. हजारमा

सि. नं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	दर	लाभान्वित वर्ग		आर्थिक वर्ष						जम्मा	स्थान	जिम्मेवारी
					जम्मा	लक्षित वर्ग	०७५/७६		०७६/७७		०७७/७८				
							परिमाण	कुल	परिमाण	कुल	परिमाण	कुल			
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा				९५०	४५१		१४०		२५		२५	१९०		
१.१	तरकारी तथा फलफूल खेती	पटक	२०००	०.०५	७७०	३४१	१०००	५०	५०	२५	५०	२५	१००	३ वटा सहकारी	वार्ड, नपा र सहकारी
१.२	कम्पोष्ट तथा जैविक मल तयारी तालिम	वटा	३	१०	९०	७०	३	३०		०		०	३०	सवै वडामा	वार्ड तथा नपा
१.३	कृषि प्राविधिक तालिम	वटा	३	२०	९०	४०	३	६०		०		०	६०	३ वटा सहकारी	वार्ड तथा नपा
२	जलस्रोत तथा उर्जा				१४११	७७८		४८५		७७६५		१००	८३५०		
२.१	पोखरी संरक्षण	वटा	२	१२५	६०	४०	१	१२५	१	१२५		०	२५०	वडापोखरा, खाली	वार्ड तथा नपा
२.२	सुधारिएको चुलो निर्माण	वटा	५००	१	१५०	३५०	३००	३००	१००	१००	१००	१००	५००	सवै वडामा	वार्ड तथा नपा
२.३	मुहानमा तारवार	किलो	५००	०.२	३७४	२३०	३००	६०	२००	४०		०	१००	काप्रावुवा, धौले मण्डल, ताताहुंगा, वडापोखरा, सल्ला खेत ओर्ती	वार्ड तथा नपा

सि. नं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	दर	लाभान्वित वर्ग		आर्थिक वर्ष						जम्मा	स्थान	जिम्मेवारी
					जम्मा	लक्षित वर्ग	०७५/७६		०७६/७७		०७७/७८				
							परिमाण	कुल	परिमाण	कुल	परिमाण	कुल			
२.४	सा ज बि आयोजना	कि वा	१५	५००	८२७	१५८			१५	७५००		०	७५००	लोहोरे खोलाको, ओखलढेंगा भन्ने ठाउमा	वार्ड तथा नपा
३	जलवायु उत्पन्न प्रकोप				५४०	२५०		४५		०		१५	९०		
३.१	जलवायु परिवर्तन अभिमुखिकरण तालिम	पटक	१८	५	५४०	२५०	९	४५		०	३	१५	९०	सत्रै बस्ति	ASHA, वार्ड तथा नपा
४	वन तथा जैविक विविधता				२५५०	११८३		४६५		३७०		२१०	१०६०		
४.१	वन संरक्षण तथा डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धी गोष्ठी	पटक	८	५	२४०	१६०	३	१५		०	२	१०	४०	सामुदायिक वन	वन उपभोक्ता समुह
४.२	आगो निभाउने औजार	सेट	४	२०	७७०	३४१	४	८०		०		०	८०	सामुदायिक वन	वन समुह
४.३	वृक्षारोपण	हे.	१०	८०	७७०	३४१	४	३२०	४	३२०	२	१६०	८००	सामुदायिक वन	सामुदायिक वन
४.४	अग्निरेखा निर्माण	कि.मी.	१४	१०	७७०	३४१	५	५०	५	५०	४	४०	१४०	सामुदायिक वन	सामुदायिक वन
५	शहरि बसोबास तथा भौतिक पूर्वाधार				६०१	३१०		८८००		६०००		३०००	१७८००		
५.१	तारजाली	घ.मी	२०००	४	३०१	१७०	८००	३२००	८००	३२००	४००	१६००	८०००	उनिकोट, सिमखाडा, वजाड, मय, लाछा, गाडाखालागाउ, टिमिले, गिठीखो	ASHA, वार्ड तथा नपा

सि. नं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	दर	लाभान्वित वर्ग		आर्थिक वर्ष						जम्मा	स्थान	जिम्मेवारी
					जम्मा	लक्षित वर्ग	०७५/७६		०७६/७७		०७७/७८				
							परिमाण	कुल	परिमाण	कुल	परिमाण	कुल			
														ला,मन्नाड	
५.२	घैटो निर्माण	वटा	१००	७०	१००	६०	४०	२८००	४०	२८००	२०	१४००	७०००	वडा नं. ६	वार्ड तथा नपा
५.३	नहर मर्मत	वटा	१	२५००	१५०	५०	१	२५००		०		०	२५००	वागदुला वजाड	वार्ड तथा नपा
५.४	खानेपानी टंकी निर्माण	वटा	२	१५०	५०	३०	२	३००		०		०	३००	चिसाखोला, पोडिसोरा	वार्ड तथा नपा
६	मानव स्वास्थ्य				१५४०	६८२		९०		०		०	६८०		
६.१	स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना	पटक	१८	१०	७७०	३४१	९	९०		०		०	१८०	सवै वडामा	वार्ड तथा नपा, स्वास्थ्य
६.२	स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नति	वटा	१	५००	७७०	३४१		०		०		०	५००	भानेश्वर	गा.वि.स.
७	आय आर्जन तथा शिपमुलाक कार्यक्रम				४७८	३५९		०		९९०		०	११७०		
७.१	घुम्तिकोष को व्यवस्था	रुपैया	९	१००	४६०	३४१		०	९	९००		०	९००	वार्ड	ASHA, वार्ड तथा नपा

सि. नं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	दर	लाभान्वित वर्ग		आर्थिक वर्ष						जम्मा	स्थान	जिम्मेवारी
					जम्मा	लक्षित वर्ग	०७५/७६		०७६/७७		०७७/७८				
							परिमाण	कुल	परिमाण	कुल	परिमाण	कुल			
७.२	सिलाइ कछटाइ तालिम	जना	१८	१५	१८	१८		०	६	९०		०	२७०	प्रत्येक बस्तिबाट १ विपन्न र १ दलित गरि २ महिला	ASHA, वार्ड तथा नपा
८	क्षमता विकास				०	०		७८०		७५०		४८०	२०१०		
८.१	लापा योजना कार्यन्वयनमा सहयोगको लागि दक्ष जनशक्ति नियुक्ति	जना	६	२४०			२	४८०	२	४८०	२	४८०	१४४०	वार्ड तथा नपा	वार्ड तथा नपा
८.२	जलवायु परिवर्तन सुचना केन्द्र स्थापना	वटा	१	२००			१	२००		०		०	२००	वार्ड	ASHA, वार्ड तथा नपा
८.३	ल्यापटप कम्प्युटर	वटा	१	१००			१	१००		०		०	१००	वार्ड	ASHA, वार्ड तथा नपा
८.४	कम्प्युटर तालिम	जना	९	३०				०	९	२७०		०	२७०	वार्ड	ASHA, वार्ड तथा नपा
९	योजना, अनुगमन, मूल्यांकन र समिक्षा				०	०		१४०		१४०		१४०	४२०		
९.१	योजना तजुमा तथा समिक्षा बैठक	पटक	३	२०			१	२०	१	२०	१	२०	६०	वार्ड तथा नपा स्तरमा	अनुगमन समिती
९.२	सयुक्त अनुगमन	पटक	६	४०			२	८०	२	८०	२	८०	२४०	आयोजना कार्यन्वयन गरिएको क्षेत्रमा,	गाबिस वा अनुगमन समिती

सि. नं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	दर	लाभान्वित वर्ग		आर्थिक वर्ष						जम्मा	स्थान	जिम्मेवारी
					जम्मा	लक्षित वर्ग	०७५/७६		०७६/७७		०७७/७८				
							परिमाण	कुल	परिमाण	कुल	परिमाण	कुल			
९.३	अर्धवार्षिक समिक्षा	पटक	६	२०			२	४०	२	४०	२	४०	१२०	वार्ड तथा नपा स्तरमा	वार्ड तथा नपा
	जम्मा				८०७०	४०१३		१०९४५		१६०४०		३९७०	३९७०		

क.स	जलवायूजन्य प्रकोप	अनुकूलन योजनाको नाम	साविक वडा र टोल	अनुमानित लागत रु					लाभान्वित घरधुरी	आ.ब
				अनुमानित लागत रु	ASHA	गा.पा/न.पा	अन्य निकाय	समुदाय		
१	वाढि पहिरो	गौजेखोला तटबन्धन	नाउले ३ गौजे	४९२,५२४	३४४,७६७	४९,२५२		९८,५०५	१५	२०७५/०७६
२	खडेरी	छल्पन्ने सिंचाइ पोखरी	नाउले ६	४७०,५४४	३२९,३८१	४७,०५४		९४,१०९	२०	२०७५/०७६
	आ.ब २०७५/२०७६ जम्मा			९६३,०६८	६७४,१४८	९६,३०७	(१९२,६१४	३५	
१	खडेरी	ठुलाखोला बजाड नैनखोला सिंचाइ कुलो	नाउले ३, ६, ७	२,०३१,२५०	१,३००,०००	३२५,०००		४०६,२५०	४००	२०७६/०७७
२	बन विनाश	नर्सरी निर्माण	नाउले ३, बजाड	६८७,५००	४००,०००	१५०,०००		१३७,५००	३००	२०७६/०७७
३	वाढि पहिरो	बजाड भलकुलेसो नियन्त्रण	नाउले ३, बजाड	५६२,५००	४००,०००	५०,०००		११२,५००	२१	२०७६/०७७

४	खडेरी	भाडागाड पोरीखेत सिंचाइ पोखरी	नाउले ७ पोरीखेत भाडागाँउ	३१२,५००	२००,०००	५०,०००		६२,५००	१५	२०७६/०७७
आ.ब २०७६/ २०७७ जम्मा				३,५९३,७५०	२,३००,०००	५७५,०००	(७१८,७५०	७३६	
६	वाढि पहिरो	खारखोला तटबन्धन	नाउले ७	३९३,७५०	२५०,०००	६५,०००		७८,७५०	५०	२०७७/०७८
४	वाढि पहिरो	वादी बस्ती तटबन्धन	नाउले ६ वादी बस्ति	३१२,५००	२००,०००	५०,०००		६२,५००	३३	२०७६/०७७
८	वाढि पहिरो	राउल सेरी खोला पहिरो नियन्त्रण	नाउले ६	२५०,०००	१६०,०००	४०,०००		५०,०००	२०	२०७७/०७८
९	वाढि पहिरो	ओदालखोला तटबन्धन	नाउले ६	२५०,०००	१६०,०००	४०,०००		५०,०००	२५	२०७७/०७८
१०	वाढि पहिरो	ठुलाखोला कुनाखेत तटबन्धन	नाउले ७	२५०,०००	१६०,०००	४०,०००		५०,०००	३०	२०७७/०७८
११	वाढि पहिरो	तारापानी तटबन्धन	नाउले ९	२५०,०००	१६०,०००	४०,०००		५०,०००	४०	२०७७/०७८
१२	खडेरी	लाछागाडा सिंचाइ पोखरी	नाउले ३	२५०,०००	१५०,०००	५०,०००		५०,०००	३०	२०७७/०७८
१३	खडेरी	नैनखोला सिंचाइ पोखरी	नाउले ६	२५०,०००	१५०,०००	५०,०००		५०,०००	१५	२०७७/०७८
१४	खडेरी	पारीमेला ठाटा सिंचाइ पोखरी	नाउले ७	२५०,०००	१५०,०००	५०,०००		५०,०००	२०	२०७७/०७८
	खडेरी	बंडाला सुखवा पोखरी	नाउले ९	२५०,०००	१५०,०००	५०,०००		५०,०००	२०	२०७७/०७८
१६	खडेरी	सियाली वाडा सिम्ली सिंचाइ पोखरी	नाउले ६	२५०,०००	१५०,०००	५०,०००		५०,०००	१५	२०७७/०७८
१७	खडेरी	गडिगाउँ सिंचाइ कुलो	नाउले ३	५००,०००	३००,०००	१००,०००		१००,०००	२५०	२०७७/०७८

आ.ब २०७७/ २०७८ जम्मा	३,४५६,२५०	२,१४०,०००	६२५,०००	(६९१,२५०	५४८
जम्मा	८,०१३,०६८	५,११४,१४८	१,२९६,३०७	(१,६०२,६१४	१,३१९

क.स	जलवायुजन्य प्रकोप	अनुकूलन योजनाको नाम	साविक वडा र टोल	अनुमानित लागत रु					लाभान्वित घरधुरी	आ.ब
				अनुमानित लागत रु	ASHA	गा.पा/ न.पा	अन्य निकाय	समुदाय		
१	बन विनाश	खोर तथा भकारो सुधार	नाउले ३, ६, ७ बजाड	१,३४०,०००	९३८,०००			४०२,०००	६७	२०७६/०७७
२	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ६, ८, ९	६८०,०००	४७६,०००			२०४,०००	३४	२०७६/०७७
३	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ३ बजाड,लाछागाडा	४००,०००	२८०,०००			१२०,०००	२०	२०७६/०७७
४	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ७ ठाटा	२८०,०००	१९६,०००			८४,०००	१४	२०७६/०७७
आ.ब २०७६/ २०७७ जम्मा				२,७००,०००	१,८९०,०००			८१०,०००	१३५	
५	बन विनाश	खोर तथा भकारो सुधार	नाउले ९ साजपानी बोकाराना,नाउलेगाँउ	३००,०००	२१०,०००			९०,०००	१५	२०७७/०७८
६	बन विनाश	खोर तथा भकारो सुधार	नाउले ६खौला,थाप्ती,गाडापानी	५००,०००	३५०,०००			१५०,०००	२५	२०७७/०७८
७	बन विनाश	खोर तथा भकारो सुधार	नाउले ३लाछागाडा	३००,०००	२१०,०००			९०,०००	१५	२०७७/०७८
८	बन विनाश	खोर तथा भकारो सुधार	नाउले ६ छलपुन्ने	२४०,०००	१६८,०००			७२,०००	१२	२०७७/०७८
९	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ६सिम्लि,टिमेलेपानी	३६०,०००	२५२,०००			१०८,०००	१८	२०७७/०७८
१०	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ७ भाँडगाँउ	२८०,०००	१९६,०००			८४,०००	१४	२०७७/०७८
११	खडेरी	व्यावसायिक	नाउले ७ पारीमेला,बाग्दुला						१४	२०७७/०७८

		तरकारी		२८०,०००	१९६,०००			८४,०००		
१२	खडेरी	व्यावसायिक तरकारी	नाउले ३ र ६ ओदाल, देउमाडा, गम, दैसाल	४४०,०००	३०८,०००			१३२,०००	२२	२०७७/०७८
	आ.ब २०७७/ २०७८ जम्मा			२,७००,०००	१,८९०,०००			८१०,०००		
	जम्मा			५,४००,०००	३,७८०,०००			१,६२०,०००	१३५	

सन्दर्भ सामग्री

- राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०६७
- राष्ट्रिय अनुकुलन कार्ययोजना (नापा) २०६७
- स्थानिय अनुकुलन कार्ययोजना संरचना (लापा फ्रेमवर्क) २०६७
- जिल्ला बस्तुगत विवरण, जिविस दैलेख २०७२
- राज्य पुनसंरचना गर्दा स्थानीय तहको सिमाविभाजन, जिसस, २०७४
- पाद'का नेपा उपजलाधार क्षेत्रको भूउपयोग विवरण, २०७४ आशा जिल्ला कार्यालय, दैलेख
- सुदृढ लापा मार्गदर्शन, आशा २०७४

क्र.सं.	सहकारणीचे नाव	आवक संव संख्या	दिने मं कु	उत्प	विना	वेडा	अपड केव.ने.	एतावा
24	साधु वन इन्डिया	सरकार पुराण	✓	82	Bid	लोकी	9B/11/862181	11/11
25	जय कृषी सहका	SOSEC/BSHA	✓	80	साधा(0)	का	-	सहकारणी
26	अश्वनी सहकारी	-	✓	82	"	+	-	सहकारणी
27	मैत्रिका सहकारी	-	✓	82	"	+	-	सहकारणी
28	समक सि	सर्व-आवक प्रोग्राम	✓	82	Beel	नोदरी	9B/11/862181	सहकारणी
29	प्रविता सहकारी	सर्व-आवक प्रोग्राम	✓	82	+2 पुरा	+	9B/11/862181	सहकारणी
30	सहकारणी	-						

सहकारणी
सहकारणी
सहकारणी

सि नं	सहभागीको नाम	कार्यालय, समुहको नाम	संस्था, पद	फोन नं.
१	भद्र बहादुर थापा	गाविस नाउलेकटुवाल	गाविस सचिव	9748008066
२	जोरासिंह थापा	ए.नेकपा माओवादी	सर्वदलिय सदस्य	
३	नयाराम थापा	नेपाली कांग्रेस	सभापति	
४	पर्शुराम थापा	नेकपा एमाले	अध्यक्ष	9748034956
५	गणेश थापा	रा.प्र.पा.	उपाध्यक्ष	
६	नर बहादुर थापा	रा.प्र.पा. नेपाल	प्रतिनिधि	
७	थिर बहादुर थापा	नाउलेकटुवाल, १	बडा नागरिक मंच संयोजक	9748034469
८	विष्णु थापा	नाउलेकटुवाल, २	बडा नागरिक मंच संयोजक	9814518454
९	डम्बर खड्का	नाउलेकटुवाल, ३	बडा नागरिक मंच संयोजक	9848208944
१०	वम बहादुर थजापा	नाउलेकटुवाल, ४	बडा नागरिक मंच संयोजक	9748022142
११	खड्ग बहादुर	नाउलेकटुवाल, ५	बडा नागरिक मंच संयोजक	9848093677
१२	कलम खड्का	नाउलेकटुवाल, ६	बडा नागरिक मंच संयोजक	9814568520
१३	सम्भना थापा	नाउलेकटुवाल, ७	बडा नागरिक मंच संयोजक	
१४	ज्योतिशिंहम खड्का	नाउलेकटुवाल, ८	बडा नागरिक मंच संयोजक	9848104631
१५	धर्म बहुर खड्का	नाउलेकटुवाल, ९	बडा नागरिक मंच संयोजक	9848082803
१६	लक्षिराम थापा	नाउलेकटुवाल, २	भानेश्वर मावि	9748020493
१७	राईकोसा थापा	नाउलेकटुवाल, २	महिला संजाल अध्यक्ष	
१८	मंगल वि.क.	नाउलेकटुवाल, २	दलित प्रतिनिधि	
१९	उमा खड्का	नाउलेकटुवाल, ८	अगुवा कृषक	
२०	नविन सुनार	उप स्वास्थ्य चौकी	अहेव	
२१	ननराम वि.क.	नाउलेकटुवाल, ९	वन तथा वातारण कृषि	
२२	विर बहादुर थापा	नाउलेकटुवाल, २	हुलाक प्रतिनिधि	9748030562
२३	लोक बहादुर खड्का	नाउलेकटुवाल, ८	कार्यालय सहायक	9748020685
२४	सिता कुमारी	एल.जि.सि.डि.पि.	सामाजिक परिचालक	9848121850
२५	नगेन्द्र थापा	पश्चिम उ.ग.नि.	सामाजिक परिचालक	9816509173
२६	शक्ति थापा	नाउलेकटुवाल, १	नागरिक सचेतना संयोजक	9848192840
२७	टोप बहादुर थापा	श्री भानेश्वर मावि	शिक्षक प्रतिनिधि	9748030765
२८	मन बहादुर थापा	नाउलेकटुवाल, ५	सहयोगी	
२९	भिम कुमार सुवेदी	रूपान्तरण नेपाल	लापा सहजकर्ता	9858500279
३०	विराज नेपाल	रूपान्तरण नेपाल	डि.पि.ओ.	9841486736

३१	खगेन्द्र बहादुर थापा	रूपान्तरण नेपाल	ीच्	9814598699
३२	तेज बहादुर खड्का	एल.डि.एफ.	प्रतिनिधि	9758002177
३३	भद्र बहादुर थापा	गाविस नाउलेकटुवाल	गाविस सचिव	9748008066
३४	जोरासिंह थापा	ए.नेकपा माओवादी	सर्वदलिय सदस्य	

२ संकटासन्नता स्तरीकरण

संकटासन्न घरधुरीहरु

दुल्लु नगरपालिका वडा नं. १										
क्र.सं.	पुरुष घरमुली	महिला घरमुली	परिवार संख्या		टोल	जातजाती दलित-१ जनजाति- २ अन्य- ३	संकटासन्न तह			
			म	पु			V1	V2	V3	V4
१	नया नेपाली	डल्ली नेपाली	२	१	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
२	लछी दमाई	सेतु दमेनी	३	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
३	कासी दमाई	सुन्धरा दमेनी	४	४	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
४	सूर्यबहादुर नेपाली	अमृता नेपाली	२	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
५	सेते दमाई	लक्ष्मी दमेनी	३	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
६	किसन नेपाली	दिया नेपाली	१	१	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
७	जगत दमाई	लक्ष्मी नेपाली	४	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
८	गगने दमाई	विस्ना दमेनी	१	५	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
९	कमारो दमाई	रवी दमेनी	२	४	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१०	माइले दमाई	बालु दमेनी	१	१	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4

११	गगने दमाई	धर्मी दमाई	५	१	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१२	सेरे दमाई		१	३	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१३	गौरै नेपाली	कमला नेपाली	१	३	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१४	झुपा दमाई	आइती दमेनी	३	३	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१५	विस्ने नेपाली	कौशिला नेपाली	२	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१६	गोठे दमाई	धनसरा दमेनी	१	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१७	गणेश नेपाली	वसना नेपाली	२	२	पातीकाल्ला दमाई टोल	१				4
१८	लछीराम खड्का		३	३	पातीकाल्ला वजार	३	1			
१९	उदेसिंह खड्का		०	१	पातीकाल्ला वजार	३			3	
२०	तिर्थ खड्का	वालु खड्का	१	४	पातीकाल्ला वजार	३			3	
२१	नमराज थापा	भिम कुमारी थापा	१	३	पातीकाल्ला वजार	३				
२२	इन्द्रजित खड्का	पार्वती खड्का	४	४	पातीकाल्ला वजार	३				4
२३	टिकाराम खड्का	हिमा खड्का	१	४	पातीकाल्ला वजार	३			3	
२४	कृष्ण खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	२	पातीकाल्ला वजार	३		2		
२५	सर्वजित खड्का		0	१	पातीकाल्ला वजार	३			3	
२६	रमेश खड्का	जमुना खड्का	२	१	पातीकाल्ला वजार	३				4
२७	यज्ञबहादुर थापा	हरिकला थापा	२	३	खाला घर	३		2		
२८	अंगुर थापा	भुवन थापा	१	२	खाला घर	३			3	
२९	रङ्गबहादुर थापा	चाउली थापा	१	१	खाला घर	३			3	
३०	रामबहादुर थापा	मनिशा थापा	२	३	खाला घर	३			3	
३१	लोकबहादुर थापा	अमृता थापा	२	२	खाला घर	३			3	
३२	हर्कबहादुर थापा	सर्मिला थापा	४	२	खाला घर	३			3	
३३	टोपबहादुर थापा	मोतिकला थापा	१	३	खाला घर	३			3	
३४		कृष्णा थापा एकल	१	0	खाला घर	३				4
३५	अर्जुन थापा	मैसरा थापा	१	३	खाला घर	३			3	
३६	रविन्द्र थापा	दुर्गा थापा	३	३	खाला घर	३		2		
३७	तेजेन्द्र थापा	कान्ती थापा	१	२	खाला घर	३		2		

३८	राजेन्द्र थापा	लक्ष्मी थापा	१	४	खाला घर	३			३
३९	नरबहादुर थापा	राजु थापा	१	१	खाला घर	३		२	
४०	तेजबहादुर नेपाली	पदम नेपाली	५	६	खाला घर	१			३
४१	कमल नेपाली	मोतिकला नेपाली	४	३	खाला घर	१			३
४२	भिमबहादुर नेपाली	तारा नेपाली	१	३	खाला घर	१			३
४३	रामबहादुर खड्का	डिल्लु खड्का	३	१	लाछागाडा	३			४
४४	राजन खड्का	पार्वती खड्का	१	३	लाछागाडा	३			४
४५	उमेश खड्का	गंगा खड्का	१	१	लाछागाडा	३			४
४६	धोजबहादुर खड्का	उजली खड्का	१	१	लाछागाडा	३			४
४७	डम्बरबहादुर खड्का	रुपा खड्का	४	२	लाछागाडा	३			३
४८	टेकबहादुर खड्का	प्रेम कुमारी खड्का	१	२	लाछागाडा	३			४
४९	मनोज खड्का		२	२	लाछागाडा	३			३
५०	जगत खड्का	सारदा खड्का	३	३	लाछागाडा	३			४
५१	गंगाराम खड्का	जर्मी खड्का	१	३	लाछागाडा	३			४
५२	कविराम खड्का	नैनकला कड्का	५	५	लाछागाडा	३		२	
५३	दयाराम खड्का	मैसरा खड्का	१	५	लाछागाडा	३		२	
५४	प्रकाश खड्का	पदम कुमारी खड्का	४	१	लाछागाडा	३			४
५५	मुकेश खड्का	लक्ष्मी खड्का	२	२	लाछागाडा	३			३
५६	जितेन्द्र खड्का	वसन्ती खड्का	१	२	लाछागाडा	३			४
५७		गगनसरा खड्का	२	१	लाछागाडा	३			४
५८	रतन खड्का	पूर्णकला खड्का	२	४	लाछागाडा	३			३
५९	तेजबहादुर खड्का	धनसरा खड्का	३	३	लाछागाडा	३			३
६०	लोकबहादुर खड्का	उजला खड्का	१	१	लाछागाडा	३			३
६१	छत्रबहादुर खड्का	तारा खड्का	२	२	लाछागाडा	३			३
६२	टोपबहादुर खड्का	वसन्ती खड्का	१	१	लाछागाडा	३		२	
६३	बखत खड्का	हिमानी खड्का	१	२	लाछागाडा	३			३
६४	विरबहादुर खड्का	करुणा खड्का	२	२	लाछागाडा	३			३
६५	टिकाराम थापा	नैनकला थापा	१	१	बझाड	३			३
६६	हर्कबहादुर थापा	देवु थापा	२	२	बझाड	३			३
६७	भुपेन्द्र थापा	रमा थापा	३	२	बझाड	३			३
६८	तेजेन्द्र थापा	भगवती थापा	२	३	बझाड	३			३
६९	रङ्गबहादुर थापा	रामसरा थापा	४	३	बझाड	३			३

७०	सेरबहादुर थापा	पार्वती थापा	४	२	बझाड	३				४
७१	जितबहादुर थापा	इन्द्रा थापा	२	२	बझाड	३			३	
७२	निरकबहादुर थापा	माया थापा	३	२	बझाड	३			३	
७३	हर्कबहादुर थापा	मोतिकला थापा	५	३	वाङ्गाबाटा	३			३	
७४	गंगाराम थापा	नन्दकला थापा	३	२	वाङ्गाबाटा	३				४
७५	डम्मरबहादुर थापा	पार्वती थापा	६	४	वाङ्गाबाटा	३			३	
७६	धनबहादुर थापा	विन्द्रा थापा	३	३	वाङ्गाबाटा	३		२		
७७	रामबहादुर थापा	सुनधरी थापा	३	३	देउमाडा	३			३	
७८		देवु थापा एकल	१	२	देउमाडा	३				४
७९	बलविर थापा	बालु थापा	३	३	देउमाडा	३		२		
८०	नन्दाराम थापा	तुल्छी थापा	२	३	देउमाडा	३				४
८१	पूर्णबहादुर थापा	पुतली थापा	४	४	देउमाडा	३			३	
८२	थिरबहादुर थापा	गोरचना थापा	२	३	देउमाडा	३			३	
८३	चित्रबहादुर थापा	नानकला थापा	२	३	देउमाडा	३		२		
८४	देविराम थापा	पार्वती थापा	२	४	देउमाडा	३		२		
८५	गौतम थापा	प्रेम कुमारी थापा	२	१	देउमाडा	३				४
८६	लालबहादुर खड्का	खगी खड्का	२	४	माथिल्लो ओदाल	३		२		
८७	विरेन्द्र खड्का	प्रतिमा खड्का	२	३	माथिल्लो ओदाल	३			३	
८८	सेरबहादुर खड्का	भद्रकला खड्का	२	२	माथिल्लो ओदाल	३			३	
८९	शक्तिरूप खड्का	सावित्रा खड्का	३	२	माथिल्लो ओदाल	३		२		
९०	खड्गबहादुर खड्का	जानकी खड्का	२	३	माथिल्लो ओदाल	३		२		
९१	पदमबहादुर खड्का	मोतिकला खड्का	२	५	माथिल्लो ओदाल	३				४
९२		कमला खड्का	२	१	माथिल्लो ओदाल	३				
९३	तर्कबहादुर खड्का	हरिकला खड्का	२	४	तल्लो ओदाल	३		२		
९४	इन्द्रबहादुर खड्का	इन्द्रकला खड्का	२	२	तल्लो ओदाल	३				४
९५	बखत खड्का	चित्रा खड्का	२	२	तल्लो ओदाल	३				
९६	पृथ खड्का	प्रेम खड्का	१	३	तल्लो ओदाल	३		२		
९७	ठकबहादुर खड्का	इशारा खड्का	२	३	तल्लो ओदाल	३			३	
९८	जयबहादुर खड्का	नन्दकला खड्का	४	३	तल्लो ओदाल	३		२		
९९	उपेन्द्र खड्का	मदु खड्का	२	२	तल्लो ओदाल	३			३	
१००	कविराम खड्का	चन्द्रकला खड्का	२	४	तल्लो ओदाल	३				४
१०१	काशिराम खड्का	रमा खड्का	३	४	तल्लो ओदाल	३			३	

१०२	धरमबहादुर खड्का	विमा खड्का	४	२	तल्लो ओदाल	३			३	
१०३	पदमबहादुर खड्का	इन्द्रकला खड्का	२	२	तल्लो ओदाल	३			३	
१०४	नगेन्द्रबहादुर खड्का	मोहनकला खड्का	५	५	गम	३			३	
१०५	टेकबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	२	४	गम	३				४
१०६	बालाराम खड्का	रिउली खड्का	२	३	गम	३				४
१०७	रामबहादुर खड्का	जमुना खड्का	३	३	गम	३				४
१०८	सेरबहादुर खड्का	बालु खड्का	३	४	गम	३		२		
१०९	जसविरे खड्का	काली खड्का	७	७	गम	३		२		
११०	उदयराम खड्का	इन्द्रकला खड्का	२	३	गम	३			३	
१११	कविलाल खड्का	गिता खड्का	४	२	गम	३				४
११२	काशिराम खड्का		१	५	दैसाल	३			३	
११३	प्रेम खड्का	जसु खड्का	४	४	दैसाल	३				४
११४	सेरबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	३	६	दैसाल	३			३	
११५	धरमबहादुर खड्का	सिर्जना खड्का	२	२	दैसाल	३			३	
११६	चन्द्रबहादुर खड्का	जमना खड्का	१	३	मन्डा	३			३	
११७	जया थापा	पार्वती थापा	४	२	मन्डा	३			३	
११८	गणेशबहादुर खड्का	मैनकला खड्का	३	३	मन्डा	३		२		
११९	डम्बरबहादुर खड्का	नानी खड्का	३	२	मन्डा	३		२		
१२०	टेकबहादुर खड्का	श्रीकला खड्का	३	४	मन्डा	३			३	
१२१	अनिल खड्का	डिल कुमारी खड्का	१	३	मन्डा	३			३	
१२२	धरमबहादुर खड्का	सिर्जना खड्का	२	२	मन्डा	३				४
१२३	निरकबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	४	मन्डा	३		२		
१२४	इन्द्रबहादुर थापा	मोतिकला थापा	२	३	मन्डा	३			३	
१२५	भद्रबहादुर खड्का	विस्नोदेवी खड्का	२	४	मन्डा	३		२		
१२६	कृष्णबहादुर खड्का		२	३	जंगेलीगडा	३			३	
१२७	उदेराम खड्का	लक्ष्मी खड्का	२	३	जंगेलीगडा	३		२		
१२८		चिउरी खड्का एकल	४	२	जंगेलीगडा	३		२		
१२९	इन्द्रबहादुर खड्का	कौशिला खड्का	४	२	जंगेलीगडा	३				४
१३०	दान ब. खड्का एकल		३	१	जंगेलीगडा	३				४
१३१	मानबहादुर खड्का	विमला खड्का	२	२	जंगेलीगडा	३				४

१३२	यज्ञबहादुर खड्का	सरस्वती खड्का	३	२	जंगेलीगडा	३				
१३३	कलम खड्का	तारा खड्का	३	३	साल्टाकुरा	३		२		
१३४	पदमबहादुर खड्का	लाली खड्का	२	२	साल्टाकुरा	३				४
१३५	झक्कड खड्का	पाना खड्का	६	५	टिमिलापानी	३			३	
१३६		पार्वती खड्का एकल	५	६	टिमिलापानी	३		२		
१३७	इन्द्रबहादुर खड्का	भद्रकली खड्का	३	३	टिमिलापानी	३				४
१३८		मन्धरा खड्का एकल	३	४	टिमिलापानी	३			३	
१३९		सुन्धरी खड्का एकल	१	०	टिमिलापानी	३				४
१४०	खड्गबहादुर खड्का	रामसरा खड्का	२	३	टिमिलापानी	३			३	
१४१	मानबहादुर खड्का	सीता खड्का	१	३	टिमिलापानी	३		२		
१४२	गंगा खड्का	पारु खड्का	२	३	टिमिलापानी	३			३	
१४३	लिला खड्का एकल		०	१	टिमिलापानी	३				
१४४	दिनेश खड्का	बाल कुमारी खड्का	१	४	टिमिलापानी	३		२		
१४५	पदमबहादुर खड्का	वालु खड्का	४	५	सिम्ली	३		२		
१४६	धनीराम खड्का	धनरुपा खड्का	७	६	सिम्ली	३		२		
१४७	तिलकबहादुर खड्का	मीना खड्का	५	३	सिम्ली	३			३	
१४८	उदेराम खड्का	झुपु खड्का	६	४	सिम्ली	३			३	
१४९	सर्पजित खड्का	जुना खड्का	५	८	सिम्ली	३		२		
१५०	टिकाराम खड्का	झुपु खड्का	५	५	सिम्ली	३		२		
१५१	पुरे खड्का	झुपु खड्का	३	३	सिम्ली	३			३	
१५२	राजाराम खड्का	मोतिकला खड्का	२	३	सिम्ली	३			३	
१५३	रन खड्का	अमृता खड्का	२	५	सिम्ली	३			३	
१५४	यज्ञबहादुर खड्का	विस्ना खड्का	३	३	सिम्ली	३				४
१५५	टिकाराम खड्का	पाना खड्का	३	३	थाप्ली	३		२		
१५६		दीपा खड्का	३	१	थाप्ली	३				४
१५७	राजेन्द्र खड्का	विस्ना खड्का	२	२	थाप्ली	३				४
१५८	इन्द्रबहादुर खड्का	भगवती खड्का	३	३	थाप्ली	३				४
१५९	कमारो कामी	सेतु वि. क.	५	६	खौला	१			३	
१६०		आइती वि. क. एकल	२	२	खौला	१				४
१६१	तर्क वि. क.	कमला वि. क.	१	२	खौला	१			३	

१६२	जुठे वि. क.	पट्टु वि. क.	२	२	खौला	१				४
१६३	जिते वि. क.	जमना वि. क.	३	३	खौला	१				४
१६४	छवि वि. क.		३	३	खौला	१			३	
१६५	रुपासिंह वि. क.		५	५	खौला	१				४
१६६	छवि वि. क.		४	५	खौला	१				४
१६७	पदम खड्का	नानी खड्का	४	५	खौला	३			३	
१६८	नरबहादुर खड्का	भगवती खड्का	२	३	खौला	३				४
१६९	सेरबहादुर खड्का	कमला खड्का	१	४	छलपुत्ने	३		२		
१७०	वलबहादुर खड्का	नन्दा खड्का	३	२	छलपुत्ने	३		२		
१७१	शक्ति खड्का		३	२	छलपुत्ने	३		२		
१७२	माहारुप खड्का	डिलु खड्का	२	२	छलपुत्ने	३				४
१७३	तेजबहादुर खड्का	पट्टु खड्का	३	३	छलपुत्ने	३		२		
१७४	खड्गराम कामी	देउकला वि. क.	३	२	छलपुत्ने	१				४
१७५	कमल वि. क.	कुसुमा वि. क.	३	२	छलपुत्ने	१			३	
१७६	केशव वि. क.	विस्ना वि. क.	३	२	छलपुत्ने	१			३	
१७७	रमेश वि. क.	नन्दकला वि. क.	२	२	छलपुत्ने	१				४
१७८	टिकाराम खड्का	पुन्नकला खड्का	३	२	छलपुत्ने	३			३	
१७९	विरवल खड्का	पदमकला खड्का	५	७	छलपुत्ने	३		२		
१८०	लक्ष्मण खड्का		४	२	छलपुत्ने	३			३	
१८१	लक्ष्मणबहादुर भण्डारी	पट्टु भण्डारी	२	३	भण्डारी टोल	३				४
१८२	नन्दाराम भण्डारी	सेतु भण्डारी	५	७	भण्डारी टोल	३		२		
१८३	चन्द्रे कामी	मनसरा वि. क.	३	४	खौला	१				४
१८४	दिनेश भण्डारी	पार्वती भण्डारी	२	३	खौला	३		२		
१८५	मानबहादुर खड्का	हरीकला खड्का	३	४	छलपुत्ने	३			३	
१८६	हिरा वादी	वसन्त वादी	२	३	वादी बस्ती	१				४
१८७		निर्मला वादी एकल	२	३	वादी बस्ती	१				४
१८८	धनसिंह वादी	सुदशा वादी	२	३	वादी बस्ती	१				४
१८९	चन्दे वादी	गौरी वादी	५	३	वादी बस्ती	१				४
१९०		देविसरा वादी एकल	३	३	वादी बस्ती	१				४
१९१	गोपाल वादी	सुमित्रा वादी	६	१	वादीवस्ती	१				४
१९२	बलबहादुर वादी	तारा वादी	५	२	वादीवस्ती	१				४

१९३	राकेश वादी	खम्बिरा वादी	२	३	वादीवस्ती	१				४
१९४	सन्देश वादी	राधा वादी	३	२	वादीवस्ती	१				४
१९५	मनोज वादी	सपना वादी	३	२	वादीवस्ती	१				४
१९६	केशव वादी	जम्मा वादी	२	४	वादीवस्ती	१				४
१९७	रमेश वादी	संगिता वादी	२	३	वादीवस्ती	१				४
१९८		सितला वादी एकल	१	१	वादीवस्ती	१				४
१९९	वलबहादुर वादी	पुना वादी	२	३	वादीवस्ती	१				४
२००		फिनी वादी एकल	४	१	वादीवस्ती	१				४
२०१	फयाउरो वादी	मदना वादी	३	३	वादीवस्ती	१				४
२०२	नकेन्द्र वादी	कमला वादी	३	२	वादीवस्ती	१				४
२०३	सेते वादी एकल		०	४	वादीवस्ती	१				४
२०४	कलम वादी	वसन्ती वादी	२	३	वादीवस्ती	१				४
२०५	हिरासिंह वादी	जमना वादी	४	२	वादीवस्ती	१				४
२०६	जोर वादी	मान कुमारी वादी	३	३	वादीवस्ती	१				४
२०७	सेरसिंह वादी	खगीसरा वादी	३	२	वादीवस्ती	१				४
२०८	सन्तोश वादी	कृष्णा वादी	४	२	वादीवस्ती	१				४
२०९	सन्जय वादी	संगिता वादी	१	१	वादीवस्ती	१				४
२१०	प्रकाश वादी	सुनिता वादी	१	१	वादीवस्ती	१				४
२११	अर्जुन वादी	प्रतिमा वादी	१	२	वादीवस्ती	१				४
२१२	हिक्मत वादी	कल्पना वादी	२	२	वादीवस्ती	१			३	
२१३	सेर्पा वादी	राधा वादी	४	५	वादीवस्ती	१				४
२१४	चन्दविर वादी	पविसरा वादी	१	१	वादीवस्ती	१				४
२१५	खड्गबहादुर थापा	रत्नकला थापा	२	४	कुनाखेत	३			३	
२१६	मनबहादुर खड्का	बाटु खड्का	४	४	कुनाखेत	३			३	
२१७	तिलबहादुर खड्का	अमृता खड्का	३	३	कुनाखेत	३				४
२१८	कासिराम खड्का	भगपति खड्का	५	३	कुनाखेत	३			३	
२१९	विरबहादुर खड्का	रतनकला खड्का	२	२	कुनाखेत	३				४
२२०	भिमबहादुर खड्का	जैसरा खड्का	३	४	विरिया	३				४
२२१	धनबहादुर खड्का	अर्जकला खड्का	४	२	विरिया	३				४
२२२		निमसरा खड्का एकल	२	२	विरिया	३				४
२२३	सेरबहादुर खड्का	पवित्रा खड्का	३	२	विरिया	३				४

२२४		मक खड्का			विरिया	३				४
२२५	जगत खड्का	निमसरा खड्का	३	३	विरिया	३		२		
२२६	लल्लु थापा		०	१	हरादाल्का	३			३	
२२७	वलाराम थापा	निमसरा थापा	३	३	हरादाल्का	३			३	
२२८	लक्ष्मण थापा	मसरा थापा	५	२	हरादाल्का	३			३	
२२९	छविलाल थापा	धनसरा थापा	१	४	हरादाल्का	३			३	
२३०	गणेश थापा	म्यानका थापा	१	२	हरादाल्का	३			३	
२३१	टेकबहादुर थापा	लक्ष्मी थापा	१	३	हरादाल्का	३			३	
२३२	वालाराम थापा	उर्मिला थापा	३	३	हरादाल्का	३			३	
२३३	धरमबहादुर थापा		१	२	हरादाल्का	३				४
२३४	सेरबहादुर थापा	देउरुपा थापा	१	३	हरादाल्का	३			३	
२३५	चित्रबहादुर थापा	विमला थापा	१	३	हरादाल्का	३			३	
२३६	भिमबहादुर थापा	लक्ष्मी थापा	१	३	कावराबुवा	३		२		
२३७	गगनबहादुर खड्का	भुवानसरा खड्का	३	३	डाँडा मुनि	३			३	
२३८	वासुदेव खड्का	शान्ति खड्का	३	१	डाँडा मुनि	३			३	
२३९	विरबहादुर खड्का	निमसरा खड्का	२	४	पैयामुनि	३			३	
२४०	डिलबहादुर खड्का	वालु खड्का	१	२	पैयामुनि	३			३	
२४१	प्रेमबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	२	पैयामुनि	३			३	
२४२	बिरसिंह खड्का	चन्द्रकला खड्का	५	२	पारीमेला	३			३	
२४३	मनरुप खड्का	सुर्जकला खड्का	३	३	पारीमेला	३			३	
२४४	नेवल सिंह खड्का		३	५	पारीमेला	३			३	
२४५	मनिरत खड्का	नान्कला खड्का	१	१	पारीमेला	३				४
२४६	पूर्णबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	२	२	पारीमेला	३			३	
२४७	सेरबहादुर खड्का	उर्मिला खड्का	२	१	पारीमेला	३			३	
२४८	शक्ति खड्का	पट्टु खड्का	४	३	पारीमेला	३			३	
२४९	हिरासिंह खड्का	सावित्रा खड्का	५	२	पारीमेला	३		२		
२५०	निरक खड्का	कौशिला खड्का	४	३	पारीमेला	३			३	
२५१	रामबहादुर खड्का	कौसरा खड्का	५	७	पारीमेला	३			३	
२५२	खड्के खड्का	पवित्रा खड्का	१	३	डाँडा मुनि	३		२		
२५३	शक्तिरुप खड्का	मोतिकला खड्का	३	३	घरखेत	३			३	
२५४	लक्ष्मण खड्का	विस्ना खड्का	२	४	घरखेत	३			३	
२५५	डिलबहादुर खड्का	सुनीता खड्का	३	३	घरखेत	३			३	

२५६	टिकाराम खड्का	मोतिकला खड्का	३	३	घरखेत	३		२	
२५७	लोकबहादुर खड्का	डल्ली खड्का	१	१	घरखेत	३			३
२५८	यज्ञबहादुर खड्का	इन्द्रा खड्का	१	४	घरखेत	३			३
२५९	भरत खड्का	पवित्रा खड्का	१	३	जेम्टी	३			३
२६०	डम्मर खड्का		२	३	जेम्टी	३			४
२६१	नरेश खड्का		२	३	जेम्टी	३		२	
२६२	पदम खड्का		१	४	जेम्टी	३			३
२६३	पूर्णबहादुर खड्का	मनसरा खड्का	५	४	झाता घर	३			४
२६४	जंगबहादुर थापा	कमला थापा	३	३	झाता घर	३			३
२६५		चित्रकला खड्का एकल	२	०	झाता घर	३			४
२६६	लछीराम खड्का	पार्वती खड्का	५	२	झाता घर	३		२	
२६७	मणीराम खड्का	गोमा खड्का	४	५	मेलटाकुरा	३		२	
२६८	भद्रबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	५	२	मेलटाकुरा	३			३
२६९	कासिराम खड्का	भद्रकला खड्का	२	२	मुखियाघर	३			३
२७०	झक्कडबहादुर खड्का	कौशिला खड्का	१	३	मुखियाघर	३			३
२७१		सेतु खड्का एकल	४	३	सिम्लागैरा	३			३
२७२	प्रेमबहादुर खड्का	पूर्णकला खड्का	१	३	सिम्लागैरा	३		२	
२७३	धर्म खड्का	विस्नकला खड्का	३	५	सिम्लागैरा	३			३
२७४	लोकबहादुर खड्का		५	५	सिम्लागैरा	३			४
२७५	श्रीभक्त खड्का	पूर्णकला खड्का	४	३	मुखियाघर	३			३
२७६		मैनकला खड्का एकल	१	०	डाँडा मुनि	३			४
२७७		पदमकला खड्का एकल	१	०	डाँडा मुनि	३			३
२७८	वालाराम थापा	डम्मर थापा	१	१	बागदुला	३			
२७९	खमबहादुर थापा	रमिला थापा	२	३	बागदुला	३		२	
२८०	रतनबहादुर थापा	नन्दा थापा	२	१	बागदुला	३		२	
२८१	इन्द्रबहादुर थापा	चन्द्रा थापा	३	२	बागदुला	३		२	
२८२	पूर्णबहादुर थापा	विमला थापा	२	२	बागदुला	३		२	
२८३	शक्तिरूप खड्का		३	१	भडेबाटा	३			३
२८४	रामबहादुर खड्का	बालसरा खड्का	३	३	भडेबाटा	३		२	

२८५	लोकबहादुर खड्का	पटु खड्का	३	३	भडेबाटा	३				४
२८६	नन्दाराम खड्का	झुमा खड्का	३	३	भडेबाटा	३		२		
२८७	पूर्णबहादुर खड्का	माया खड्का	३	२	भडेबाटा	३				४
२८८	लोकबहादुर खड्का	झुपु खड्का	१	१	भडेबाटा	३				४
२८९	लालबहादुर खड्का		२	१	भडेबाटा	३			३	
२९०	मनिलाल खड्का		४	५	भडेबाटा	३			३	
२९१	पदमबहादुर खड्का		२	२	भडेबाटा	३			३	
२९२	हरिभक्त खड्का		३	३	भडेबाटा	३			३	
२९३	चक्रबहादुर खड्का	शान्ति खड्का	२	२	भडेबाटा	३		२		
२९४	विरबहादुर खड्का		३	२	सिमादाल्का	३		२		
२९५	थिरबहादुर खड्का	प्रेमकला खड्का	२	२	सिमादाल्का	३			३	
२९६	झक्कड खड्का	विस्ना खड्का	२	२	सिमादाल्का	३				४
२९७	कासिराम खड्का	रमा खड्का	२	३	सिमादाल्का	३			३	
२९८	देउमति खड्का	हरीकला खड्का	३	४	झाडगाउँ	३		२		
२९९	मनरुप खड्का	पवित्रा खड्का	५	३	झाडगाउँ	३			३	
३००	धिरेन्द्र खड्का	कौशिला खड्का	३	२	झाडगाउँ	३			३	
३०१	अम्मर खड्का	कौशिला खड्का	२	१	झाडगाउँ	३			३	
३०२	भाउसिंह खड्का	रामसरा खड्का	२	३	झाडगाउँ	३		२		
३०३		लालचना खड्का	१	१	झाडगाउँ	३				४
३०४	पदम खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	३	झाडगाउँ	३			३	
३०५	गगनबहादुर खड्का	डल्ली खड्का	१	३	झाडगाउँ	३		२		
३०६	टेकबहादुर खड्का	सम्झना खड्का	३	७	झाडगाउँ	३			३	
३०७	प्रेमबहादुर खड्का	इशारा खड्का	२	३	झाडगाउँ	३			३	
३०८	गणेश खड्का	लक्ष्मी खड्का	३	२	झाडगाउँ	३				४
३०९		रुपा खड्का एकल	२	२	झाडगाउँ	३				४
३१०	धिरबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	३	२	झाडगाउँ	३				४
३११		विस्णा खड्का एकल	१	०	झाडगाउँ	३				४
३१२	तारा प्रकाश खड्का	तारा खड्का	२	३	झाडगाउँ	३				४
३१३	हर्कबहादुर खड्का	भागिसरा खड्का	२	२	झाडगाउँ	३			३	
३१४	लालबहादुर खड्का	पदमकला खड्का	४	५	झाडगाउँ	३		२		
३१५	बमबहादुर खड्का	जौमता खड्का	८	८	टाकुल्या	३			३	
३१६	कमल खड्का	सिमा खड्का	२	१	टाकुल्या	३			३	

३१७	गणेश खड्का	रुपा खड्का एकल	३	२	टाकुल्या	३			३	
३१८	दलबहादुर खड्का	सुर्जा खड्का	४	३	टाकुल्या	३			३	
३१९	रनबहादुर खड्का	भद्र खड्का	१	१	टाकुल्या	३		२		
३२०	सेरबहादुर खड्का	खम्म खड्का	४	३	टाकुल्या	३			३	
३२१	नयाराम खड्का	नानकला खड्का	२	२	टाकुल्या	३		२		
३२२	टोपबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	३	टाकुल्या	३		२		
३२३		पदमकला खड्का एकल	४	२	टाकुल्या	३				४
३२४		जुनकला खड्का एकल	३	४	टाकुल्या	३				४
३२५	नयाराम थापा	प्रेमकला थापा	१	१	बझाड	३		२		
३२६	नगेन्द्र थापा	सम्झना थापा	२	३	बझाड	३			३	
३२७	धुर्व थापा	अमृता थापा	२	२	बझाड	३			३	
३२८	कृतिरुप खड्का	जमना खड्का	२	३	बझाड	३			३	
३२९	लोकबहादुर खड्का		१	१	तोरीबुवाई	३		२		
३३०	कृष्णबहादुर खड्का		२	२	तोरीबुवाई	३			३	
३३१	पदमबहादुर खड्का	धनसरा खड्का	२	२	गाडापानी	३				४
३३२	मानबहादुर खड्का	प्रेम कुमारी खड्का	२	२	गाडापानी	३				४
३३३	हर्कबहादुर खड्का	अनिता खड्का	१	२	गाडापानी	३				४
३३४	हिरासिं खड्का		२	१	गाडापानी	३			३	
३३५	अशोक कुमार खड्का	लक्ष्मी खड्का	१	१	गाडापानी	३				३
३३६	दिपेन्द्र खड्का	धना खड्का	१	२	गाडापानी	३				४
३३७	टेकबहादुर खड्का	नन्दकला खड्का	२	३	गाडापानी	३				४
३३८	जितबहादुर खड्का	रमा खड्का	२	२	गाडापानी	३				४
३३९	थिरबहादुर खड्का		३	३	अत्तरवुआ	३				३
३४०	शक्तिरुप खड्का		१	२	अत्तरवुआ	३				३
३४१		पानसरा खड्का एकल	२	२	अत्तरवुआ	३				४
३४२	प्रेमबहादुर खड्का	रमीला खड्का	१	२	अत्तरवुआ	३				३
३४३	हिरासिं खड्का	निर्मला खड्का	४	१	अत्तरवुआ	३				३
३४४	कासिराम खड्का	धर्मी खड्का	२	३	अत्तरवुआ	३				३
३४५	भिमबहादुर खड्का	डिल्लु खड्का	१	१	ठाटा सिम्ला	३				३

३४६	दिपक खड्का	भद्रा खड्का	२	२	ठाटा सिम्ला	३			३	
३४७	पदमबहादुर खड्का	नन्दकला खड्का	२	२	भडेबाटा				३	
३४८	गणेश खड्का	कल्पना खड्का	१	२	भडेबाटा	३				४
३४९	जानी खड्का	विमला खड्का	२	१	तोरीबुवाई	३				४
३५०	शक्तिरुप खड्का				अत्तरवुआ	३			३	
३५१		मान कुमारी खड्का	२	०	तोरीबुवाई	३				४
३५२	भिमबहादुर खड्का	तुलसरा खड्का	४	४	तोरीबुवाई	३		२		
३५३	राजाराम खड्का	उमा खड्का	२	४	नाउलीगाउँ	३		२		
३५४	नन्दाराम उपाध्याय	सेतु उपाध्याय	२	२	नाउलीगाउँ					३
३५५	प्रेम खड्का	नन्दकला खड्का	१	४	नाउलीगाउँ	३		२		
३५६	भुवानसिं खड्का	अमृता खड्का	८	४	नाउलीगाउँ	३		२		
३५७	तर्कबहादुर खड्का	मैनकला खड्का	४	४	वडाबाडा	३		२		
३५८	तेजबहादुर खड्का	बाल कुमारी खड्का	२	२	वडाबाडा	३	१			
३५९		गौरा खड्का एकल	३	२	वडाबाडा	३				३
३६०		देविसरा खड्का एकल	१	०	वडाबाडा	३				३
३६१	रमेश खड्का	जयन्ती खड्का	३	२	वडाबाडा	३				३
३६२	केशव खड्का	विस्ना खड्का	२	३	वडाबाडा	३		२		
३६३	जोतिसिं खड्का	बिस्ना खड्का	४	४	वडाबाडा	३				३
३६४		नन्दकला खड्का एकल	१	०	वडाबाडा	३				३
३६५	नन्दाराम खड्का	सुन्तली खड्का	२	३	वडाबाडा	३				३
३६६	यज्ञबहादुर खड्का	रेखा खड्का	३	२	वडाबाडा	३				३
३६७	रामबहादुर खड्का	देउकला खड्का	३	७	वडाबाडा	३		२		
३६८	मयाराम खड्का	रामकला खड्का	२	१	वडाबाडा	३				४
३६९	अम्मर खड्का	वाल कुमारी खड्का	५	३	वडाबाडा	३				३
३७०	थिरबहादुर खड्का	विन्द्रा खड्का	४	२	वडाबाडा	३				४
३७१	कृष्णबहादुर खड्का	शान्ति खड्का	२	२	वडाबाडा	३				४
३७२	जंगे खड्का	बालु खड्का	२	१	वडाबाडा	३				४
३७३	विमल खड्का	माया खड्का	३	२	वडाबाडा	३		२		
३७४	दलबहादुर खड्का	हिउकला खड्का	३	३	वडाबाडा	३		२		
३७५	जसे थापा	पार्वती थापा	५	४	वडाबाडा	३				३
३७६	लोकबहादुर खड्का	उमकला खड्का	३	२	केलाया	३		२		

३७७	मानबहादुर खड्का	डिल्लु खड्का	४	३	छिउलेराघर	३			३
३७८	सतके खड्का	हरिकला खड्का	१	४	छिउलेराघर	३			
३७९	सेरबहादुर खड्का	यमुना खड्का	२	२	छिउलेराघर	३		२	
३८०	सागर खड्का	गिता खड्का	२	३	छिउलेराघर	३			४
३८१	कमारो दमाई	विन्द्रा दमाई	६	२	दलित वस्ती	१			४
३८२	रङ्गे दमाई	भिर्ज दमाई	५	३	दलित वस्ती	१			४
३८३	चन्द्रबहादुर नेपाली	चन्द्रकला नेपाली	१	१	दलित वस्ती	१		२	
३८४	दिनेश कुमार नेपाली	बाल कुमारी नेपाली	२	३	दलित वस्ती	१		२	
३८५	महेश कुमार नेपाली	दिपिका गुरुङ्ग	३	२	दलित वस्ती	१		२	
३८६	सुवर्ण नेपाली	रत्ना नेपाली	१	३	दलित वस्ती	१		२	
३८७	लाले दमाई	पवित्रा दमाई	३	३	दलित वस्ती	१		२	
३८८	देविराम दमाई	झुमा नेपाली	१	३	दलित वस्ती	१			४
३८९	गगने खड्का	वालु खड्का	३	३	साझपानी	३			३
३९०	विरबहादुर खड्का	रिता खड्का	४	४	साझपानी	३		२	
३९१	वालाराम खड्का	विस्ना खड्का	४	३	साझपानी	३		२	
३९२	भक्तबहादुर खड्का	मैनकला खड्का	३	४	साझपानी	३		२	
३९३	कृपाराम खड्का	तुली खड्का	३	२	साझपानी	३			३
३९४	प्रेमबहादुर खड्का	पार्वती खड्का	२	५	साझपानी	३		२	
३९५	जयमनि खड्का		०	१	वडाबाडा	३			४
३९६	भक्तबहादुर नेपाली	लक्ष्मी नेपाली	२	२	दमाईटोल	१			४
३९७	लक्ष्मण नेपाली	कल्पना नेपाली	२	१	दमाईटोल	१			४
३९८		महिमा नेपाली	१	१	दमाईटोल	१			४
३९९		आइती वि . क .	५	५	दमाईटोल	१			४
४००	बलबहादुर खड्का	सावित्रा खड्का	१	६	वडाबाडा	३			३
४०१	जीतबहादुर खड्का	पार्वती खड्का	४	१	वडाबाडा	३			३
४०२	टेकबहादुर खड्का	उमा खड्का	२	१	वडाबाडा	३			४
४०३	लोगबहादुर नेपाली	पार्वती नेपाली	४	२	दमाईटोल	१			४
४०४	खगेन्द्र नेपाली	दुर्गा नेपाली	१	१	दमाईटोल	१			४
४०५	ठगेन्द्र नेपाली	कृष्ण नेपाली	१	४	दमाईटोल	१			४
४०६		आइती नेपाली	२	०	दमाईटोल	१			४
४०७	लालबहादुर खड्का	हंस कुमारी खड्का	३	३	छिउडालाघर	३			३

४०८	जीतबहादुर नेपाली	कोकीला नेपाली	३	२	दमाईटोल	१				४
४०९	ससी खड्का		०	१	छिउडालाघर	३				४
४१०		मोतिकला खड्का	२	०	वडाबाडा	३				४
४११		डिलधरा खड्का	१	०	वडाबाडा	३				४
४१२	कालु खड्का	नाकचे खड्का	४	४	वोकाराना	३			३	
४१३	शक्तिरूप खड्का	मना खड्का	१	६	वोकाराना	३			३	
४१४	बमबहादुर खड्का	बसन्धरा खड्का	२	७	वोकाराना	३				४
४१५	दानबहादुर खड्का	जलि खड्का	२	३	वोकाराना	३		२		
४१६	थिरबहादुर खड्का	निर्मला खड्का	१	३	वोकाराना	३				४
४१७	वालाराम खड्का	पूर्णकला खड्का	५	४	वोकाराना	३		२		
४१८	शक्तिबहादुर खड्का	लालमता खड्का	५	२	वोकाराना	३		२		
४१९	जनकबहादुर खड्का	नैन खड्का	१	१	वोकाराना	३				४
४२०		पार्वती खड्का एकल	३	२	वोकाराना	३		२		
४२१	टिकाराम खड्का	इन्द्रा खड्का	३	३	माझवाडा	३				४
४२२	राजबहादुर खड्का	लाली खड्का	१	५	माझवाडा	३				४
४२३	हरिभक्त खड्का		२	४	माझवाडा	३			३	
४२४	भुवन खड्का	सिद्ध खड्का	२	२	माझवाडा	३			३	
४२५	लछीराम खड्का	पार्वती खड्का	३	३	माझवाडा	३		२		
४२६	तर्कबहादुर खड्का	बाटु खड्का	२	८	माझवाडा	३			३	
४२७	यज्ञबहादुर खड्का	पानसरा खड्का	२	२	टोटाखोली	३			३	
४२८	जगत खड्का	पदमकला खड्का	३	२	टोटाखोली	३				४
४२९	जितबहादुर खड्का	डल्ली खड्का	१	१	टोटाखोली	३		२		
४३०	युवराज खड्का	सारदा खड्का	२	३	टोटाखोली	३		२		
४३१	पवन खड्का	पुस्पा खड्का	२	२	टोटाखोली	३			३	
४३२	जंगबहादुर खड्का	तुल्सी खड्का	३	६	टोटाखोली	३			३	
४३३	गणेश खड्का	खजुरा खड्का	३	२	लेख	३			३	
४३४		दिपा खड्का एकल	१	०	लेख	३				४
४३५	सेरबहादुर खड्का	कमला खड्का	४	३	लेख	३			३	
४३६	झक्कड खड्का	सुना खड्का	२	२	लेख	३			३	
४३७	चन्द्रसिं खड्का	कौशिला खड्का	२	३	लेख	३	१			
४३८	जया खड्का	पवित्रा खड्का	३	३	लेख	३			३	

४३९	रमेश खड्का	कमला खड्का	५	४	लेख	३			३	
४४०	नमराज खड्का		१	१	नाउलेगाउँ					४
४४१	दिपक खड्का	हरिकला खड्का	३	२	नाउलेगाउँ	३			३	
४४२	धर्मबहादुर खड्का	शान्ति खड्का	१	२	नाउलेगाउँ	३		२		
४४३	गोपि खड्का	मनधरा खड्का	८	७	नाउलेगाउँ	३	१			
४४४	रणबहादुर खड्का	धर्मकला खड्का	२	५	नाउलेगाउँ	३			३	
४४५	वमबहादुर खड्का	पार्वती खड्का	४	२	नाउलेगाउँ	३			३	
४४६	यज्ञबहादुर खड्का	शुष्मा कु खड्का	६	८	नाउलेगाउँ	३	१			
४४७	भिमबहादुर थापा	वेलमति थापा	५	२	नाउलेगाउँ	३	१			
४४८	नरबहादुर खड्का	कमला खड्का	३	३	नाउलेगाउँ	३		२		
४४९	उदयराम खड्का	धनसरा खड्का	२	३	नाउलेगाउँ	३		२		
४५०	लोकेन्द्र खड्का	रत्ना खड्का	२	२	नाउलेगाउँ	३			३	
४५१	विरबहादुर खड्का	निर्मला खड्का	२	२	नाउलेगाउँ	३			३	
४५२	पूर्णबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	५	६	नाउलेगाउँ	३		२		
४५३	धरमबहादुर खड्का	देवु खड्का	२	३	नाउलेगाउँ	३				४
४५४	डम्बरबहादुर खड्का	पिउली खड्का	३	४	नाउलेगाउँ	३				४
४५५	सेरबहादुर खड्का	राइकोशा खड्का	३	४	नाउलेगाउँ	३		२		
४५६	बखत खड्का	इशरा खड्का	३	३	नाउलेगाउँ	३				४
४५७	निरक खड्का	माता खड्का	२	३	पुइयावाडा				३	
४५८	टिक खड्का	रिठु खड्का	२	३	पुइयावाडा	३			३	
४५९	पदम खड्का	पुन्नकला खड्का	२	३	पुइयावाडा	३				४
४६०	रामबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	३	३	पुइयावाडा	३			३	
४६१	लालबहादुर खड्का	वसन्ती खड्का	२	३	पुइयावाडा	३			३	
४६२	राजबहादुर थापा	रिता थापा	५	४	पुइयावाडा	३		२		
४६३	सने कामी	जुना कमेनी	१	१	तिरुवावाडा	१				४
४६४	नर कामी	वालु कामी	४	७	तिरुवावाडा	१				४
४६५	नया कामी	डल्ली कमेनी	३	५	तिरुवावाडा	१			३	
४६६	निम वि.क.	लक्ष्मी वि.क.	४	१	तिरुवावाडा	१				४
४६७	टेकबहादुर वि.क.	पूर्णकला वि.क.	२	३	तिरुवावाडा	१				४
४६८	टिकाराम कामी	दिपा कमेनी	३	२	तिरुवावाडा	१				४
४६९	रमेश वि.क.	पवित्रा वि.क.	१	३	तिरुवावाडा	१				४

४७०	धनरूप वि.क.	लक्ष्मी वि.क.	३	५	तिरुवावाडा	१				४
४७१	टुल्के वि.क.	लक्ष्मी वि.क.	६	२	तिरुवावाडा	१				४
४७२	चन्दे वि.क.		३	४	तिरुवावाडा	१				४
४७३	हरि वि.क.	दुर्गा वि.क.	४	४	तिरुवावाडा	१				४
४७४	हर्के वि.क.	मेरु वि.क.	२	३	तिरुवावाडा	१				४
४७५	सेरे वि.क.	जैकला वि.क.	४	१	तिरुवावाडा	१				४
४७६	विर्खे वि.क.	रमा वि.क.	२	२	तिरुवावाडा	१				४
४७७	रामबहादुर कामी	देउकला कमेनी	४	२	तिरुवावाडा	१			३	
४७८	रेशम वि.क.	तारा वि.क.	३	४	तिरुवावाडा	१				४
४७९	बमबहादुर वि.क.	जसु वि.क.	२	३	तिरुवावाडा	१			३	
४८०	छवि वि.क.	जगत्रा वि.क.	२	१	तिरुवावाडा	१				४
४८१	आइते वि.क.	लक्ष्मी वि.क.	५	३	तिरुवावाडा	१				४
४८२	नन्दाराम वि.क.	अमृता वि.क.	४	२	तिरुवावाडा	१		२		
४८३	कलमबहादुर वि.क.	कोकिला वि.क.	५	२	तिरुवावाडा	१				४
४८४		मोतिकला वि.क. एकल	६	५	तिरुवावाडा	१				४
४८५	कलमबहादुर वि.क.	सुर्जा वि.क.	५	२	तिरुवावाडा	१				४
४८६	रामबहादुर वि.क.	कमला वि.क.	३	४	तिरुवावाडा	१				४
४८७	लल्ले वि.क.	मोहधरा वि.क.	४	६	तिरुवावाडा	१			३	
४८८	सुजन वि.क.	यमुना वि.क.	२	२	तिरुवावाडा	१			३	
४८९	खड्ग वि.क.	धर्मी वि.क.	३	५	तिरुवावाडा	१			३	
४९०	पदम वि.क.	माता वि.क.	१	३	तिरुवावाडा	१				४
४९१	केशव वि.क.	माता वि.क.	२	१	तिरुवावाडा	१				४
४९२	डम्मर वि.क.	कमला वि.क.	२	१	तिरुवावाडा	१				४
४९३	बिरबहादुर वि.क.	भगपति वि.क.	२	३	तिरुवावाडा	१				४
४९४	डम्बर वि.क.	सेतु वि.क.	२	३	तिरुवावाडा	१				४
४९५	धनबहादुर वि.क.	लक्ष्मी वि.क.	५	३	तिरुवावाडा	१				४
४९६	मनिराम वि.क.	बालु वि.क.	१	१	तिरुवावाडा	१			३	
४९७	धनीराम नेपाली	लालचना नेपाली	३	५	दमाइटोल	१				४
४९८	उदेयराम नेपाली	रामकला नेपाली	३	४	दमाइटोल	१				४
४९९	कलम नेपाली	अमृता नेपाली	६	५	दमाइटोल	१				४

५००	रमेश वि. क.	कृष्णा वि. क.	४	३	तिरुवावाडा	१				४
५०१	भगिराम दमाई	कुसुम दमाई	१	६	दलितवस्ती	१				४
५०२	तुलाराम कामी	जानकला कामी	४	७	विठवाडा	१				४
५०३		लक्ष्मी कामी एकल	३	०	विठवाडा	१				४
५०४	माहारुप कामी	कृष्णकला कामी	३	३	विठवाडा	१				४
५०५	अम्मर वि. क.	लक्ष्मी वि. क.	२	३	विठवाडा	१				४
५०६	टेकबहादुर वि. क.	नन्दकला वि. क.	१	३	विठवाडा	१				४
५०७	निरक राज खड्का	शान्ति खड्का	२	२	लेख	३		२		
५०८		कोकिला खड्का एकल	१	०	नाउलेगाउँ	३				४
५०९		निमसरा खड्का एकल	१	०	नाउलेगाउँ	३				४
५१०	क्षेत्रबहादुर वि. क.	कल्पना वि. क.	३	१	तिरुवावाडा	१				४
५११	घोग्लो कामी	पदमकला कमेनी	९	१२	छलपुत्ने	१				४
५१२		जलदरी कामी एकल	३	४	पिपलटाकुरा	१				४
५१३	जोरबहादुर कामी	धनसरी कामी	४	४	पिपलटाकुरा	१				४
५१४		नाकचे कमेनी एकल	९	७	पिपलटाकुरा	१				४
५१५		कृष्णकला कमेनी एकल	३		बाउनीसुवाडा	१				४
५१६	धमरबहादुर खड्का	लक्ष्मी खड्का	४	४	नाउलेगाउँ	३			३	